



DOSSIER: LES ESCOLES DE Cerdanya



ESTORREGALLS D'ALL (ISÒVOL). FOTO: FRANCESC ESTEBAN



Grup de Recerca
de Cerdanya



Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Per un diccionari biogràfic de la Cerdanya. Alfred Pérez-Bastardas.
- PÀG. 05** Lluís Cutchet i Font (Llívia, 1815-Barcelona, 1892), *Català Il·lustre*. Margalida Tomàs
- PÀG. 14** A LES TELÚRIES Un pollastre sense cap. Enric Quílez
- PÀG. 15** Poesia: Jordi Sarsanedes (1924-2006). Enric Quílez.
- PÀG. 16** Querol, quinze anys amb la Cerdanya. Alfred Pérez-Bastardas.
- PÀG. 19** Sense paraules. SOM DE LA TERRA. Guillem Sendred.
- PÀG. 20** Còmic: Guió: Guillem Sendret / Il·lustració: Lluís Sala.
- PÀG. 21** Parlem de llibres que parlen de la Cerdanya. Cultura popular i folkore recuperat de Cerdanya d'Enric Quílez. Joan Peitx.
- PÀG. 22** Coneixem Guils de Cerdanya. Sofia Garçon.
- PÀG. 23** Les pintures murals romàniques de Baltarga. Montserrat Pagès i Paretas.
- PÀG. 28** Bellver de Cerdanya, 800 anys d'història. Joan Peitx.
- PÀG. 30** Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya... Martí Solé i Irla.
- PÀG. 33** **RELATS DE MEMÒRIA.** *Revistes en el temps*. Alfred Pérez-Bastardas.
- PÀG. 35** **IN MEMORIAM.** A la memòria de Joan Soler Amigó (1941-2021). La sort de Nadal. Joan Soler.
- PÀG. 36** En el centenari del botànic Oriol de Bolòs. Cèsar Blanché i Vergés i Núria Casamitjana i Cucurella.
- PÀG. 38** Fulls de turisme i excursions. Albert de Montjuïc.
- PÀG. 41** FÍDIES. Irreverència clàssica dedicada a Pèricles. Guillem Sendred.
- PÀG. 42** Diorames de pessebres a Ger. Montse Costa Bragulat.
- PÀG. 43** L'havanera del camí. Pere Elias i Montornès.
- EL BAGUL DE LA GUERRA CIVIL.**
- PÀG. 45** Les oficines de La Caixa de Pensions i la incursió dels maquis a la Vall d'Aran. J.M. Solà Franquesa.
- PÀG. 51** La Cerdanya republicana i antifranquista. Joan Solé Cristòfol. Pau Vinyes.
- PÀG. 55** **FOTOGRAFIES I FOTÒGRAFS DE Cerdanya.** Nuvolades: fotos de Cerdanya. Diversos autors.
- PÀG. 57** Un dia en la vida d'Ivan Denisovitx. Joan Ganyet.
- PÀG. 59** Alberto Moravia, "El menyspreu". Joan Ganyet.
- PÀG. 60** Món rural o món urbà a l'Alt Pirineu i Aran. Amadeu Gallart.
- PÀG. 65** El nucli antic de Bellver, una postal en decadència. Miquel Sirvent.
- PÀG. 77** El català a Andorra. Laura Casanovas Borrell.
- PÀG. 80** Viure a Cerdanya. Joaquim Nadal i Farreras.
- PÀG. 82** Els Pirineus: frontera o frontissa? Ramon Folch.
- PÀG. 84** El reciclatge a Cerdanya. Resum treball de recerca. Arnau Calduch.
- PÀG. 85** El boom de les curses de muntanya i la seva petjada en el medi natural. Mireia Carol Abril.
- CONVERSES AMB...**
- PÀG. 90** Entrevista al Markus Urban. Enric Quílez.
- PÀG. 93** L'organització juvenil a la Cerdanya. La comissió jove de Das. Marc Pont.
- PÀG. 96** Entrevista a l'Alfons Mills. Enric Quílez.
- L'OPINIÓ**
- PÀG. 100** El Premi Nobel de la Pau 2024. Miquel Llimona.
- PÀG. 102** Una oferta cultural de primer nivell a tocar de Cerdanya. Guillem Lluch.
- PÀG. 103** Expats cerdans. Alfons Mills
- PÀG. 106** El preu de tornar a casa. Pau Bombardó.
- PÀG. 107** Dir la geografia pel seu nom. Jofre Figueras.
- PÀG. 109** **IN MEMORIAM** En la mort de Josep M. Salrach. Editorial.
- DOSSIER: LES ESCOLES DE Cerdanya.** (COORDINAT PER ANNA MONTANÉ)
- PÀG. 111** Les escoles de Cerdanya. Anna Montané.
- PÀG. 134** Memòria d'un alumne de l'escola Pia de Puigcerdà. Joan Peitx.

EDITORIAL

En la nostra voluntat de centrar-nos cada cop més en temàtiques exclusivament cerdanes i pirinenques, la Querol 38 us ofereix uns amplis continguts en aquesta línia, com amb l'article sobre l'il·lustre llivenci Lluís Cutchet, les pintures murals de Baltarga, diverses manifestacions culturals cerdanes recents (llibres, teatre o commemoracions, com la dels 800 anys de la fundació de la Vila de Bellver), etc.

Inaugurem també una secció coral nova de fotografies de Cerdanya, en aquesta ocasió, dedicada als núvols.

Continuem també amb les entrevistes a gent jove de les contrades pirinenques (Markus Urban, Alfons Mills i la Comissió de Festes de Das) i també resums dels dos treballs de recerca guanyadors del premi Sebastià Bosom-Vila de Puigcerdà de l'any 2024. I moltes coses més.

Esperem que en gaudiu!

Querol

REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

CONSELL DE REDACCIÓ

Alfred Pérez-Bastardas, Coordinador
Enric Quílez
Núria Casamitjana
Joan Peitx, Coordinador del monogràfic
Marc Pont
Xavier Gil
Maria Martínez

—
ISSN 2696-2373

AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro
Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas
Correcció ortogràfica: Enric Quílez i Castro
Maquetació: Anna Solans. creativadisseny.cat
Internet: Gael Piguillem i Boladeras



Grup de Recerca
de **Cerdanya**

Per un diccionari biogràfic de la Cerdanya

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Mai és tard per engegar un **Congrés de Cultura del Pirineu** i sempre és oportú de fer-ho, d'iniciar-ho, de convocar-ho i de desenvolupar-ho. Potser ara seria un bon començament per donar-li una empenta i obrir-se a convocar-lo.

Tanmateix, però, encara hi ha pendent, i no començat i perquè cap institució ni editorial tingués la valentia de fer-ho, de la proposta d'una **Enciclopèdia de la Cerdanya**. En temps remots i per territoris tants menuts com ho és Menorca, les forces vives van endegar una Enciclopèdia de Menorca; per què, doncs, si es va portar a terme allí, no fora possible que la Cerdanya, per no dir el Pirineu, fes possible una cosa semblant?

I encara està per fer un **Diccionari biogràfic de la Cerdanya**, per no dir del Pirineu català i, és clar, de l'Aran. Andorra va a part. Es tractaria d'un Diccionari on hi apareguessin tots aquells que, d'una manera o altra, han tractat la Cerdanya o s'hi ha dedicat amb obres, llibres o hi han viscut com a cerdans.

Llibres sobre el Pirineu n'hi ha molts, i nosaltres ens hem cuidat manta vegada de parlar-ne; no cal dir que d'autors literaris també són molts i, en proporció, més que en altres llocs de Catalunya.

Vull dir amb això que, si ens ho proposem, podríem començar pel Diccionari i així tindríem una base humana de l'Enciclopèdia; ens cal tan sols un bon equip, unes ganes enormes i sobretot una tossuda voluntat de creure que aquest petit país dit Cerdanya té un cerdanyisme capaç d'endegar una obra d'aquestes dimensions, amb el suport, és clar, d'unes quantes editorials.

Respecte del Congrés de Cultura del Pirineu, seria una superestructura cultural que englobaria tots els racons i tots aquells que volguessin intervenir amb una base cultural i saber donar a conèixer com és de variat i de transaccional, així com la professionalitat que hi ha al Pirineu, anant a buscar els millors especialistes de cada comarca de l'Alt Pirineu i Aran.

Tot això que dic o que caldria anar fent entenc que és una obra faraònica per la Cerdanya, pot ser una obra



de deu anys, amb la reunió de totes les inquietuds que ara mateix es van donant en aquest petit país, i que hauria de ser global del que entenem per Cerdanya, amb la incorporació de tota la Cerdanya sota administració francesa i de tota l'administració de la Generalitat de Catalunya. Ens caldria una direcció prou oberta a tots els temes i a totes les veus, també d'aquelles que s'han incorporat des de fora del país, que han vingut i que han comprès i incorporat com a cerdans encara que siguin tan sols de temporada, d'uns anys, o d'uns temps determinats.

Caldria comptar amb tots aquells que s'han trobat literàriament al costat del cerdanyisme, perquè la seva veu sigui incorporada com a elements de cultura del Pirineu.

Per on començar? Per la força del coneixement de persones claus de la Cerdanya, diríem del Diccionari biogràfic cerdà, és a dir, per la força cultural dels homes i dones que han fet, pensat, donat i proclamat la seva voluntat de ser cerdans, pirinencs i de creure-hi amb tota classe d'obres i d'actituds.

Lluís Cutchet i Font (Llívia, 1815-Barcelona, 1892), Català Il·lustre.

MARGALIDA TOMÀS*

Retalls de biografia¹



Lluís Cutchet. Retrat del pintor Fèlix Mestre, 1897. Foto: Jordi Vidal F.

Aquest acte d'ingrés a la Galeria de Catalans Il·lustres de Lluís Cutchet i Font és, sens dubte, l'anomalia més gran de les moltes que envolten l'existència d'aquesta col·lecció de retrats. Perquè avui, dotze de desembre del 2024, fa exactament 127 anys i deu mesos que l'Ajuntament de Barcelona n'aprova l'ingrés: era el 22 de febrer de 1897, quan feia només cinc anys que Cutchet havia mort.

A hores d'ara, Lluís Cutchet i Font és poc més que «una figura fugissera que apareix i desapareix a l'ombra de Víctor Balaguer», en paraules de Joan Fuster Sobrepere. És cert que tenim aportacions importants sobre el pensament que animava les seves obres dels anys cinquanta, especialment respecte a les seves col·laboracions a *El Conceller* i sobre l'obra *Cataluña vindicada*; també sobre el seu pensament econòmic, estudiat per Francesc Artal. Però la seva biografia —personal, intel·lectual i ideològica— queda encara per fer. El que ve a continuació no pretén ni pot omplir tots els buits i ombres que l'acompanyen, sinó tan sols, com indica la segona part del títol d'aquesta intervenció, mostrar alguns *retalls* del personatge Cutchet. Petites peces que, en algun moment, amb altres que encara estan per treballar, ajudin a construir una imatge més completa de Lluís Cutchet i Font, nascut a Llívia el setembre de 1815 i mort a Barcelona el 1892. I amb el seu coneixement, entendre millor la seva època i la Barcelona en què es mogué, amb els intel·lectuals amb què es relacionà i els centres culturals que li donaren aixopluc, en el seu cas, molt especialment l'Ateneu Barcelonès.

Vida i pensament

Pel que fa a la vida personal, en sabem poques coses. Havia nascut, com hem dit, a Llívia, on van viure sempre els seus pares i on moriren: el pare, Francesc Cutchet i Pobla, el 1871; la mare, Ventura Font Cam-



¹ Text de la conferència llegida el 12 de desembre de 2024 a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona amb motiu de l'entrada oficial del retrat de Lluís Cutchet i Font a la Galeria de Catalans Il·lustres de l'Ajuntament de Barcelona.



Casa al carrer del Raval de Llivia, on va viure la família Cutchet i placa commemorativa a la mateixa casa (1981). Fotos: J.P.

pillà, el 1875, els dos amb ell al costat. Perquè el nostre autor no trencà mai els vincles amb la seva terra: la Cerdanya forma part d'ell en l'àmbit personal —hi tenia també germanes i hi anava cada any sens falta, a vegades amb estades llargues— i també el marca intel·lectualment: mitificació dels orígens pirinencs, interès històric per la figura de Pere II i el final de l'expansió catalana al nord amb la batalla de Muret, etc.

Per allò que es refereix als seus estudis, només sabem el que ens diu Elías de Molins al primer volum del seu *Diccionario biográfico*, aparegut el 1889, en vida de Cutchet, a qui coneixia. És possible, per tant, que aquestes informacions les hi passés ell mateix: primeres lletres a Llivia, estudis de llatí a les Escoles Pies de Puigcerdà, de Filosofia al Seminari Conciliar de Barcelona i de Medicina a Saragossa i Montpeller, estudis inacabats per a dedicar-se al periodisme, la qual cosa implicava el trasllat definitiu a Barcelona. Lluís Cutchet era el primogènit d'una corrua de germans: a més de dues germanes, una d'elles monja de la caritat, que no es mogueren de la Cerdanya, hi havia com a mínim tres germans més que he pogut identificar: Gil, que morí el 1879, també molt relacionat, sembla, amb Joan Prim; Pere, que durant força anys s'establí a Toledo; i Bonaventura, el més lligat personalment a



Les Escoles Pies de Puigcerdà a principis del S XX. Foto: Arxiu Comarcal de Cerdanya.

Lluís: establert també a Barcelona, es dedicava al comerç i tenia un magatzem de teixits a la Santa Madrona, que el 1885 traslladà al carrer Claris, 48. El 1877 s'havia casat amb una neboda, Teresa Cutchet i Lluch, filla del germà Gil; l'altre fill d'aquest, Telmo, compartí els negocis amb Bonaventura i portava un altre magatzem, un «*depósito de lanas*» a nom de «*Cutchet y sobrino*» al carrer Balmes, 6. Aquests tres, Bonaventura, Teresa i Telmo, eren la família íntima de Lluís Cutchet, que no es va casar mai i que tenia el domicili particular al carrer de Santa Anna, 25.

Si m'he aturat en aquestes relacions familiars és perquè una de les coses que no sabem del nostre personatge és de què vivia. És cert, ara en parlarem, que al llarg dels cinquanta i seixanta el trobem lligat al món del periodisme i potser aquesta tasca, inseparable del seu pensament polític i ideològic, li proporcionava també un guany econòmic, necessàriament escàs. Però Cutchet no va ser periodista professional, com ho eren Mañé i Flaquer o Josep Roca i Roca; també investigava esporàdicament i per a feines concretes a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, però no n'era arxiver, com sí que ho era Antoni de Bofarull, bon amic seu; tampoc el trobem lligat a la Universitat, com Rubió i Ors. Molt amic d'Antoni Bergnes de las Casas, no patí mai les privacions econòmiques d'aquest, a qui sempre ajudà en tot el possible. I la dedicació al comerç pareix que era només del germà Bonaventura, encara que ell devia passar diàriament pel magatzem. Aquesta no professionalització en cap camp és segurament un aspecte a tenir en compte, perquè el fa un personatge diferent de la resta d'intel·lectuals que l'envoltava. El que és indiscutible és que tenia una vasta i diversificada cultura que abraçava del vessant més literari a l'econòmic. A diferència de tants altres autors

del moment, que tenien només el francès com a llengua pont amb la cultura europea, ell dominava, a més d'aquesta, el llatí, l'italià i, molt especialment l'anglès: era lector assidu de *The Times* i del *Daily News*, que trobava a l'Ateneu Barcelonès, on acudí diàriament com a mínim els últims vint-i-cinc anys de la seva vida.

Una vida que, tot sembla indicar té dues parts ben diferenciades. A la primera, fins cap a inicis dels setanta, publica les obres que li donen anomenada, es dedica més intensament al periodisme i s'implica en el debat sobretot econòmic i polític. Aquí tenim una mostra de les publicacions d'aquesta etapa:

1850. Febrer-març, redactor de *La Opinión Pública. Moralidad, Inteligencia y Binar. Articles de fons:*



«Cataluña y la libertad de comercio», «El pueblo ingobernable», «A los montañeses catalanes»...

1851. *Ensayo económico-político a propósito de las reformas de los aranceles*, 214 pàgines

1854. Col·laboracions a *El Barcelonés* (sobre Jaume Balmes i el P. Juan de Mariana, entre altres)

1856, maig-setembre. Dirigeix *El Centro Parlamentario. Periódico Político, Literario e Industrial*

1856-57, amb Víctor Balaguer dirigeix *El Conceller*

1858. *Cataluña vindicada*, 400 pàgines

1862. «El trabajo en Cataluña», a *El libro del obrero*

1862. *Revista de Cataluña* (en signa la «Introducción»)

1862-1866. Redactor de *El Telégrafo*

1866. «Dos catalans de França», *Calendari Català* 1866

1868. *La soberanía nacional en España*, 73 pàgines

1868. *Història del siti de Girona en 1809*, 131 pàgines (premi als Jocs Florals)

1869. *La Guerra al sentido común*, 48 pàgines

1869. Febrer-juliol. Dirigeix *El Protector del Pueblo*, òrgan del Fomento de la Producción Nacional

1870. *La república cubana*, 46 pàgines

Cutchet no va tenir cap actuació política directa, però sí que el trobem sempre, i no canviarà mai al llarg de la seva vida, en les files del progressisme: Espartero, Olozaga o Madoz, de qui va ser amic, eren els seus homes. I Joan Prim, el seu heroi personal. En una segona etapa, en canvi, hi ha un replegament en l'àmbit personal, encara que formà part d'organismes culturals —per exemple, de la nostra Acadèmia—, va publicar de manera més esporàdica diversos estudis i, sobretot, continuà ben atent a l'actualitat cultural, política i econòmica. I tant en una etapa com en l'altra, al costat de Víctor Balaguer, el nom que indefectiblement apareix en qualsevol paper que parli de Lluís Cutchet i Font.

És impossible detenir-nos en l'obra escrita de Cutchet de les dècades dels cinquanta i seixanta, sobre les quals hi ha ja considerables i interessants estudis. Però, com a mínim, hem de fer referència a les dues més importants pel qual significaren. En primer lloc, el *Ensayo económico-político a propósito de las reformas de los aranceles*, aparegut el 1851, tractat proteccionista que va molt més enllà del fulletó de propaganda, on posa de manifest el coneixement de nombrosos economistes contemporanis i que vol assentar les bases d'un nou progressisme pragmàtic. Com podem veure a la llista d'obra seva, la publicística proteccionista va continuar encara amb altres títols, però ara ens cal esmentar un altre tipus d'estudi, *Cataluña vindicada*, que aparegué el 1858, el mateix any que Balaguer publicava *La libertad constitucional*. L'obra de Cutchet, *Cataluña vindicada*, era ja una obra històrica —«*La historia es el verdadero sol de la civilización*» deia l'autor al pròleg—, treballada a partir de documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i que se centrava en la revolta catalana contra Joan II. Amb una idea de base —els catalans només s'han rebel·lat quan han hagut d'enfrontar-se al despotisme—, l'obra volia ser una peça més d'un discurs destinat a fonamentar els principis del liberalisme a Catalunya.

Els anys següents són, ja ho veiem, els de més activitat intel·lectual pública de Cutchet, per més que el desànim l'acompanyi sovint i aleshores es refugii en les feines d'arxiu. I són els anys en què el lligam i l'amistat amb Víctor Balaguer es fan ja indestructibles, sobretot a partir de l'aventura conjunta de *Lo Conceller*. Si el 55 encara es tracten de vostè en la correspondència, el canvi és total en els immediats anys següents. El 1857

Balaguer li dedica el primer poema que escriu en català i el 58 li dedica també el drama *Ausiàs March* («en nuestras luchas políticas cobijados entrambos bajo los pliegues de una misma bandera») i encapçala l'obra amb una citació de *Cataluña vindicada*. I un i altre converteixen la seva amistat en matèria literària, en dos poemes en què la presència de la Cerdanya és central:

[...] *te acuerdas de mí con generosidad sobrada. La verdad es que en literatura no me has necesitado nunca, y muy poco en historia*». I el 78, després de la lectura de la història dels trobadors de Balaguer, Cutchet li deia que en les seves pàgines «el maestro ha aprendido no pocas cosas del discípulo».

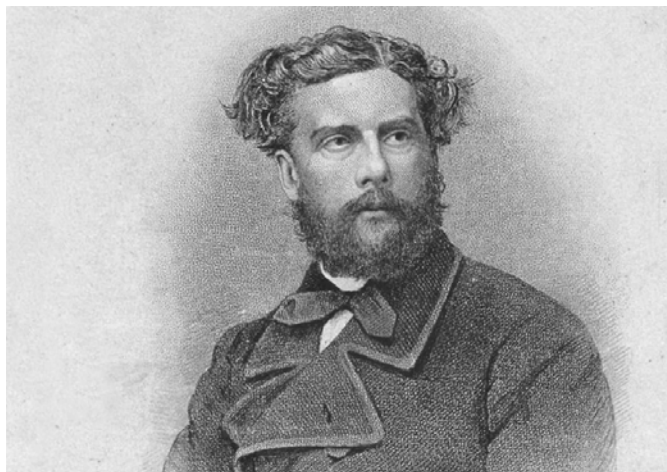
V. Balaguer: «A D. Lluís Cutchet» (novembre 1857)	Ll. Cutchet: «A una mare i un amic» (1858)
Fill de Cerdanya, ceretà indomable, fill de las verges selves que algun dia repetiren amb ecos d'alegría de la trompa d'Otger lo bronc accent, torna als teus llars i la ciutat no enveges, abandona eixa turba tumultuosa: la ciutat més poblada i més faustuosa no val un bri de l'herba d'un torrent. [...] Anem, partim, fugim! Tinc fam de veure les vastes soletats de ta Cerdanya. Sota els roures coputs de la muntanya vull respirar la vasta immensitat. Vull veure eixes terres, tan regades per la sang d'una prole bellicosa; vull veure eixes terres, on briosa donà el primer vagit la llibertat [...]	[...] Víctor, me tens promès venir a ma cabana quan l'oreneta ve, que hi nia en un recó: podràs veure Capsir, Conflent i Rosselló, i junts recorrerem la conca ceretana. Allí caminaràs per tan sagrades valls com sagrada és per tots la vall asturiana: bé sap també com jo ta musa catalana que allí abunden records dels més nobles treballs; Que allí hi ha pures fonts de glòria i patriotisme; que allí l'aigua dels rius murmura independència; que allí se feren forts, negant l'obediència a l'invasor alarb, guerrers plens d'heroisme. [...]

Hi ha després el famós viatge conjunt a Itàlia el juny-juliol del 1859, i a la tornada, una estada per terres cerdanes. Cutchet, que era nou anys més gran que Balaguer i amb un bagatge cultural més ampli i consolidat, d'entrada s'erigí en mestre del jove i activíssim Balaguer. El qual ja des de molt aviat no es cansà de fer-ne reconeixement públic. Per exemple, ja al famós pròleg d'*Esperances i records* del 1866, Balaguer considerava que Cutchet era «un dels hòmens més eminents que posseeix la pàtria catalana. Com filòsof, com coneixedor profundo de la història del nostre país, ningú l'aventatja de segur». Cutchet, que l'estimà sempre de tot cor, rebia amb agraiement aquestes mostres de deferència pel que significaven d'estimació, però conscient que a mesura que passaven anys, el deixeble superava l'hipotètic mestre. Així, quan el 1875, en el discurs d'entrada a la Real Academia de la Historia, «*De la literatura catalana*», Balaguer esmentava en nota a «*Luís Cutchet, escritor eminente, que ha sido mi maestro en literatura y historia de Cataluña*», Cutchet li deia en una carta: «*Querido Víctor. Acabas de demostrar que realmente nuestra época es de progreso, pues los discípulos dejan tan atrás a los maestros*

Però amb aquestes últimes dates a què ens estem referint hem entrat ja en la segona etapa de la vida de Lluís Cutchet, en la qual minva considerablement la seva producció publicada:

- 1876.** Discurs presidencial dels Jocs Florals
- 1876.** «Estudi de la Història», *Calendari Català* 1877
- 1877.** «Instrucció popular», *Calendari Català* 1878
- 1877.** Estudi biogràfic sobre A. Buxeres (llegit a la RABL el 1886)
- 1881.** *La guerra al sentido común*, 2a part, 115 pàgines
- 1883** «A propòsit de l'anada dels catalanistes ibèrics al Rosselló», *Il·lustració Catalana*, 15-VIII-1883

Tanmateix, la correspondència dels seus últims vint anys amb Balaguer, quan aquest ja està domiciliat de manera permanent a Madrid, ens permet seguir encara de manera més aprofundida que abans el seu pensament i les seves consideracions sobre l'ambient literari i polític. Entre carta i carta hi havia les trobades personals, alguna a Madrid, i sobretot a Barcelona o a la Cerdanya.



Detall del retrat de Víctor Balaguer, 1860. PID bdh0000037173. CC Biblioteca Nacional de España.

Seria molt llaminer, però massa llarg, deturar-nos en aquesta correspondència, ja que és un document que ens dibuixa en viu i directe tot allò que es refereix als dos corresponents. Cutchet, allunyat de la política activa després de l'efímer pas com a diputat provincial de febrer del 74 al gener del 75, del qual significativament no hi ha la més petita referència a l'epistolari, continua sense perdre'n petja les empreses polítiques de Balaguer. Ell, que mai va deixar de guiar-se, com deia el 1880, «*por mi anticuado farol progresista*», a mesura que avancen els anys es va desenganyant de la situació espanyola, allunyant-se de Sagasta, de la fusió liberal i, sempre, amb la defensa aferrissada de la indústria catalana contra el lliure comerç que es va imposant des de totes les files. Quan Balaguer s'impliqui en les discussions entorn de la famosa base cinquena, publicarà la seva última obra, una posada al dia del fullet *La guerra al sentido común*, «*para que no se diga que viendo a Víctor en medio de la batalla, permanece el viejo Luís indiferente*». Aquesta havia estat la seva lluita de sempre, com li deia a l'amic en carta del 16 de maig de 1882:

Hace muchísimos años batallamos tú y yo tocante a lo económico, contra la fatalidad o contra la Providencia; y por lo mismo, cuanto en este sentido venimos haciendo es vano esfuerzo, por laudable que sea bajo el punto de vista patriótico. El libre cambio aplicado a España es la mayor de las aberraciones, es la miseria y es la tiranía al mismo tiempo. Y sin embargo, los liberales españoles han adoptado esta bandera propia solo de los enemigos de la civilización, de los enemigos del pueblo. No es esta la bandera de los hermanos de Castilla, ni de las Cortes del año 20, no de los gobiernos que, apoyados en la nación, lucharon desde el 34

al 40 contra el despotismo y le vencieron. Mienten, pues, sabiéndolo o sin saberlo, los que dicen que nosotros no estamos en el campo de la libertad; y haces bien en protestar con noble energía.

Indiferent, Cutchet no ho va ser mai, malgrat les pèrdues que s'anaven produint: «*Con Olozaga, Prim i Madoz, hemos perdido los catalanes tres grandes columnas. Las buenas tradiciones progresistas se van perdiendo y por robustos que sean tus hombros, no vas a poder con tanta carga*», li deia l'abril de 1882; o, quan es mostrava crític contra un discurs de Núñez de Arce de finals del 86, en què aquest atacava Catalunya i Cutchet la defensava amb arguments que recordaven els ja antics de la seva Catalunya vindicada: Núñez, parlant del Compromís de Casp, posava de manifest que no havia estudiat els documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i el terme rebel·lia que feia servir era la «*voz de que tantos han abusado en contra de Cataluña los partidarios de la monarquía absoluta. En punto a rebelión contra poderes instituidos don Gaspar no puede arrojar a nadie ni la primera ni la segunda piedra*».

També sota aquest «*farol progressista*» se sentia lluny de la dinàmica catalanista, que qualificava una i altra vegada de *carlo-federal*. La seva religiositat, que no clericalisme, va ser una constant al llarg de la seva vida: el 1859 acabava el poema «Idealisme i positivisme» amb el vers «Déu significa vida, i lo ateisme mort», però també el 1862 escrivia a *El libro del obrero* que «*van por tan mal camino los propagadores de irreligiosidad, como los hipócritas que trafican torpemente con los principios más sagrados, y los convierten traidoramente en instrumentos de negra dominación o de venganza*», exactament el mateix principi que expressava en carta a Balaguer del 1880: si el món llatí es trobava en descomposició era per «*haber querido divorciar el espíritu de libertad y el espíritu de religión, que tan sabiamente supieron hermanar nuestros abuelos, enemigos mortales de todo despotismo, cualquiera que fuese*». D'ell mateix deia el 1879: «*Yo de mí sé decir que soy cada día más religioso, pero nuestro carlismo es precisamente lo contrario a la religión cristiana*». Tot això, més els constants enfrontaments personals entre els escriptors catalans el distanciava de l'ambient literari: tingué una mala experiència com a president dels Jocs Florals del 76, es va mostrar contrari a la iniciativa de l'Acadèmia Catalana del 81, etc.

Tanmateix, la literatura és una altra constant en les cartes de Cutchet a Balaguer. Però sobretot la litera-

tura del mateix Balaguer, no la dels altres escriptors catalans. De fet, en tantes i tantes pàgines escrites, només n'apareix un, Jacint Verdaguer, per qui té un feble malgrat «*el hábito que viste*», i això perquè «*al fin y al cabo, el elemento predominante en este joven es el poético*», cosa que li permet, quan es troba amb ell a Llívia el 1880, passar llarga estona «*catalanizando de lo lindo en los dominios del antiguo Otger*».

Però per a Cutchet només hi ha un gran autor en català, i aquest és Balaguer. En les seves cartes, Cutchet esmenta molt sovint al seu amic homes d'estat europeus que compaginen càrrega política amb aficions literàries, amb una preeminència de William Gladstone, cap del partit liberal anglès, sí, però també estudiós d'Homer. Política i literatura no estan renyides, per tant, però per més que Cutchet cregui que l'obra política de Balaguer és necessària, també considerava que «*tu naturaleza es eminentemente literaria*» (1885). *I no pot deixar de saber-li greu tot allò que la política roba a la literatura: «Solo Dios sabe hasta donde podrías llegar en poesía catalana si te consagrases exclusivamente a la misma. Ya ahora, y no se ofenda tu modestia, eres el Mistral de Cataluña». I afegeix: «teniendo en cuenta tu conocimiento de la historia catalana, conocimiento filosófico a la par que material, unido a un espíritu de alto catalanismo que constituye lo más especial de tu naturaleza, como hombre y como escritor; mirado debidamente todo esto, tengo la certeza de que podrías dotar a nuestra Cataluña de un poema que la honraría más que cien batallas ganadas [...] Pero tu demonio te reclama; no tendrás fuerza de voluntad bastante para romper el pacto, fatal, y tus infelidades a la buena Musa te quitarán años de vida, y además parte de gloria por los siglos de los siglos. ¿Y la gloria política, podrías decirme? Harto sabes lo que suele ser la gloria política en España».*



Si l'aparició de les *Tragèdies* de Balaguer el va entusiasmar (els comentaris anteriors són d'aquell moment), aquest autor va fer encara un últim regal literari al seu vell amic: la trilogia d'*Els Pirineus* i, sobretot, el pròleg que hi afegeí el 1891, el darrer

de vida de Cutchet. Les últimes cartes d'aquest són un devessall d'admiració i d'alegria. A la penúltima, del 8 de maig de 1891, escrivia que «*Por mi parte he de dar gracias a la Providencia de que antes de dejar esta vida, me haya sido otorgado ver así por mi ilustre amigo, con inmarcesibles flores engalanada, mi cuna ceretana, o sea pirenaica, y sobre todo aún más ennoblecida la causa de nuestra Patria, cabalmente en días en que tanto la acanallan falsos amantes que viven de arrastrarla por el lodo mientras quieren dar a entender que la enaltecen*». I l'última carta, de l'11 de maig, és plena de comentaris lingüístics, de referències de tota mena. El deixeble s'havia convertit en mestre; la identificació de Cutchet amb Balaguer, total: «*a veces se me figura que yo no soy otra cosa que una prolongación de tu propio ser*».

A partir d'aquesta última carta, la seva salut empitjorà. Deixà d'anar a l'Ateneu, i morí el 27 de febrer de 1892, a les nou i deu del matí. El mateix dia 27, Felip Pedrell anunciava a Balaguer la mort de l'amic i l'1 de març era el germà Bonaventura qui ho feia, recordant-li que «*es lo cierto que V. era la persona que más ocupaba su cabeza y el mejor lugar de su corazón*».

El 21 de març, Telmo Cutchet, el nebot, escrivia a Balaguer informant-lo de l'últim encàrrec del seu oncle, que ara complia: enviar-li el seu últim escrit. És el manuscrit 173 de la Biblioteca Balaguer, consultable a la Memòria Digital de Catalunya: vint-i-quatre fulls de consideracions, comentaris i elogis sobre *Els Pirineus*, que acabava dient: «*Los grandes príncipes hacen gloriosos a sus pueblos, pero también es indudable que los pueblos de relevante mérito engrandecen a sus príncipes*». El llarg text havia estat passat en net per algú altre, però amb correccions de mà de Cutchet i signat i datat per ell: Barcelona, 20 d'octubre de 1891. Li quedaven quatre mesos de vida.

Lluís Cutchet i L'Acadèmia de Bones Lletres

Cutchet ingressà tard a la nostra Acadèmia. El 26 de març de 1873, fou proposat com a soci de número per tal d'ocupar la vacant de Lluís de Pons i Fuster pels acadèmics Antoni de Bofarull, Manuel Torres i Torrents i Manuel Milà i Fontanals, que el presentaven com a autor de «*Cataluña vindicada y de otros varios trabajos histórico-críticos de suma importancia*». Foren nomenats per emetre el pertinent dictamen Joaquim Rubió, Francesc Miquel i Badia i Gaietà Vidal i Valenciano, i la votació fou el 30 de maig de 1873. La carta



Entrada i foto actual del Palau Requesens, seu de la Real Acadèmia de Bones Lletres. Foto: Viquipèdia.



d'acceptació de Cutchet no arribà fins mesos després, el 15 de novembre del 74, en tornar de Llivia, on havia assistit a la seva mare moribunda. A partir d'aquest moment, la presència de Cutchet a la nostra corporació fou discreta, però constant. Assistia amb certa regularitat a les sessions, signà diversos dictàmens sobre acadèmics proposats (Nanot Renart o Aulèsia, per exemple), així com una proposta de reforma d'estatuts presentada per Manjarrés. El desembre de 1880, juntament amb Andreu Balaguer i Merino i Josep Coroleu proposà que Víctor Balaguer (que abans de l'anada a Madrid ja havia estat membre numerari) fos acceptat com a acadèmic corresponent.

Només consta una comunicació presentada per Cutchet: va ser els dies 10 i 31 de maig de 1886 i versà sobre la biografia del també acadèmic Antoni Buxeres, un treball que tenia escrit de molts anys abans; a causa de problemes de salut, la comunicació fou llegida per Francesc de Sales Maspons i Labrós.

A la sessió del 14 de març de 1892, el president de l'entitat, Gaietà Vidal i Valenciano informà de la mort de Cutchet, que se sumava a la d'Antoni de Bofarull, que havia tingut lloc pocs dies abans de la seva. A l'es-

mentada sessió es recordà que «en su trabajo sobre el Parlamento de Caspe y en su discurso de los Juegos Florales había demostrado tanto amor a los intereses de Cataluña». La seva vacant s'omplí molt de pressa: ja el 30 de maig hi havia dictamen favorable a favor de Frederic Rahola i Trèmols, que fou votat el novembre. Tanmateix, Rahola s'ho prengué amb calma: el discurs d'ingrés, en català, no el pronuncià fins al 24 de juny de 1902. Seguint el protocol, dedicà la primera part del parlament a rememorar la figura de Lluís Cutchet, que aleshores feia deu anys que havia mort. És un text interessant, que mostra un coneixement directe sobretot de les obres publicistes de Cutchet en defensa del proteccionisme; i que insisteix, especialment, en el vessant anglòfon del personatge, al qual recorda, ja vell, llegint diàriament el *Times* en un salonet arraconat de l'Ateneu.

Lluís Cutchet, Català Il·lustre

Hem de passar ja al que, en definitiva, ens ha portat avui aquí, la condició d'il·lustre del nostre personatge, proposat per entrar a la galeria, com s'ha dit diverses vegades, el 1897.

Lluís Cutchet havia tingut ja relació amb la Galeria de Catalans Il·lustres anys abans de la seva mort, i convé assenyalar-ho. Com sempre, trobem la informació en una carta a Balaguer. Així, el 29 de gener del 1884 li deia que «*me encargará el Ayuntamiento la biografía de Prim*» i afegia: «*No quise hacer la de Fiveller, que me propusieron hace dos años o tres [era el 1880], ni la de Manso el año pasado, pero respecto a la de Prim, creo que he de sacrificarme*». Per tant, dos fets a destacar: que li demanessin tres vegades seguides les biografies dels futurs il·lustres és una bona mostra del prestigi de què gaudia. I encara més, una altra prova directa de la seva devoció per Prim és aquesta disposició a «*sacrificar-se*» i acceptar, per tant, fer-ne la pertinent biografia. Quan escrivia aquesta carta, el 29 de gener, l'alcalde era Rius i Taulet. Quinze dies més tard, però, una altra carta a Balaguer ens mostra un gir de guió: just llavors hi havia hagut canvi a l'Ajuntament, que passava a ser dominat pels conservadors, amb Albert Faura i Aragó com a alcalde. Doncs bé, davant d'aquesta nova situació, el 12 de febrer, Cutchet escriu al seu amic, amb unes afirmacions que el retraten molt bé: «*Hoy he mandado el oficio renunciando a escribir la biografía de Prim, porque fuera en mí descortés y casi cruel obligar al Ayuntamiento venidero, que de seguro no será de mis opiniones, a prohiar, o editar cuando menos, mi juicio sobre Prim, juicio que no podrá dejar de ser liberal*». I així, Prim es quedà sense biografia feta per Cutchet. Després que Francisco José Orellana, que havia publicat el 71-72 tres volums sobre Prim, tampoc n'acceptés la redacció, finalment se'n feu càrrec Josep Coroleu.

I ara passem ja a Cutchet com a català il·lustre ell mateix. Quan tot just havien passat cinc anys de la seva mort, per tant, molt lluny de complir-se'n els vint-i-cinc reglamentaris, la comissió de governació presentà al consistori, amb data 22 de febrer de 1897, la proposta de col·locar el retrat del «*insigne e ilustrado escritor D. Luís Cutchet*», ahora que proposava com a autor de la biografia «*al Exmo. Sr. D. Víctor Balaguer, a quien se entregue en recompensa una medalla de plata conmemorativa y la cantidad de 250 pesetas*»; el retrat s'havia d'encarregar a Fèlix Mestres «*por el precio de 1.000 ptas, adquiriéndose el marco correspondiente por la cantidad acostumbrada*». El 26, l'alcalde Josep M. Nadal signava les cartes adreçades a Víctor Balaguer i a Fèlix Mestres amb els encàrrecs de l'estudi biogràfic i retrat, respectivament. El 18 d'octubre, vuit mesos

després, Fèlix Mestres informava que ja tenia enllestit el retrat, però demanava que se li deixés uns dies el marc per acabar d'adaptar-l'hi. I aquí, un altre petit misteri. Perquè si bé la corporació aprovà la compra de tres marcs i va acceptar deixar-n'hi un, el que actualment emmarca el seu retrat, com veiem, és diferent de tota la resta. Què devia passar en els molts anys que el quadre s'ha passejat per dependències municipals? Li van treure per posar-lo a un altre il·lustre? En tot cas, també en aquest aspecte el cas de Lluís Cutchet és especial. Val a dir que el 1900 es va incorporar a la Biblioteca-Museu de Vilanova i la Geltrú un altre retrat del personatge, obra de Pere Borrell, reconegut pintor puigcerdanès, amb força similituds amb el nostre.

Pel que fa a l'estudi biogràfic, en morir Balaguer, el 14 de gener de 1901, no l'havia lliurat. Tanmateix, cal dir que el mateix any 1897, Balaguer havia tornat a recordar àmpliament Cutchet en un capítol de marcat to autobiogràfic incorporat al volum *El Regionalismo y los Juegos Florales*. Li atribuïa la idea de «*dar a la poesía catalana el corte de las antiguas provenzales*», en destacava la tasca periodística precursora i, en parlar dels membres del Cafè Nou de la Rambla li dedicava un panegíric en tota regla:

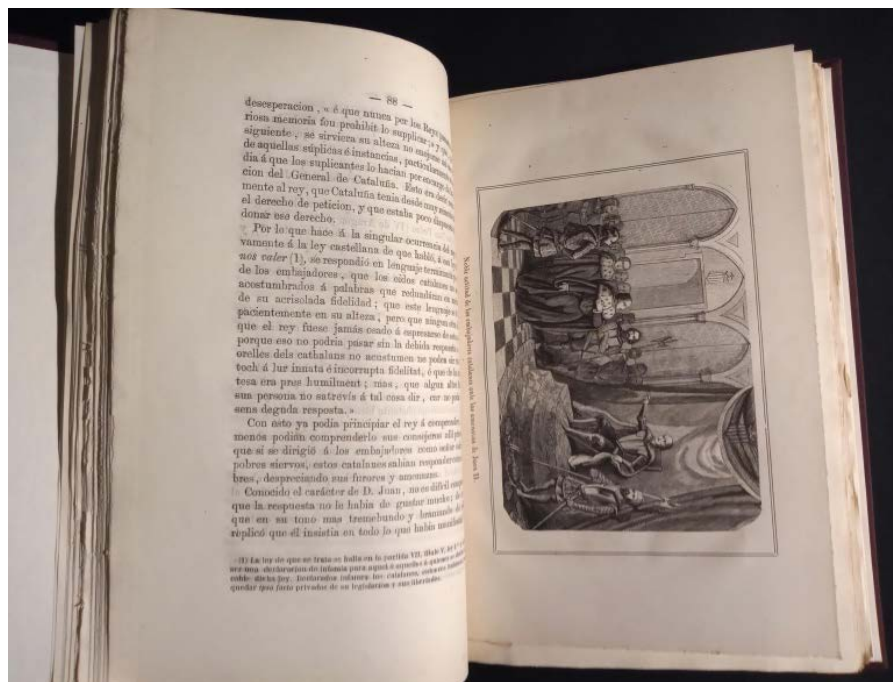
Luís Cutchet, varón integérrimo, carácter independiente y libre, sostenidor de todo lo bueno en lo moderno; hombre de convicciones arraigadas, escritor purísimo, progresista honrado y del temple y madera de aquellos progresistas de que ahora se burlan sus degenerados descendientes, mi maestro y maestro de todos; el que nos conducía, lo mismo en política que en literatura, por los caminos de la verdad, de la justicia, de la razón, del derecho y de la virtud y de la belleza, separándonos de toda escuela falsa o viciosa.

[...]

aquel que tantos servicios prestó a Cataluña y tantos a las letras españolas, mi maestro y amigo del alma, a quien todos respetaron en vida, a quien los sabios lloraron en muerte, a cuya honrada memoria no puede ni debe ser ingrata nunca nuestra España.

I, sobretot, Balaguer, en un capítol de la mateixa obra, de títol ben significatiu, «*Hacer región es hacer patria*», el reivindicava com a autor plenament català per més que hagués escrit sobretot en castellà i, per última vegada, l'anomenava *mi maestro, mi amigo del alma*.

Quan el 1903 s'inicià una nova època d'activitat a



Pàgs. 88 i 89 del llibre de Lluís Cutchet, "Cataluña vindicada" (1858). Foto: Abebooks.

la Galeria de Catalans Il·lustres, la corporació municipal es preocupà d'esbrinar si Balaguer havia deixat o no escrit el discurs. El 22 d'agost, el bibliotecari de Vilanova, Joan Oliva, s'adreçava a Gumersind Colomer dient-li: «Sabía por el mismo Don Víctor que estaba encargado de escribir la biografía del Sr. Cutchet, y observé que ojeaba principalmente su Cataluña vindicada y otros detalles que indicaban cierto trabajo mental a este fin dirigido. Pero sus enfermedades y viajes, por una parte, y el discurso de Zaragoza por otra, debieron de impedirle tomar notas gráficas, pues después de revisar cuidadosamente, para distintos fines, los papeles de Don Víctor aquí reunidos, no recuerdo haber visto nada que del Sr. Cutchet, y de letra de Don Víctor, se refiriese. Creo, pues, que con toda libertad puede V. proponer a la Comisión lo que más conveniente le parezca, pues trabajo visible de Don Víctor no me parece se haya perdido ninguno, ya que era muy cuidadoso de sus escritos durante los últimos años». I acabava: «Don Víctor sentía gran veneración por el señor Cutchet y seguramente hubiera hecho una biografía muy entusiasta y cariñosa».

No hi ha constància que l'Ajuntament demanés a algú altre l'estudi sobre Cutchet, de manera que aquest no s'arribà a incorporar a la Galeria. I aquí comença la vida itinerant del quadre que avui presentem. Amb el marc «oficial» o amb aquest altre més senzill, el retrat de Lluís Cutchet, Català Il·lustre sense biografia, va anar passant d'un lloc a altre. Quan el 1909 l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona va sol·licitar

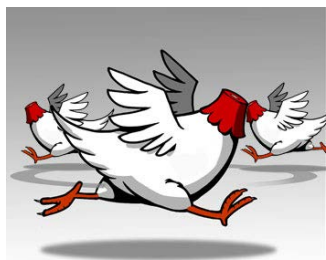
l'entrada a la Galeria de Joan Mañé i Flaquer, la corporació municipal va acceptar-ho, però exigint que abans es col·loquessin els retrats que es trobaven pendents d'incorporació, que eren el de la reina Elisenda de Montcada i el del nostre Cutchet, que aleshores es trobaven penjats a l'arxiu de l'Ajuntament. La regina de Pedralbes, després de voltes i voltes finalment, el 1953, entrà a la Galeria, aleshores dipositada al Museu d'Art Modern del parc de la Ciutadella. Però el retrat de Cutchet fins i tot es va perdre, de manera que el 1948, Pere Bohigas, en el seu estudi sobre la Galeria de Catalans Il·lustres afirmava que «actualmente se ignora la suerte que haya corrido la obra pictórica últimamente aludida». Per sort, Laia Alsina el va descobrir entre el fons del Museu Nacional d'Art de Catalunya, provinent del dipòsit municipal. Retornat al seu propietari, l'Ajuntament de Barcelona, avui pot fer, finalment, l'entrada oficial a aquesta Galeria de Catalans Il·lustres.

*Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

A LES TELÚRIES

Un pollastre sense cap

ENRIC QUÍLEZ



La Cerdanya sembla, sovint, un pollastre sense cap. No sabem ben bé cap a on va. Suposo que no és una cosa exclusiva de la nostra comarca, però aquí el fenomen es nota especialment i té serioses repercussions.

D'una banda, no hi ha un lideratge polític comarcal ben definit. Tot i que la Cerdanya és una de les comarques catalanes on la idea de comarcalitat té més sentit per qüestions històriques i geogràfiques, aquesta manca de lideratge i de projectes de futur espanta una mica.

L'única institució comarcal des de la qual es podria exercir aquest lideratge, avui dia almenys, és el Consell Comarcal. Però aquest organisme mai no ha funcionat gaire bé. Potser amb l'excepció del llarg mandat del Joan Pous, quan hi havia una certa idea de planificació comarcal.

Però ha plogut molt des de llavors. El Consell deixa molt a desitjar per raons en les quals no hi entraré ara. Tampoc el Consell d'Alcaldes sembla que tingui una clara vocació rectora sobre la comarca.

El pitjor és la manca de projecte a mitjà i llarg termini. Això també passa a gairebé tots els municipis cerdans, amb l'agreujant que tots van a la seva i no es posen gairebé mai d'acord per fer polítiques conjuntes. Els de la solana no fan la mateixa guerra que els de la baga; els de la banda de Lleida tenen interessos diferents dels de la banda gironina; i la capital, quan rarament exerceix com a tal, viu d'esquena a la resta de la comarca.

En fi, un cúmul de despropòsits que paga el ciutadà, el qual també té la seva part de responsabilitat, perquè: qui escull els polítics que ens governen, sinó el ciutadà de cada municipi cerdà? Almenys els que voten, que cada cop són menys, molts d'ells fastiguejats per com es gestiona la Cosa Pública.

No és d'estranyar, doncs, que molts es passin mas-

sivament a l'abstenció o que abracin opcions populistes o extremistes. Això també succeeix a la resta del país.

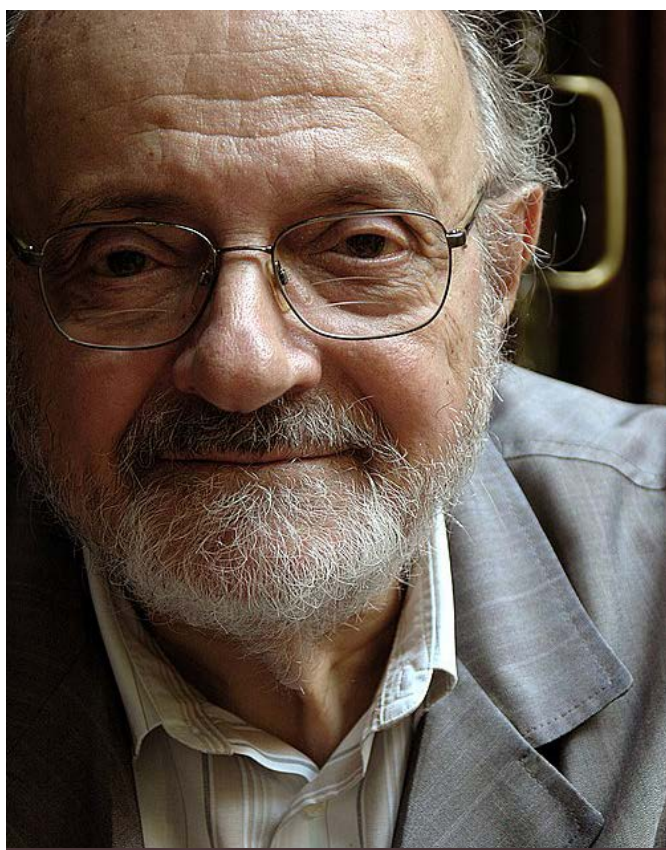
Tampoc vull fer una crítica general de la classe política. Torno a dir que tenim els polítics que votem, és a dir, tenim els polítics que ens mereixem. No ens podem queixar gaire d'allò que hem escollit lliurement a les urnes.

Cert és que, després, molts cops, els resultats es retorcen i es reinterpreten, però el sistema és com és i ho sabem quan votem. Potser un sistema presidencialista seria menys problemàtic, però no és el model que, ara com ara, tenim.

Tornem a la comarca. Cada terra fa sa guerra. Això no és cosa només dels polítics. Ho trobem, també, en el món associatiu, del lleure, la cultura, el món cívic, etc. No hi ha cap mena de coordinació, ni tan sols entre municipis veïns per no aixafar-se mútuament la guitarra. Ans al contrari, molts sembla que gaudeixin fent-li la punyeta al veí. Si tu tens un cicle de concerts musicals, jo en vull un altre. Si tu tens un poliesportiu, jo també en vull un, encara que només l'utilitzin quatre gats i necessiti vint anys per pagar-lo. Si tu tens un pla urbanístic, jo em faig el meu propi, res de fer polítiques comunes.

Bé, així ens va. És la famosa política de campanar. Tothom té el seu i el seu és el millor. I si pot etzibar una coça al veí, doncs molt millor. Per tant, abans de criticar només la nostra classe política, potser que ens mirem al mirall.

Mentrestant, el pollastre decapitat va fent la seva i sembla gaudir d'una increïble mala salut de ferro. Pel que sembla, alguns no necessiten cervell per anar fent la viu-viu.



JORDI SARSANEDES (1924-2006)

AMB MANS DE BONS AMICS

Jo soc amb tu, i amb tu, i amb tu.
Junts hem alçat la gran ciutat de fusta
per al foc més clar d'aquest amor
on llegeixen la història.
I parlo de demà com d'un passat
tot sec, tot esmollat, tot cendres.
Amb mans de bons amics escric això,
amb ulls de bons amics he mirat les muntanyes
i la ciutat que em pobla.
I manllevo el captaire i manllevo la porta.
Et deixo (això, si vols,
si et fa servei)
restes de joventut mal esmerçada
i un gust per al vent clar i el vi vermell.

EN UNA PRIMERA COMUNIÓ

Com peix cua-lluent entre palets i aigües,
des d'ara, i sempre, tornar fins a la mort,
tornar per cada pas i cada gest que es tanca
fins el nombre feliç dels que moren a l'alba.

ENDREÇA A B.

Aquella felicitat,
i la ferida.
Aquest goig assassinat,
per sempre més ferida.
I el goig tan alt,
encara i encara.

A ALGUNS QUE S'ESTRANYEN DE NOSALTRES

Nobles i bells senyors inconscients feliços
multiplicats cofois entre els miralls
d'Aranjuez o Versalles,
per gala coronats de barretina
frígia,
oh jacobins beats i gaditans metòdics,
ben satisfets i grassos en esperit,
us conec el rebuf quan ens trobeu
arbre torçat, mesell, tan obstinat a viure,
en un racó molest
del racional jardí geopolític.
I què hi farem, si som el poble-nosa,
si el món, almenys aquí, es refusa a assemblar-se
a la imatge que en fa el vostre desig?
No heu d'esperar que presentem excuses.

EM MIRA

No deixa de mirar-me.
Potser mai
no han deixat de fer-ho
els seus ulls
de boires altes a la nineta
i vents antics.
Mira, i jo l'escolto.
Des de darrere
la cortina d'estrips
afinada per feines i ferides.
Filagarses i crespons,
els crisantems que s'esgrunen.
No em queda seguretat
però conservo
la renovada afirmació
d'un sentiment que s'allarga
ja fora del meu abast,
de la meva esperança.
El vidre es trenca
però no el perfum,
i l'esquerdill fereix
un punt de sang.

Querol, quinze anys amb la Cerdanya

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*



Aquest juliol, la revista QUEROL farà quinze anys que és present entre nosaltres, a la Cerdanya. Potser us semblarà poc, però si repassem com ha anat i quins són els autors, ens adonarem que hem compartit esforços i sentiments, voluntats i paciència per fer sortir amb fermesa els números de la Querol.

En el seu bagatge hi hem manifestat el nostre cerdanyisme amb dosis de realisme, història i obertura de mires; cada número ha estat engrescador per la confecció dels Dossiers, cada cop més exigents i estudiant els problemes i les realitats de la Cerdanya, des de l'angle polític, social i econòmic, sempre amb voluntat de donar-li un cop d'ull a la realitat.

No és fàcil, ocupar un lloc en la premsa cerdana, d'ençà que la important revista RUFACA va deixar de sortir, Ja sabem que treure una revista, encara que sigui digital i més amb periodicitat i en paper és avui dia molt difícil. Després de RUFACA –que en van

treure 134 números- i salvant el període de CERETÀNIA, que entre 1991 a 2016 en van sortir sis números, no hem tingut noves realitats prou destacables.

La KER va sortir el primer semestre del 2009 i la QUEROL el juliol de 2010. Estem engrescats amb elles, per la senzilla raó que creiem que a Cerdanya li calen revistes com aquestes i ens fa il·lusió de contribuir-hi amb els nostres esforços. Com se sap, el Grup de Recerca de Cerdanya, ha obert el camp cultural de Cerdanya, amb singularitat i gratuïtat, en tots els camps culturals; aquesta activitat és un pas de cara a la inquietud de la ciutadania cerdana per donar-hi una bona dosi d'activitats culturals, de coneixement científic i de les arts.

Per això volem repassar també quins són els autors que ens han ajudat a publicar els trenta-vuit números que fins ara han sortit de la Querol.

Una anàlisi a partir dels dos índexs d'autors que

hem publicat ens pot donar la mesura de la quantitat i la qualitat dels autors que han contribuït a donar a la QUEROL un prestigi i vivor intel·lectual acreditat.

Sense aquests índexs no ens fariem prou càrrec de la quantitat d'articulistes de tota mena que han escrit a la QUEROL.

Els índexs van del número 1 al 35, publicats a la QUEROL 14 i 36. Una ullada als autors dona idea d'això que volem exposar. Tenir un índex d'autors ens dona la mesura de l'amplitud que les revistes s'han dotat de cara a la cultura i l'avantguarda intel·lectual, i la QUEROL n'és un exemple prou rellevant. Aquest examen d'autors els triem, com és natural, per la seva personalitat intel·lectual, cultural i científica, i per la qualitat informativa que es desprèn dels seus articles. La tria no és exhaustiva i, per tant, és natural que ens en deixem molts que en una altra oportunitat seran inclosos. De fet, l'índex és el reflex exacte de tots els col·laboradors. Per tenir-ne una idea del que volem dir, cal assenyalar que la llista que fou publicada supera amb escreix els quatre-cents noms, cosa que mostra l'abast del que diem.

Abans de tot, volem fer-nos ressò dels poetes que apareixen a la QUEROL, com a mostra de la inquietud poètica, sota la direcció de l'Enric Quílez. Podem citar Jordi Forcada, Joan Graell, Jordi Pere Cerdà, Manel Figuera, Jordi Dalmau, Pere Quart, J.V. Foix, Salvador Espriu, Màrius Torres, Maria-Mercè Marçal, Miquel Martí i Pol, Bartomeu Rosselló-Porcel, Josep Carner, Joan Salvat-Papasseit, Desideri Lombarte, Guillem Viladot, Joan Fuster, Montse Rubinat Sindreu, Ramon Llull, Narcís Comadira, Guerau de Liost, Vicent Andrés Estellés, Joan Vinyoli, Toni Gol, Ausiàs March, Jacint Verdager, Gabriel Ferrater, Enric Casasses, Josep Espunyes, Imma Carrera, Roser Casas, Josep Comas Travé, Imma Cros, M. Rosa Grau, Magda Morella, Salvador Capdevila, Magdalena Masip, Roger Giral, Margarida Giral, JM Roset de la Iglesias, i cita també, Joan Maragall, Ignasi Soler Escofet, Francesc Matheu, Tomàs Garcés, J. Benet i Petit, Emili Foxonat, R. Blasi i Rabassa, Montserrat Camasasa, Ramón Guitó, Jordi Sarsanedas...

En l'aspecte literari, hi trobem escriptors i gent de lletres com Rafel Vallbona, Joaquim Carbó, Manel Figuera, Alfons Mills, Miquel Llimona, Jaume Pigui-
llem Joan Ganyet, Guillem Sendred, Albert de Montjuïc, Àlvar Valls, Martí Solé Irla, Joan Soler Amigó,

Jordi Romeu, Jordi Forcada, Isidre Domenjó, Núria Boltà, etc.

Però la QUEROL també es nodreix d'especialistes que han col·laborat desinteressadament per analitzar els problemes històrics, econòmics o socials que apareixen a la societat cerdana o al Pirineu, i ho hem fet amb gent com Joan Tort, Jaume Terrades, Teresa Franquesa, Jaume Font Garulera, J. Ramon Miró, Oriol Mercadal*, Martí Boada, Sara Aliaga, Manel Nadal, com a geògrafs i biòlegs i també geòlegs i experts en patrimoni, o sociòlegs; igualment, autors provinents de l'Institut d'Estudis Catalans, i de la SCEH, i de la UB. com JM. Salrach, Jordi Mir, Ramon Ordeig, Ramon Pinyol, J. Font Garulera, Marc Sureda, Jaume Sobrequès, Eva Serra, Joaquim Nadal, Agustí Alcoverro, Josep Moran i Ocerinjàuregui, Joan Bastardas, Montserrat Pagés, etc.

Altres col·laboradors de diversos rams de la ciència i de la cultura, com les professores i membres de grups i de revistes antigues com Joan Peitx, Anna Muntané, M. Forgas. Lurdes Carzorla, o historiadors com Carlos Gascón, JM Roig Rosich, Oliver Vergés, Montserrat Jorba, Hilari Ragner, Josep Clara, Josep Bastardas, Sofia Garçon Teresa Turiera, Joan Aixàs, i molts d'altres. Com a periodistes podem citar a Guillem Lluch, Efre de Montellà, Jordi Maluquer de Motes, JL. Blanchon. M. Delcor, Bernat Pous, i com a arxivers a Erola Simón, Àngels Rius Bou, Laura Puigvert o Armand de Fluvià.

I encara alguns il·lustradors ens han dibuixat còmics i ens han alegrat amb les seves caricatures com Maria Rius, Ignasi Blanch, Montse Fransoy, Lluís Sala i JM, Casanovas. I hem tingut la sort de professionals que han acceptat d'escriure les seves impressions en tots els rams de la ciència, com Ramon Folch, Xavier Arbòs, catedràtic de Dret Constitucional, Lola Badia en Història de la Literatura, o arquitectura A. Pol, Bernat Bastardas, Joan Ganyet, com també farmacèutics, Àngels Mach, Joan Muntané, Maria Rosa Molins, Núria Casamitjana, físics com Trini Cadefau, juntament amb filòlegs com Pere J. Quetglas, Joaquim Noguero, i els economistes J.M. Solà Franquesa, Amadeu Gallart, i molts altres.

Ens és impossible citar-los tots, per això hem publicat els índexs d'autors. Aquí volíem tan sols donar a conèixer com la QUEROL s'ha nodrit d'escriptors, de personalitats intel·lectuals, però també de companys i

companyes del Grup de Recerca de Cerdanya que amb les seves aportacions han fet de la Querol una revista digital que abasta tots els àmbits en què la Cerdanya i el Pirineu tenen interessos polítics, culturals, socials i econòmics, sense descuidar-nos dels temes dels grans Dossiers de la Querol, que hem tractat començant pels amics que ens han deixat, Sebastià Bosom, (12) Oriol Mercadal, (23) i tocant els temes clau del cerdanyisme com EL PAISATGE, EL BARIDÀ (13), ELS FERROCARRILS (17), LA METEOROLOGIA (22), EL PATRIMONI (15), ELS COSTUMS (19), LA PAGESIA (19), L'ARQUITECTURA (21), o LLÍVIA (18), L'ESTEVE ALBERT (16), EL BISBE OLIBA DE Cerdanya (24), ELS MENJARS (25), LA VEGUERIA DE L'ALT PIRINEU I ARAN (29), ELS JOCS OLÍMPICS D'HIVERN (30), o tocar el CINEMA (28), EL TEATRE CERDÀ (26), EL CANT CORAL (27), ELS POETES (31), ELS FARMACÈUTICS (32), LES CARRETERES I CAMINS (36), LA GENTRIFICACIÓ (35), LES ESCOLES, (38 i encara vindran ANDORRA, LA RAMADERIA, ELS PARCS NATURALS DE Cerdanya, sense deixar-nos com a

números monogràfics, el de LA GUERRA CIVIL A Cerdanya, (34), LA Cerdanya en els anys 70 (37), i una enquesta sobre QUÈ EN PENSEN ELS Cerdans de la Cerdanya actual (39), tots ells coordinats per Joan Peix, Enric Quílez i Núria Casamaitjana. Altres temes podran ser la RAMADERIA, L'ESGLÉSIA, LA URBANITZACIÓ, o COM VOLEM QUE SIGUI LA Cerdanya de la pròxima generació?, etc.

Tots aquests temes i altres són fruit de les preocupacions que l'equip de redacció de la QUEROL ha volgut tractar per analitzar i donar a conèixer la realitat cerdana.

El Consell de redacció, amb l'Enric Quílez, Núria Casamitjana, Joan Peitx i jo mateix, amb Marc Pont, Xavier Gil, i Maria Martínez, tenen el deure de dirigir i mantenir l'esperit del cerdanyisme i fer de la QUEROL la Revista cultural de Cerdanya per excel·lència.

**Alfred Pérez-Bastardas*

*De la Societat Catalana d'Estudis Històrics
Coordinador general del QUEROL*



Sense paraules. SOM DE LA TERRA.

GUILLEM SENDRED

Perquè cal que tothom es reivindiqui d'on és, nord o sud, est o oest, i així obrir-se al conjunt de la ciutadania; per això també reivindicar-se és una manera d'agermanar-se de solidaritzar-se i de caminar junts per la terra. Els dos cartells que aquí tenim són una mostra del que volem dir, sobretot, si els considerem com a exemples del grup humà que representen, és a dir, com a membres d'una classe social que treballa la terra, que viu de la terra, diríem pagesia, amb un dibuix clàssic dels fruits que la nostra terra pot donar.

El primer representa l'estament humà senzill lligat a la terra, una pagesia que reivindica la terra com a nostra. Fou realitzat per Joan Vila d'Ivori, gran il·lustrador que hi volgué representar els valors de la pagesia i els fruits, reivindicats per La Caixa de Pensions del segle XX; és a dir, SER DE LA TERRA, en aquell moment, era la reivindicació pagesa amb consonància amb la feina quotidiana i valenta, però també dura i esforçada.

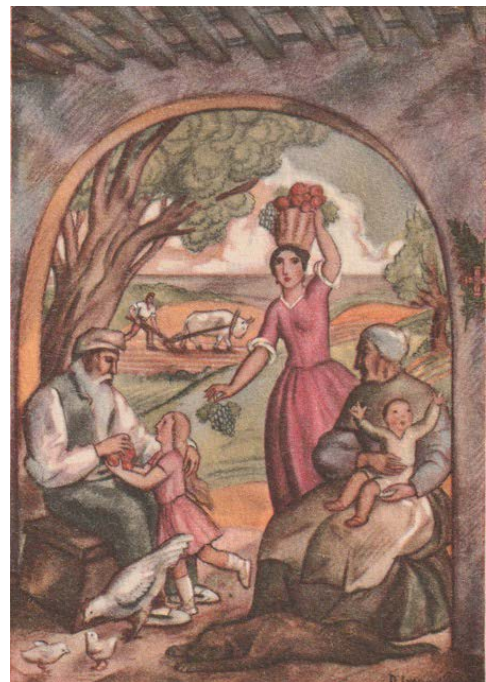
L'altre cartell que us mostrem pren com a mostra l'esforç de l'estalvi tot reivindicant la natura amb l'estalvi que són una de les característiques del país. L'obra representa una mare carregada amb un farcell de llenya acompanyada de la petita filla que recorda l'estalvi com a font d'energia, però emmarcat en el context de la nostra terra, representada per un petit poble nevad, per dues orenetes, en un cel on hi brilla amb força el sol. La mare amb espardenyes i la filla descalça, representen una pagesia senzilla però esforçada. Els temes són una reivindicació del SOM DE LA TERRA. El cartell fou realitzat per Antoni Vila Arrufat i premiat en un concurs anual que La Caixa realitzava sobre els valors humans de la seva activitat econòmica. En tot cas, calia mostrar i llegir que La Caixa era de la nostra terra.

La reivindicació territorial del catalanisme sempre ha estat a través de la història i de la pertinença; ara potser ha canviat, però vers els anys en què es van fer aquests cartells, encara era molt vigent, malgrat que no es podia fer servir, ni tampoc malgrat la voluntat de servir-se de la terra per reivindicar les peculiaritats

de la seva obra d'estalvis i pensions.

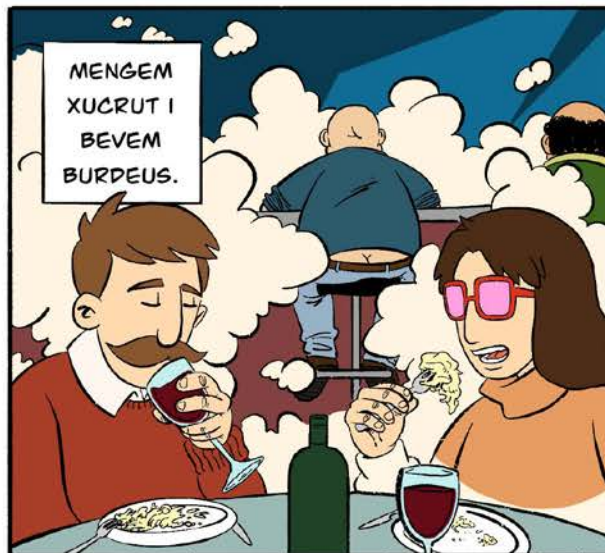
El cartell que ens enamora és aquest, que tot i ser molt innocent entronca molt bé amb la voluntat de donar a entendre que l'entitat pertany, també, a un estament que és sens dubte una de les arrels de Catalunya.

Els cartells *Sense paraules*, s'entenen perfectament.



LA CLÉ DU TOILETTE!

Guió: Guillem Sendred
Dibuix: Lluís Sala



PARLEM DE LLIBRES QUE PARLEN DE LA Cerdanya

Cultura popular i folklore recuperat de Cerdanya d'Enric Quílez

JOAN PEITX

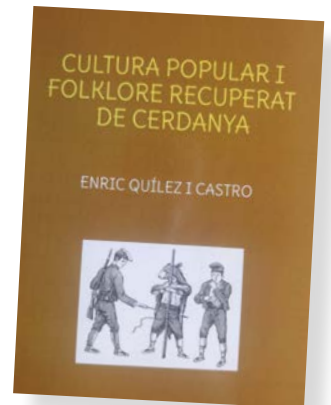
Avui, tan imbuïts com estem del papanatisme anglosaxó que envaeix el nostre llenguatge i omple la nostra cultura de tradicions alienes com el "Halloween" o el "14 de febrer com a dia dels enamorats", entre *blackfridays* i *papanoels* acollits amb entusiasme, resulta sorprendent l'aparició d'un llibre que reivindica i explica d'una manera força didàctica les tradicions locals i ens fa veure que de *halloweens* (*Hallow Even*: nit d'ànimes, com ens remarca l'autor) no calia importar-ne d'Amèrica, perquè ben a prop teníem la *nit d'ànimes*, amb una corrua de personatges monstruosos de tradició europea, catalana i, fins i tot, cerdana, com són els *espantanens*. Contemplar un dissabte al mercat de Puigcerdà, el *kerresetcaps*, "nascut amb la idea que els nens són els seus protectors i l'estimen", malgrat la seva pal·lidesa macabra, acompanyat d'una *batucada*, ens confirma que no tenim res a envejar a les figures sinistres del *halloween* americà.

Efectivament, Enric Quílez, un autor que a Cerdanya no necessita presentació, ens ho explica molt bé al seu llibre recent publicat per l'Institut d'Estudis Ceretans: "**Cultura popular i folklore recuperat de Cerdanya**". L'autor fa una defensa de les tradicions com a "patrimoni immaterial" que hem de poder llegar a les generacions futures, com a element identitari i com a element cohesionador en un món globalitzat que tendeix a l'homogeneïtzació cultural, quan no a la mentida vestida de *postveritat*. El factor festiu i l'incentiu turístic poden ser raons addicionals per a una recuperació de les tradicions, per més que es plategin d'una manera oberta a l'evolució i amb la voluntat de poder introduir-hi elements nous en concordança amb els nous temps, tal com pot ser la feminització dels continguts i la participació.

Enric Quílez, amb aquell vast coneixement renaixentista que ha demostrat sobre molts i diversos camps d'investigació que tenen el punt en comú de la

Cerdanya, ens passeja per la recuperació del Carnestoltes tradicional del Pirineu a Bellver, la Nit d'Ànimes i els *Espantanens*, recollint la investigació i la proposta que, des del 2009, ha fet el Grup de Recerca de Cerdanya, en què s'intentava reconduir l'èxit del *Halloween* cap a les tradicions més nostrades. També aplega la recuperació per a la comarca del Cant de la Sibila en la veu de Teresa Pérez de Rozas, repassant els seus orígens i el camí que ens ha portat aquest cant fins als nostres dies. El llibre recull també la represa de l'enfrontament entre "*nyerros i cadells*", tan lligat a la Cerdanya, subratllant que en aquest terreny encara hi ha molta feina per fer.

Benvingudes les recuperacions del folklore proper perquè refermen els nostres orígens en un moment en què bona falta ens fa i, per tant, benvingut aquest nou llibre que ens apropa a les nostres arrels culturals.



Coneixem Guils de Cerdanya

SOFIA GARÇON

S'acaba de publicar el llibre "Guils de Cerdanya", que és el número 239 de la col·lecció Quaderns de la Revista de Girona, que edita la Diputació de Girona.

Aquesta col·lecció, iniciada l'any 1985, té per finalitat divulgar el coneixement de les terres gironines a través de monografies locals i de guies. Les monografies locals tracten tant la història de les poblacions com els aspectes més actuals que cal destacar-ne. Les guies tracten temes d'abast més general. En un cas com l'altre es busca explicar en un estil planer, però amb rigorositat, tant la història des de l'antiguitat fins a la d'ara, així com el saber més popular i les anècdotes locals. És un format que consta de quaranta-tres apartats entre capítols i apèndixs, inclou també el plànol del municipi i la cronologia dels fets més destacats que han marcat la població. De la Cerdanya, ja s'havien publicat les monografies de Puigcerdà i Llívia, i més recentment les de Bolvir i de la vall del riu Duran.

En aquesta monografia de Guils de Cerdanya, l'autora, Núria Casamitjana i Cucurella, vinculada a Guils d'on era el seu avi patern, proporciona una visió panoràmica general dels aspectes més rellevants, històrics, naturals i socials del municipi al llarg del temps.

El terme de Guils és conegut per ser camí als estanyes de Mal i de Malniu i al Puigpedrós, pel seu patrimoni romànic i, més recentment, també, per les pistes d'esquí nòrdic de Guils-Fontanera. Però no li falten altres trets identitaris, com la trobada d'acordionistes que se celebra des de l'any 1987 o altres festes, a més del fet de ser municipi fronterer conseqüència del Tractat dels Pirineus. En aquesta monografia es descriuen les nombroses fites que marquen la frontera, la seva ubicació i la població de la vall de Querol amb la qual cada una limita.

També s'hi esmenten les persones que han destacat en algun aspecte al llarg dels anys. Algunes potser ja oblidades i altres encara amb records ben propers, com és el cas de l'escolapi i fotògraf Josep Bosom, fill de Guils, el fons fotogràfic del qual ha permès il·lustrar alguns capítols del llibre, especialment paisatges i feines del camp durant les dècades dels quaranta als seixanta. Altres imatges han estat proporcionades

per persones amb les quals ha conversat, per mirar d'obtenir una visió propera i viva del lloc més enllà de la documentació consultada en arxius i biblioteques.

S'hi expliquen curiositats del municipi com inscripcions ibèriques, l'acta de consagració de l'església de Sant Esteve, jurisdiccions medievals, l'escut o la indústria, a més de comentar la flora i la fauna i l'evolució de la població als seus nuclis de Guils, Saneja i Sant Martí d'Aravó.

Escrit de forma divulgativa, permet que tant els seus mateixos habitants com tothom en general puguin apropar-se al coneixement del municipi.



Les pintures murals romàniques de Baltarga

MONTSERRAT PAGÈS I PARETAS

La decoració mural conservada d'aquesta església, que prové del tram immediat a l'absis, és important perquè aporta algunes notables novetats al catàleg de la pintura romànica catalana. El programa té un caràcter marcadament eclesial, cristològic i eucarístic, i també escatològic, i és de gran interès. Alguns dels murals, però, estan força erosionats. Les pintures foren arrencades i traspassades a tela el 1970 i recentment han estat restaurades pel Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC).

Han de tornar a exposar-se al Museu Diocesà d'Urgell en un nou muntatge que resoldrà alguns dels problemes de l'antic i que incorporarà també l'Anyell de Déu, que abans s'exposava a part. L'Anyell, amb nimbe crucífer i la creu, és dins d'un medalló que era portat per un parell d'àngels, dels quals, tot i que molt mutilats, encara se'n pot veure el rostre i part de les ales. Té gran interès i permet d'identificar un dels estils pictòrics del conjunt (fig 1).

A l'arc immediat hi havia representades les Ofrenes, tema de significat eucarístic, amb la mà de Déu a la clau, adreçada cap al nord, cap a Abel, el qual, girat cap a les imatges de Déu que hi devia haver a l'absis, alça i ofereix el xai; damunt del seu cap es conserva la inscripció (ABEL). Caïn, a migdia, també duu la inscripció corresponent, en aquest cas a banda i banda del coll. És curiós que sigui representat com un ancià, amb cabells i barba blancs, i també i que porti el vestit i el mantell, tot i que curts com correspon a un laic, ornats amb pedreria, i les mitges ornamentades, és a dir, que es presenti vestit ricament, com si no fos un pagès, sinó un noble.

Sota Abel hi ha la figura d'un noble amb posat apesarat o afligit, vestit luxosament amb túnica talar i mantell ornats de pedreria, assegut en la rica estança d'un temple o palau, del qual es veuen la volta i un bell capitell. Vora seu hi ha restes d'una inscripció: ..RAIM (fig. 2). Figura enigmàtica i molt notable, apareix també a Santa Maria de Ginestarre i a Sant Climent de Taüll. Per la seva vestimenta és una figura

bíblica, per la qual cosa hem confrontat aquesta inscripció (a la qual podria faltar la lletra o lletres inicials) al text de la Vulgata. De 169 concordances, 156 són referides a *Ephraim*. Efraïm és el segon fill de Josep, nascut a Egipte (Gn 41:50-52), que va ser beneït pel seu avi Jacob, el qual, en el seu llit de mort, l'avantposà al primogènit Manasés, tot assegurant que "la seva descendència serà com una nació sencera" (Gn 48:19). Pare d'una de les dotze tribus d'Israel, la que s'establí al centre del país de Canaan i esdevingué l'adversari més gran de Judà i la principal tribu del reialme del Nord, Israel. Els profetes l'identifiquen sempre amb Israel, de qui diuen que no se salvarà per la seva tossuderia a no admetre la Revelació. Això explicaria tant el seu posat apesarat, com que sempre se'l representi d'esquena a la imatge de Déu que, en una iconografia o l'altra, figura sempre sobre l'altar.

A la volta del tram immediat a l'absis hi havia la Mare de Déu en majestat, amb una copa a la mà, és a dir, com a figura de l'Església, en un medalló portat per quatre àngels. En resta molt poc, just per identificar el tema. Dels murals de banda i banda se'n conserva l'escena que hi havia a la part superior; les de sota es perderen quan en època tardana hom obrí unes capelles laterals.

Al costat de tramuntana hi havia el Sant Sopar, que ens ha pervingut força malmès i erosionat (fig. 3). Sense la composició habitual amb Crist al centre, els apòstols es reparteixen en dos grups irregulars, al de l'esquerra hi ha set figures i a l'altre costat només quatre. Judes Iscariot està sol al davant de la taula, com és habitual, i posa la mà al plat.

Tots els altres apòstols, a més, tenen un dels braços sobre la taula, en posició idèntica, els de l'esquerra hi tenen el braç esquerre i els de la dreta el braç dret, és a dir que el pintor ha emprat una fórmula repetitiva, un rere l'altre, tots presentats igual, només els colors de la túnica, del mantell i dels nimbes varia i s'alternen el vermell, el blau turquesa i l'ocre-groc. La taula és vestida amb unes tovalles blanques i al damunt s'hi veuen tot

d'àmplies escudelles, ganivets i pans rodons.

Al dessota sabem que hi havia la Crucifixió, que, tot i que no s'hagi conservat, podem identificar pel que en resta: un petit bocí del braç superior de la creu i el sol i la lluna als costats, representats a la manera antiga, com a home i dona dins de sengles medallons portats per unes quàdriques, de les que es veu clarament la del sol. Ella té la lluna al cap i la inscripció LVNA al costat. La d'ell, més esborrat, no s'ha conservat, tampoc no es veu si entorn del seu cap hi havia els rajos del sol (figs. 4 i 5). Tots dos es mostren en posat afligit, és l'univers que plora la mort de Jesús, traducció plàstica del relat evangèlic segons el qual a la mort del Fill de Déu, des del migdia fins a les tres de la tarda, s'estengué una foscor per tota la terra, perquè el sol s'havia amagat.

A migdia, hi havia la Pesca Miraculosa al llac de Tiberíades (fig. 6) que, segons l'evangeli de Joan (Jn 21,1-14), és una de les aparicions de Crist després de la Resurrecció. L'esvelta i àgil figura de Crist, a la dreta, com si s'acabés d'aparèixer, sorgeix en ple moviment, devora el llac i la barca dels apòstols. És una figura molt notable. Amb nimbe crucífer, roig sobre groc fosc, té el rostre malmès, la mà dreta avançada, com si parlés; el seu mantell, blau-verdós i amb vores de pedreria, penja per ambdós costats, un sobre les aigües. Amb la túnica

vermella arromangada, se li veuen les cames primes i musculades, de perfil, una més que l'altra i amb el peu ja dins les aigües, l'altre a terra, en moviment.

Dalt la barca es veuen dos apòstols i no sabem si a proa n'hi havia un altre. Damunt dels caps dels dos homes hi ha restes de dues capes d'inscripcions molt esborrades i mal superposades, la de preparació en mangra i la segona en negre. Sembla que permeten identificar-los amb sant Andreu i sant Pere, amb la qual cosa s'al·ludiria també als primers deixebles (Mt 4,18). Tenen la xarxa tirada en un mar onejant, plena de peixos.

L'estudi estilístic de les pintures de Baltarga, per causa de l'estat deficient de conservació, presenta força dificultat. Una cosa, però, salta a la vista: el mestre pintor del sol i de la lluna, el més arcaic i expressiionista, mentre que el de la figura del Crist al llac de Tiberíades és clarament un altre, que no té res a veure amb els anteriors. La silueta de la figura és gràcil i majestuosa alhora i aconsegueix transmetre sensació de moviment. I el drapejat de la seva roba és incomparablement molt més ric i treballat.

Com s'ha de datar tot aquest conjunt que, a hores d'ara, tal com ens ha pervingut, sembla una mica heterogeni? És anterior o posterior al 1195-1196? Sabem que, en aquestes dates, l'església fou assaltada per les



Fig. 1. L'Anyell de Déu (© Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya)

tropes del comte Ramon Roger de Foix que, en guerra oberta contra el bisbe d'Urgell i ajudat pel vescomte Arnau de Castellbò, dirigí una campanya de terror i saqueig sistemàtic al comtat de Cerdanya. El bellíssim frontal d'altar de Baltarga¹, conservat al Museu Nacional d'Art de Catalunya, de cap al 1200, és clarament posterior al susdit atac i, probablement, la decoració mural, també, tot i el caràcter arcaïtzant d'algunes imatges.

Amb totes les reserves que futures recerques o treballs puguin corregir, sembla que hi ha una part de pintures que és clarament anterior, però d'altres escenes, sobretot la manera de construir els personatges, com els de la Pesca Miraculosa, semblen obra del segle XIII. Vol dir això que simplement mestres d'escoles i tradicions diferents col·laboraren treballant junts? Si aquest fos el cas, ens trobaríem amb una obra realitzada amb posterioritat a la susdita data. Que la sanefa del plec de l'arc triomfal, d'altra banda, fins i tot la màscara de la clau, corroboraria. En suma, el conjunt mural de Baltarga és una suma de vell i de nou, reflecteix modes i tradicions del primer quart del segle XII i, alhora, d'altres de la segona meitat i fins i tot de molt a començament del XIII. Versemblantment, hi hauria estat plasmat en la restauració de l'església després de l'assalt del 1195-1196, al mateix temps o poc després de l'adquisició del frontal.²



Fig. 2. Efraïm, el patriarca apesarat
(© Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya)

1. Alfred Pérez-Bastardas, *Els frontals d'altar romànics de la Cerdanya*, Edicions Salòria, La Seu d'Urgell (2016), p. 28-29.

2. Montserrat Pagès i Paretas, *La pintura mural romànica a l'Alt Urgell i Cerdanya*, Edicions Salòria, La Seu d'Urgell (2025), p. 120-141.



Fig. 3. El Sant Sopar
(© Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya)



Fig. 4. El sol que plora la mort de Crist, de la Crucifixió de Baltarga
(© Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya)



Fig. 5. La lluna que plora la mort de Crist,
de la Crucifixió de Baltarga.
(© Centre de Restauració de Béns Mobles
de Catalunya)

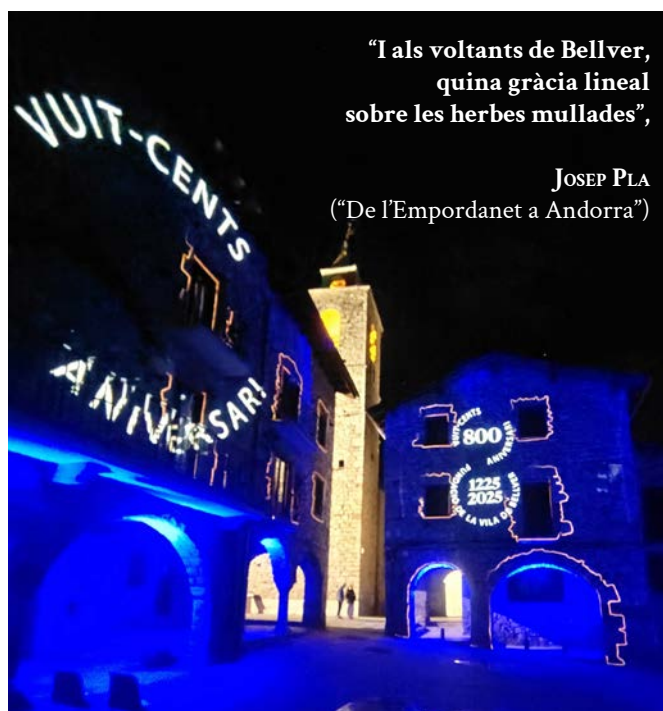


Fig. 6. La Pesca Miraculosa de Baltarga
(© Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya)

Bellver de Cerdanya, 800 anys d'història

JOAN PEITX

Bellver celebra aquest any els seus 800 anys d'història (1225-2025). Per iniciar aquesta commemoració, el mes de desembre, abans de Nadal, va organitzar una experiència audiovisual que projectava a la plaça Major una síntesi de les tradicions i costums del poble immergint l'espectador en un espectacle de llum i tradició molt atractiu. Reproduïm el text del programa, l'encapçalament amb la cita de Josep Pla i algunes imatges.



"I als voltants de Bellver,
quina gràcia lineal
sobre les herbes mullades",

JOSEP PLA
("De l'Empordanet a Andorra")



Fotos: Joan Peitx.



... "Sigui conegut de tothom que nós, Nunó Sanç, per la gràcia de Deu senyor de Rosselló, de Vallespir, Cerdanya i Conflent, considerant i tenint ple coneixement que els llocs erms no es poden habitar i repoblar si els prínceps de la terra no donen als que els van a poblar i habitar bons mercats, costums i franqueses, per això, esperant que al puig de Bellver, que es troba al Baridà, a la parròquia de Santa Maria de Talló, s'hi faci una bona població i que molts hi vinguin a viure de llocs llunyans, per a utilitat nostra i de tota la terra; per això amb bon esperit i espontània voluntat, amb el present document, que volem que tingui fermesa i valor irrevocable, en nom nostre i dels nostres successors, us donem i concedim a tots els que poblen i viuen en dit puig de Bellver, tant presents com futurs, i a vosaltres i a tota la generació i posteritat vostra i dels vostres fills, que estiguen totalment lliures i immunes amb totes les vostres coses que tingueu a qualsevol lloc de les nostres terres

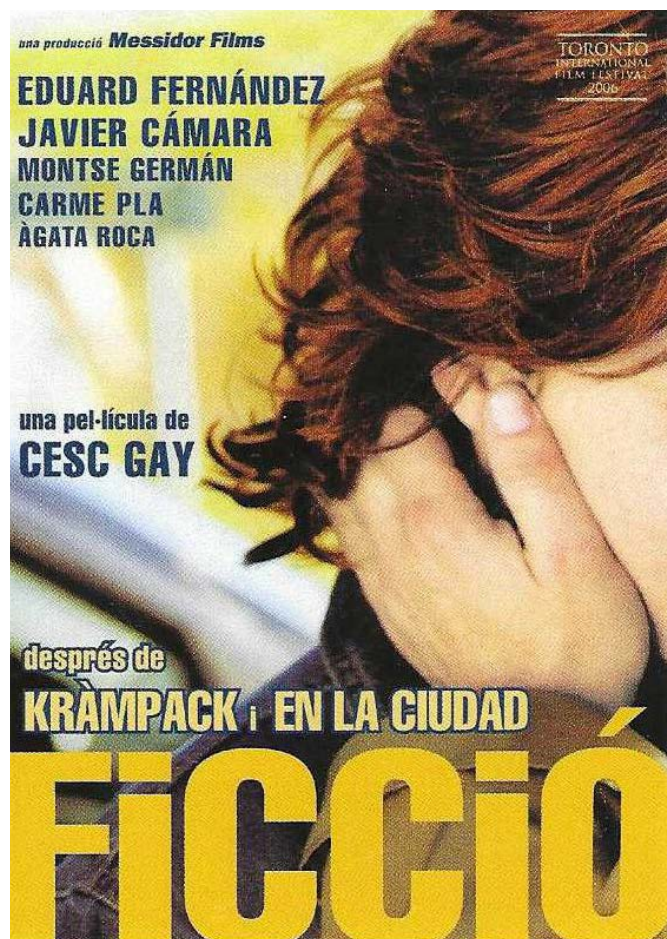
D'aquella època Bellver encara en conserva restes de la muralla i del Camí Ral, eix de comerç entre pobles i que recull les petjades de tots aquells que hi hem anat passant al llarg dels anys. Els habitants de Bellver hem preservat i, si ha estat necessari, recuperat les nostres festes i tradicions més arrelades i singulars. El mercat i les fires són dates importants en el nostre calendari. Els oficis tradicionals defineixen la vida rural de Bellver i les nostres llegendes reflecteixen la relació estreta que tenim amb la natura i els seus recursos.

Testimoni d'aquesta història en són les persones més grans.

Esperem que gaudiu d'aquesta proposta que enceta els actes de Commemoració dels 800 anys de la Fundació de Bellver, 1225-2025.

Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya...

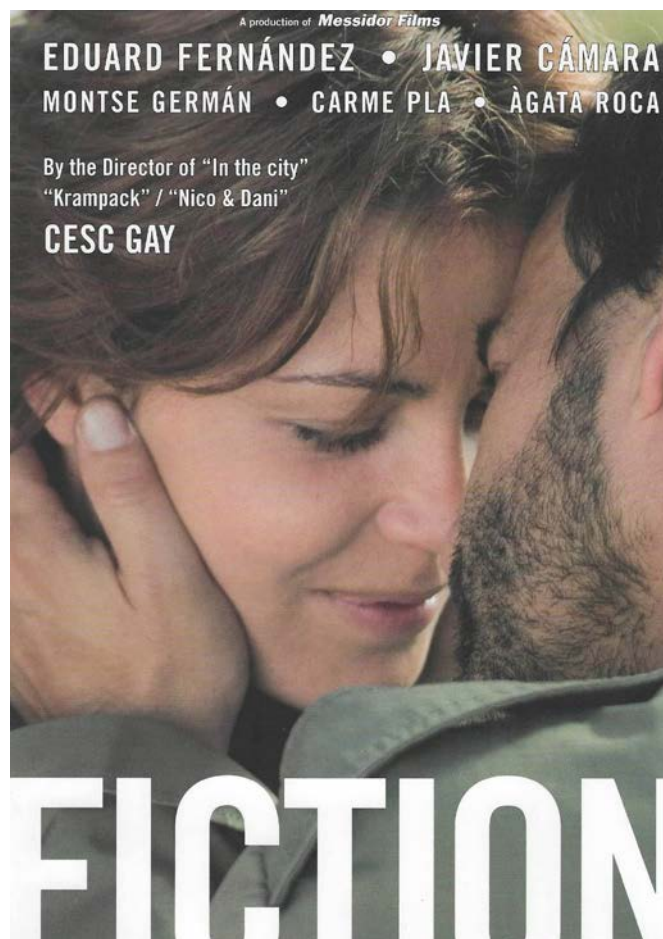
TEXT: MARTÍ SOLÉ I IRLA. IMATGES: FONS MARTÍ SOLÉ.



FICCIÓ

Pel·lícula de gènere dramàtic, dirigida pel director i guionista Francesc Gay i Puig (Barcelona 1968), conegut professionalment com a Cesc Gay.

El film gira entorn de l'Àlex, un director de cinema que pateix una crisi emocional i creativa. Encallat en la finalització del guió de la seva nova pel·lícula, decideix anar-se'n a un poble del Pirineu. Un cop allà, s'instal·la a casa del seu amic Santi. Aquest és un veterinari de la zona que passa moltes hores fora de casa. Això dona l'oportunitat a l'Àlex d'estar sol a la casa i poder treballar amb més tranquil·litat que no pas a la ciutat. La calmada vida al poble, situat en plena muntanya, l'ajuda a retrobar-se. En un dels seus passejos coneix a la Mònica, una reputada violinista. Ella tam-



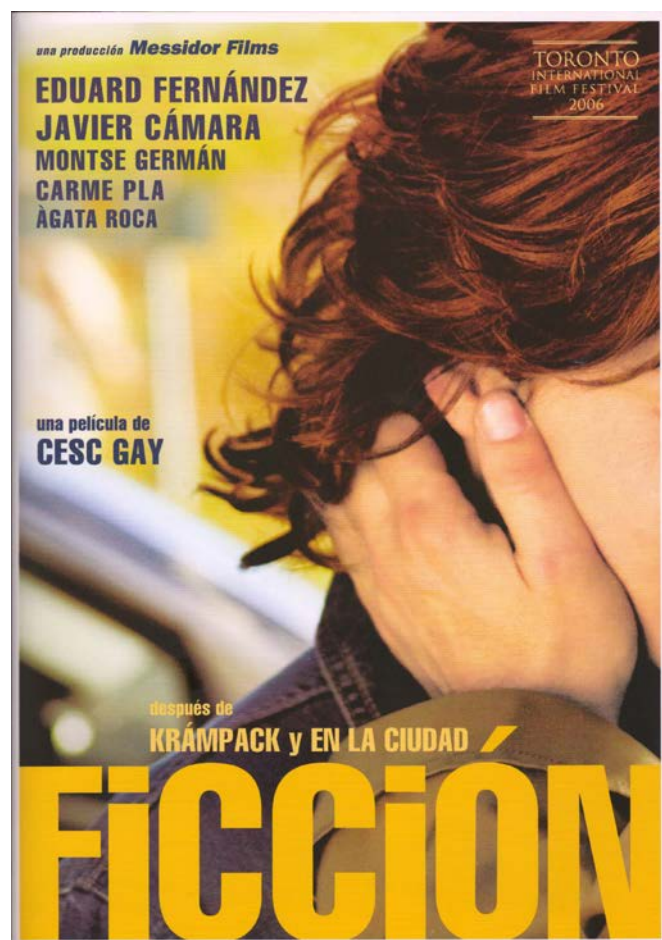
bé passa uns dies de descans al mateix poble, a casa d'una amiga. Junts inicien una innocent relació tot fent excursions per diferents indrets de la contrada. Al cap de poc s'adonen que estan enamorats. Tot i això, al final, el seu destí, haurà de seguir camins diferents.

Tot i que hi ha alguna escena rodada a Barcelona, la major part de la pel·lícula es va filmar a la Cerdanya. El xalet d'en Santi era situat a Lles de Cerdanya. D'aquest xalet cal destacar que malauradament, poc temps després del rodatge, fou destruït per un incendi. Al film també hi podem veure el poble de Músser, l'interior del balneari de Senillers i els estanys de la Pera. També hi ha escenes rodades a Bellver de Cerdanya, Prats de Cerdanya, el Parc Natural del Cadí-Moixeró i Puigcerdà: Antic Hospital (actual CAP), carrer Major, plaça Santa Maria, i també el mirador del campanar de

Santa Maria. Una curiositat de la pel·lícula és l'actuació, a la plaça de Santa Maria de Puigcerdà, d'uns nens que interpreten la Marxa del Baridà, obra musical composta per Pep Lizandra i Micó (Barcelona 1955).

Els intèrprets que van participar en el rodatge d'aquest film foren: Eduard Fernández (Àlex), Javier Cámara (Santi), Montse Germán (Mònica), Carme Pla (Judith), Àgata Roca (Sílvia), Greta Fernández (Andrea), Sol Caramilloni (Violeta), Pau Rangel (Pau).

En aquest llargmetratge, s'hi reconeixen fàcilment diversos cerdans que van fer treballs de figurants. Surtot en les escenes rodades a Puigcerdà, balneari de Senillers i Bellver de Cerdanya.



La fitxa tècnica del llargmetratge és:

Títol: Ficción

Any: 2006

País: Espanya

Director: Cesc Gay

Guió: Cesc Gay i Tomàs Aragay

Fotografia: Andreu Rebés AEC

So directe: Albert Gay

Muntatge so: Marisol Nieva

Muntatge: Franck Gutiérrez

Direcció artística: Daniel Gimelberg

Disseny musical: Xavier Salvà i Cesc Gay

Assistent direcció, en pràctiques: Anna Capdevila Cueta

Mescla: Ricard Casals

Vestuari: Annick Turiaf

Maquillatge i perruqueria: Karol Tornaria

Productora: Messor Films, SL

Productors: Marta Esteban i Gerardo Herrero

Gènere: Drama

35 mil·límetres, color

Durada: 107 minuts

Estrena: es va estrenar alhora a diverses sales de Catalunya i de l'Estat, entre les quals, el cinema Avinguda de Puigcerdà, el divendres 10 de novembre de 2006. Cal matisar, però, que la preestrena de la pel·lícula va tenir lloc el dimarts 7 de novembre al cinema Aribau de Barcelona.



Del film se'n va fer una versió en castellà amb el títol *Ficción* i una altra en anglès: *Fiction*. No tenim constància que s'edités cap programa de mà. Les mides del pòster, tant en català com en castellà, són 70 x 100 cm. Les guies de la pel·lícula mesuren 21 x 30 cm.

L'any 2007, el film fou guardonat amb l'Astor de Oro a la millor pel·lícula en el Festival del Mar del Plata (Argentina). El mateix any, a la Comunitat Valenciana, va rebre el Premio Túrria, concedit per Cartelera Túrria, com a millor pel·lícula espanyola. A més a més, als Premis Barcelona de Cinema, Cesc Gay es va endur els trofeus de millor director i millor guió i Eduard Fernández es va endur el de millor intèrpret masculí.

De les frases que es van fer servir per a promocionar el film, en destaquem:

Una inusual historia de amor entre un hombre y una mujer, entre dos personas a mitad de camino...

Ficción habla de lo que perdemos a medida que cumplimos años. De todo lo que ya no podemos vivir porque hemos escogido otros caminos. No es una película pessimista, es un poco triste y algo romántica.

Bibliografía:

AGUILAR, Carlos. Guía del cine español. Madrid: Cátedra, 2007. 1358 p.

(Signo e imagen)

AGUILAR, Carlos. Guía del cine. Madrid: Cátedra, 2009. 1884 p. (Signo e imagen)

"Cesc Gay indaga sobre la creatividad y la inspiración en Ficción, su primera historia de amor." Imágenes de actualidad. Barcelona: Publicaciones Fabregat. Núm. 254 (2006). p. 25

C. S. "El cine català corona el film "El Orfanato"". El Periódico de Catalunya. 6 de desembre 2007. p 70

CRUSELLS, Magí. Directores de cine en Catalunya: de la a a la z. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2009. 254 p. (Film-Historia; 10)

FERRÉ, Esther. Ficcio Cesc Gay, 2006. Tarragona: Associació Cultural

Anima't, 2007. 2 p. (Projecció; 399)

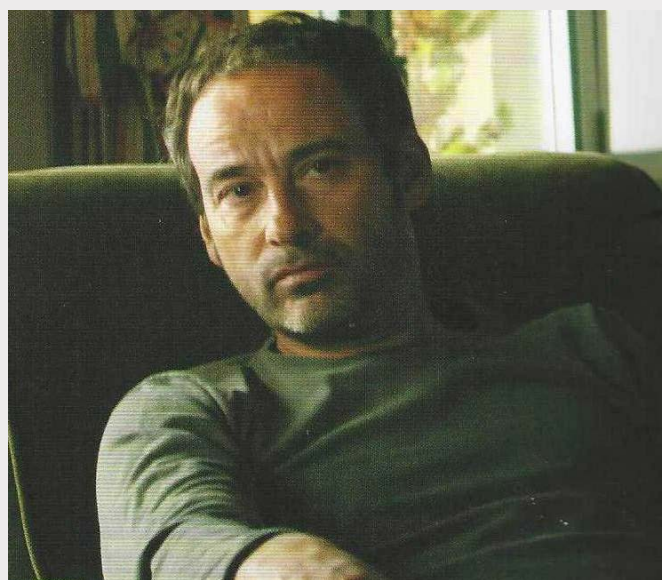
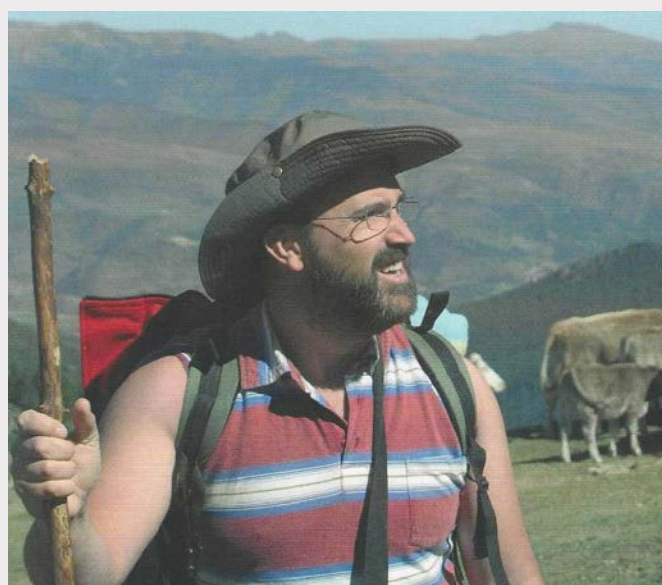
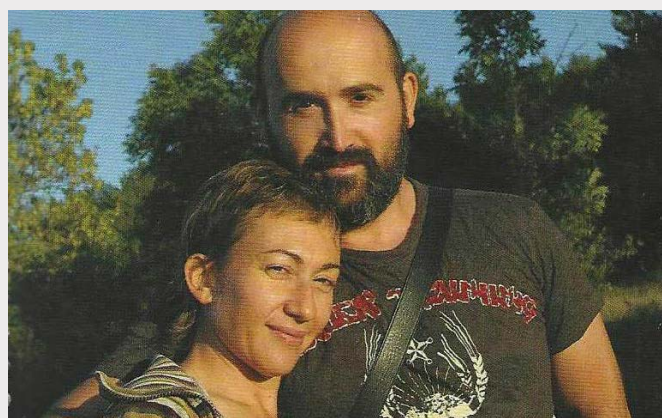
Ficcio [DVD]. Barcelona: Filmax, 2007

Ficción. Barcelona: Messidor Films, 2006. 6 p. Desplegables

Fiction. Barcelona: Messidor Films, 2006. 6 p. Desplegables

"Ficción de Cesc Gay. Gana el Astor de Oro en el festival de Mar del Plata". ABC Play. Madrid: 19 de març 2007

SOLÉ IRLA, Martí. "Filmografia de Cerdanya: 1a part". Ceretania: Quaderns d'Estudis Cerdans. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, Groupe de Recherches archéologiques et historiques de Cerdanya, 2007. Núm. 5. (2007) p. 272-27



Revistes en el temps

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS



No és fàcil tenir present la premsa corporativa d'una entitat si aquesta no va signada o avalada per professionals o escriptors que recordin en el temps algunes novetats del ram o l'esperit i la cultura de les empreses. Això també serveix per donar a conèixer i fer propaganda d'idees i grups polítics i partits, com ho era la revista **PROMOS** (1958-1966), editada per comunistes i socialistes i que fou prohibida, o bé una de molt desconeguda de la qual en van sortir només quatre números a ciclostil i de la qual Querol se'n va fer ressò en el seu número 33, titulada **POLÍTICA NOVA**, i altres com la **TAULA DE CANVI** (*Publicació teòrico-política i cultural*) publicada el 1976, i la revista **DEBAT**, que va sortir el març de 1977 i l'editava el *Centre d'Estudis Socialistes*. També recordem **L'OPINIÓ SOCIALISTA**, de 1986, subtitulada com *Revista Política i de Pensament*. I encara les revistes de dos partits polítics publicats al Pirineu, com **PIRINENC Butlletí del PSUC de l'Alt Pirineu** (1978) i **ALT PIRINEU PSC** (Alt Urgell, Cerdanya, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Vall d'Aran), dissenyada per Agustí Argemí d'Andorra, que va sortir el 1976. Totes aquestes, ben impreses. No cal dir que una de les revistes més importants va ser **RUFACA**, tota una revista de Cerdanya, i de la qual n'hem parlat altres vegades, com a revista de la Cerdanya. Diria que és la revista cerdana per excel·lència i de la qual se'n

van editar prop de 135 exemplars. Qui vulgui consultar-la, pot fer-ho per internet.

Per això, va bé recordar com, al llarg dels anys, moltes entitats han reclamat la seva presència a través de revistes, no pas premsa, com la que coneixem ara, sinó com a altaveus que serveixen per a divulgar algunes actuacions i serveis que, a través dels temps, han servit per prestigiar les seves activitats i, de passada, el seu record o la seva actuació, amb notícies relacionades amb el ram en què treballen. Sense exhaustivitat, presentem aquí el que recordem de revistes avalades, per exemple, per la Caixa, entre 1926 a 1986. L'entitat va anar publicant diverses revistes per anotar les seves activitats, els seus serveis, la seva línia d'actuació i les seves raons socials.

La primera d'elles es va publicar en l'època de la Dictadura de Primo de Rivera, el gener de 1926: es tractava de **ANALES** de la CPVA, confeccionat de cara a donar raó de l'expansió de les oficines de La Caixa, sobretot a la Vall d'Aran i que va sortir entre 1926 a 1928. Els **ANALES**, escrita en castellà, va voler ser una certa plataforma per reconciliar-se amb el govern de la dictadura, ja que La Caixa era un element més del catalanisme social i col·lectiu. En van sortir 14 números molt condensats amb 673 pàgines, amb totes les conferències, discursos, actes d'Homenatge a

la Vellesa, actuacions en tots els àmbits en què la Caixa hi era present, moltes fotografies i unes portades amb un cartell, cadascuna a tot color. La darrera té moltes fotografies amb paper cuixé. La revista era gratuïta i es distribuïa a les oficines perquè fossin regalades al públic. Les portades eren en color, però la resta, en blanc i negre. Evidentment, amb tres anys i tan sols 14 números molts d'ells van sortir amb acumulació de mesos. Quedava clar que amb aquesta revista la Institució jugava també a ser considerada com a entitat ben definida de l'àmbit espanyol, malgrat que entre 1911 a 1924, va estar al costat de la Mancomunitat de Catalunya, tant econòmicament com social. Precisament, La Caixa es va establir a Puigcerdà el 1930 i a Bellver de Cerdanya el 1955.

El 1935 va sortir **EL BUTLLETÍ**, revista de l'Associació del Personal de La Caixa de Pensions, que després s'ha dit simplement **REVISTA** i actualment, **LA SOCI**. D'aquesta revista de l'Associació del Personal, actualment, ha sortit el número 580. La revista va començar el 1935 fins al 1938. I després de la Guerra Civil va tornar el 1947.

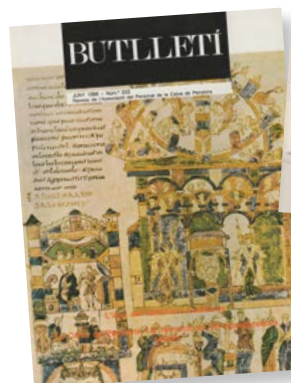
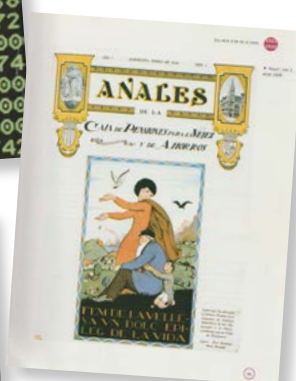
Un altre mitjà important van ser els **QUADERNS de l'Obra Social**, publicació que va sortir el maig de 1979, dedicada sobretot a la cultura i als programes i exposicions que organitzava. Un model envejable, ben estructurat i de gran qualitat. Editada en català i castellà. Més tard es transformà en **QUADERNS** de la Fundació Caixa de Pensions.

Dedicat als empleats de La Caixa, el 1985 va sortir **INFORMATIU**, que es feia dir *Butlletí d'Informació Econòmica*. Com a revista d'informació interna va ser molt ben editada. Publicada en català i castellà.

També el 1985 es va publicar la revista **GRUPCAIXA** – *Magazine* editada en castellà, per afiançar per tot Espanya el bloc Caixa de cara a l'autorització d'ampliació de les Caixes per tot Espanya. Així, la preparació com a Grup i amb oficines arreu va permetre de la nit al dia transformar-se en oficines de La Caixa un cop aprovades les ampliacions.

A finals d'any de 1989, va néixer una revista bimensual dedicada a la divulgació i formació en l'assegurança que es va dir **SEGUR-CAIXA**, amb voluntat de lligar-la a una antiga revista fundada pel padastre de Moragas, dita **LOS SEGUROS**, fundada el 1884. **SEGUR CAIXA** es va publicar en català i castellà, i en van sortir 7 números.

Potser ens en deixem alguna, però aquestes són les que van anar a parar a les meves mans, mentre jo era allà, amb l'oportunitat de publicar-hi algun article. Per això en tinc un grat record.



IN MEMORIAM

La sort de Nadal.

Joan Soler Amigó (Badalona 1941- 2021)

JOAN SOLER

Qui vol la sort
la sort de Nadal?
A ral
A regal
Santa LLúcia la bisbal!
No és de rifa
d'enganyifa
que és de vesc,
un ram
conillam
de la terra
de l'aram...

Per les noies i els galans
modistetes i estudiants
les padrines i els infants
els artistEs i els seus fans
per sapastres i bon jans
honorables i bergants,
per canonges i escolans
per les meuques i pels sants.

A la fira, nois, veniu!
Hi ha un pesebre com un niu
i un minyó que tot somriu
mula i bou li fan caliu
l'àngel vola i res no diu,
els pastors fan la viu-viu;
canten peixos en el riu
i l'hivern es torna estiu.

Penja un llum a dalt del cel
pampallugues fa un estel
i la nit esquinça el vel.
Cada xai estrena el bel
i el llop calla amb gran recel.
La font raja un fil de gel
riu i plora el xic Manel
i el dimoni fuig rebel.

Au, correu, correu minyons
que la tieta fa torrons,
i llenguets i panedons,
panses, figues i ametllons,
avellanyes i pinyons,
formatjades i matons,
mantecades, polvorons
i el vi ranci a barralons.

Qui vol la sort,
la sort de Nadal?
A ral
A regal
Santa LLúcia la bisbal
No és de rifa,
d'enganyifa
que és de vesc.

En el centenari del botànic Oriol de Bolòs

CÈSAR BLANCHÉ I VERGÉS - NÚRIA CASAMITJANA I CUCURELLA

Oriol de Bolòs i Capdevila, del que ara s'han complert cent anys del seu naixement, ha estat un referent indiscutible de la botànica a Catalunya. S'hi va dedicar de forma natural des que era un infant, una afició estimulada pel seu pare Antoni de Bolòs i Vayreda, també botànic i farmacèutic. Aquest interès de la família Bolòs envers el món de les plantes i de la farmàcia venia ja de diverses generacions.

Nascut a Olot el 16 de març de 1924, Oriol de Bolòs va inclinar-se per cursar la carrera de Ciències Naturals a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar el febrer de 1948. Tot seguit va iniciar els estudis de la vegetació del Montseny, que van constituir la seva tesi doctoral, dirigida pel doctor Pius Font i Quer i defensada a Madrid (com era preceptiu aleshores) el juny de 1950.

El Dr. Bolòs sempre va considerar-se deixeble del Dr. Font i Quer, i quan aquest va morir va reprendre la iniciativa que Pius Font i Quer no pogué dur a terme, com era la de catalogar la totalitat de plantes vasculares (falgueres, gimnospermes i angiospermes) dels Països Catalans. Així començà a preparar i redactar la Flora dels Països Catalans en quatre volums, de la qual també publicà una versió de butxaca (Flora Manual dels Països Catalans), juntament amb Josep Vigo, Ramon M. Masalles i Josep Ninot, una eina essencial per a generacions de botànics del país.

L'altra gran aportació del Dr. Bolòs va ser la sistematització dels estudis de fitogeografia i de vegetació, és a dir, l'agrupació de les espècies en comunitats vegetals organitzades en l'espai i formadores del paisatge dels Països Catalans, inspirat en investigadors europeus. En aquest camp, cal destacar la col·laboració amb el botànic suís Josias Braun-Blanquet, que el 1947 publicà *La végétation alpine des Pyrénées orientales. Étude de phytosociologie comparée*, obra que el Dr. Bolòs s'encarregà de revisar i de corregir-ne les proves. Dels estudis en terres pirinenques cerdanes, esmentem també que el doctor Bolòs ja havia dirigit el 1949 una campanya d'exploració botànica a la serra del Cadí,



Oriol de Bolòs, durant l'excursió a Collserola del Curs de Citobiogeografia Vegetal amb un grup d'assistents (d'esquerra a dreta: C. Benedí, A. Romo, E. Carrillo, J.M. Montserrat, C. Favarger amb Oriol de Bolòs, G. Nieto, A. Aguilera, J. Vallès, A. Sala i M. Perdigo). Maig de 1986 (Foto: C. Blanché)



Esperó de Bolòs (*Delphinium bolosii*). Espècie descrita l'any 1983 i dedicada a O. de Bolòs [Foto: M. Bosch, www.bioc.cat]

que va conduir a l'aixecament de la cartografia de la vegetació de la serra i anys més tard a la descripció de la vegetació del Cadí.

Altres territoris amb aportacions rellevants sobre la vegetació són els Monegres (amb Braun-Blanquet), els voltants de Barcelona i la seva Garrotxa natal.

Oriol de Bolòs va ser professor a la Universitat de Barcelona, proporcionant formació a generacions d'alumnes i investigadors. De 1949 a 1953 va començar primer com a ajudant i després com a adjunt de la Facultat de Ciències. El maig de 1953 aconseguí la Càtedra de Fitogeografia i Ecologia Vegetal, càtedra que va ocupar fins a la seva jubilació l'octubre de 1989. Fins a l'any 1996 hi continuà com a professor emèrit.

Molts botànics formats sota el seu mestratge han contribuït posteriorment al desenvolupament de la botànica catalana per la gran tasca que va fer amb un excepcional rigor. Podem dir que el professor Oriol de Bolòs ha estat el mestre indiscutible dels botànics catalans actuals.

Complementant la tasca docent a la Universitat, va ser director de l'Institut Botànic de Barcelona, centre de recerca al servei del país, hereu de les col·leccions de plantes d'herbari que també havia començat a recopilar Pius Font i Quer, en contacte amb les figures més importants de la botànica. Alhora va dirigir o co-dirigir moltes tesis doctorals, i és autor d'una extensa obra, amb molts treballs publicats en prestigioses revistes de botànica del nostre país i de l'estranger.

Una altra faceta del doctor Bolòs que cal recordar és la seva estima per la nostra llengua i el gran coneixement que en tenia. Oriol de Bolòs va col·laborar en obres extenses com la Gran Enciclopèdia Catalana i en el nou Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans de l'any 1995, amb una aportació important a la fixació del lèxic científic català. També és autor de traduccions d'obres cabdals de botànica i de ciència de la vegetació. Era membre de l'Institut d'Estudis Catalans, on havia ingressat el 1964.

El reconeixement de la tasca i la significació del Dr. Bolòs ha merescut la descripció detallada de la seva obra científica per diferents autors i col·laboradors seus, com ara Josep M. Panareda, Josep Vigo, Josep Nuet o Miquel Pairoli. I l'aportació del doctor Bolòs a la fixació del lèxic científic català ha estat estudiada i recollida al treball de Carles Riera, Joan Vallès i M. Teresa Cabré. En els darrers mesos, s'han celebrat di-

versos actes commemoratius del seu naixement.

Diverses espècies de plantes de nova descripció han estat dedicades a la seva persona, entre les quals l'anomenat esperò de Bolòs (*Delphinium bolosii*), una ranunculàcia amenaçada, descoberta al Priorat l'any 1983 i que recentment va ser retrobada al massís de Sant Llorenç del Munt, un segle després del seu primer descobriment.

El doctor Bolòs va morir el 22 de març de 2007 a l'edat de vuitanta-quatre anys, el fèretre cobert amb la bandera catalana i, a sobre, un ram de flors boscanes posava clarament de manifest dos grans aspectes que van omplir la seva vida.

BIBLIOGRAFIA

Autors diversos, 2009. Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria. Secció de

Ciències Biològiques. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000300/00000020.pdf>

NUET BADIA, Josep, 2008. El doctor Oriol de Bolòs. *Muntanya (CEC)*, 877: 24-35.

http://www.alexandri.cat/pdf/muntanya/muntanya877_bolos.pdf

PAIROLÍ, Miquel, 2001. Oriol de Bolòs. Una vida dedicada a l'estudi de la botànica.

Col·lecció Biografies. Fundació Catalana per a la Recerca. Barcelona.

https://recercat.cat/bitstream/id/10541/Biografia_Bolos.pdf

PANAREDA, Josep M., 1998. *Vida i obra del botànic Oriol de Bolòs i Capdevila*. Terrassa: Aster editorial.

RIERA FONTS, Carles; VALLÈS XIRAU, Joan i CABRÉ M. Teresa. L'aportació del botànic Oriol de Bolòs a la fixació del lèxic científic. *Acta botànica barcinonensia*, 1998 (45): 29-36.

VIGO, Josep, 1998. Oriol de Bolòs i Capdevila. Fitogeògraf, fitocenòleg, botànic.

Acta Botanica Barcinonensia, 45 [Homenatge a Oriol de Bolòs]: 7-27.

Fulls de turisme i excursions

ALBERT DE MONTJUÏC

Fa poc em van caure a les mans uns llibrets de primers del segle XX que inviten el gran públic a endinsar-se en el turisme del Pirineu i fer excursions a peu o amb tren i amb òmnibus per valls plenes d'esglésies romàniques, o de castells.

Entre aquests, n'hi ha un que em va agradar molt, invitant a endinsar-se per l'Arieja, però sobretot per visitar la vila de Foix, tot baixant d'Andorra i la Cerdanya. Sense data de publicació, creiem que el llibret fou donat al públic vers els anys vint del segle passat, i és una guia molt completa de Foix, amb tots els seus encants, monuments, però també amb itineraris d'excursions, a peu, en cotxe i en autocar, com també amb tren. El llibret titulat **FOIX (Ariege- Centre de Tourisme – Cure d'Air)**, de 135 pàgines, amb fotografies adients, conté també propaganda de tots els comerços de la vila, hotels, restaurants, i de tots els centres d'interès, siguin esglésies, cinemes, teatres, biblioteca, etc. i, és clar, sobretot, del gran castell, que és l'ensenya més preuada de la regió. També, i cal dir-ho, els serveis de transports, a més d'adreces útils, curiositats, i visites turístiques de tot l'entorn, però també excursions als pics principals de la regió.

Foix és, doncs, un centre de turisme i un lloc clau per la sanitat, a causa de la puresa de l'aire i de les aigües. Tanmateix, el llibret està ple de fotografies, mapes, croquis de coves, on hi ha pintures rupestres visitables, etc. Trobem actualment aquests tipus de guies, que mostren una zona pirinenca que expliqui les rutes i els camins per visitar-la, i els horaris de trens i autobusos, així com anuncis dels hotels i fondes, incloent-hi preus d'estança i de menjars. Fins i tot, alguns xalets del Pirineu del Centre Excursionista de Catalunya, indiquen els preus de menjar dels matxos per aproximar-se als pics més alts de l'Alt Pirineu i Aran. Ara, aquests detalls han desaparegut, perquè també han desaparegut les cavallerisses, tan de moda en aquelles èpoques.

Per això, volem remarcar els llibrets que expliquen i ensenyen com es va als refugis i a zones properes d'alta muntanya a partir dels refugis que el Centre Excursionista de Catalunya té disseminats pel Pirineu.

El primer de tots és el dedicat als **Xalets-refugis**

Ull de Ter –La Renclusa, publicat el 1919, de 50 pàgines. Es tracta de promocionar una nova empenta a l'excursionisme pirinenc a través de la petita xarxa de refugis, o millor dir, de xalets-refugis propietat del Centre Excursionista de Catalunya. El llibret comença amb una pàgina de propaganda del refugi d'Ull de Ter, situat a 2.325 metres d'altitud, en el gran circ de Morens i tocant a la frontera francesa. Té unes característiques que el fan molt apte per aquells que volen gaudir del Pirineu en cotes altes; anuncia que hi ha un “bon servei de restaurant i de cambres”, té un departament de fotografia amb un servei obert els mesos d'estiu, però també té una part del refugi “lliure obert tot l'any”, i que fou inaugurat el 25 de juliol de 1909. És clar que, per gaudir-ne primer, cal arribar-hi, i per si no se sap, inclou els itineraris que van de Barcelona a Ull de Ter per Camprodon, Setcases, i el bosc de Carboner, o bé per la vall de Carlat i racons de Morens.

Els itineraris són descrits amb una minuciositat extraordinària. El primer descriu la ruta de Barcelona a Ull de Ter, per Camprodon, Setcases i el bosc de Carboners, explicant des d'on se surt amb ferrocarril i des de Sant Joan de les Abadesses, on s'arriba a l'estació dels carruatges per anar a Camprodon. N'explica el trajecte de 14 km invertint les tartanes, hora i mitja i els automòbils tan sols mitja hora. Els preus en diligència són, si es va en cupé, de 2 ptes; interior 1,50, i en cotxe de preferència, 3,50 i a l'interior de 3.

L'itinerari de l'excursió fins al refugi d'Ull de Ter és descrit amb punts claus i té una clara ruta. Del Refugi en diu que és propietat del CEC i està situat a 2.325 metres d'altitud, inaugurat el juliol de 1909. I en descriu les característiques d'aquell moment, perquè amb els anys i la guerra es va destruir el refugi de 21 persones. Especifica que el “Refugi és un punt d'acolliment per a l'excursionista que desitja visitar les grans altures pirinenques, per a l'estudiós, sigui geòleg, naturalista, entomòleg o botànic i, finalment, per al caçador que aspira a gaudir de les fortes emocions de la caça de l'isard o de la perdiu blanca”. Tanmateix, encara hi ha un “refugi” al costat del “xalet” on si troba bona quantitat de llenya i palla per a jaç i abríc, i que és obert tot l'any. A continuació, descriu les principals excursions

amb el temps per arribar-hi, com l'itinerari a Ull de Ter per Camprodon, Setcases, vall de Carlat i racons de Morens, arribant-se al Xalet en unes 6 hores. Tot el camí té vistes i entorns de gran bellesa.

N'hi ha un altre d'itinerari, que és l'excursió que, sortint del Xalet, passa per Ribes, per Nou Creus i va al Santuari de Núria. D'allí explica altres camins, com el d'anar al Puigmal, a Camprodon per Coma de Vaca i Tragurà; a Montlluís per Coll d'Eina, o Fontpedrosa pel Coll de Noufonts, i també anar a Castellar d'en Hug pel pla de Salines i el Pla d'Anyella, etc.

Són d'interès històric les tarifes del Xalet, que devien ser força fixes, perquè si no, no haurien servit com a norma; així, les tarifes i horaris resulten molt expressives del moment i tenen el regust d'una època en què els preus i els horaris es mantenien durant molts anys sense variar. Per això es podien donar en una guia de muntanya com aquestes.

Un altre itinerari per anar al Xalet de la Renclusa és per la província d'Oscà, però sortint de Barcelona, Lleida, Binèfar, anunciant els horaris de trens (sortida i arribada). D'allí "es pren bitllet d'automòbil fins a

Benasc, i en tres hores s'arriba a Graus, on s'hi fa nit".

Una altra ruta era sortint de Lleida, passant per Selgua i Barbastre; d'aquí a Benasc i Graus. De Benasc al Xalet de la Renclusa s'hi està 5 hores i 45 minuts, passant per l'Hospital de Benasc i el pla d'Estanys. Aquests itineraris estan descrits minuciosament i amb els horaris corresponents. No et pots perdre.

El Xalet de la Renclusa diu "està esplèndidament situat, car és un mirador incomparable sobre l'alta conca del riu Éssera. Aquesta situació permet fer una sèrie d'excursions, prenent com a punt de partida el Xalet, cap al Pic d'Aneto, el cim de la Maladeta, passant per les grandioses geleres, comparables tan sols a les més recomanades de Suïssa, i pujar als cims d'Alba, Estats, Malibierna, Furcanada, Mulleres i Barrancs; visitar les valls de Paderna, Alba, Barrancs i Escalera i, finalment, les fonts del Ribagorçana, Malibierna i Cregúenya."

Explica molt bé les excursions i dona els horaris de cada pas. Diu que per anar a l'Aneto, de 3.404 metres, s'hi està 8 hores entre anada i tornada i la qualifica de fàcil.

TARIFES DEL XALET	
TARIFES DEL DINAR, DORMIR I PROVISIONAMENT	
Per als excursionistes	
Dinar (arroç o sopa, un plat d'ous, entrant, rostit, postres variats, pa i vi.	7 ptes.
Sopar (sopa, ous o verdura, dos plats forts, postres variats, pa i vi.	7 »
Dinar i sopar.	12 »
Dormir, per als senyors socis.	1'50 »
Dormir, per als no socis.	2'50 »
Dret d'entrada al Xalet per als no socis.	0'50 »
Per als mossos i guies	
Esmorzar.	0'50 ptes.
Dinar o sopar.	2 »
Per a les cavalleries	
Un cove de palla.	0'50 ptes.
Un mesuró de gra.	1 »
Servei a la carta	
Un parell d'ous per a beure.	0'75 ptes.
Truita a la francesa, pa i vi.	1'50 »
» amb pernil, pa i vi.	2 »
Un pollastre rostit.	8 »
Un quarter de pollastre.	2 »
Un beefsteak amb patates.	2 »
Dugues costelles d'anyell.	1'50 »
Pernil de Cerdanya.	1'50 »
Llauna de sardines, classe corrent.	1'25 »
» » classe extra.	1'50 »
Cafè extra.	0'60 »
» » amb llet i torrada.	1 »
Un vas de llet.	0'40 »
Xacolada amb torrada.	0'50 »
» a la francesa amb torrada.	1 »

Te..	0'30 ptes.																
Te amb llet i torrada.	0'60 »																
<i>Vins, licors i altres begudes</i>																	
Vi usual, la botella..	1 ptes.																
Castell del Remei, botella.	3 »																
» » 1/2 »	1'50 »																
Rioja, L. Heredia, claret, botella.	3'50 »																
» » 1/2 »	2 »																
Xerés, botella..	4'50 »																
Vi ranci del país, botella..	4 »																
Ron, coñac o anicet, la copa.	0'50 »																
Xampany Codorniu, extra, botella.	12 »																
» » 1/2 »	7 »																
Chartreuse lleugera, la copa.	1 »																
Vermut Cinzano, la copa..	0'50 »																
Cervesa.	0'60 »																
Orxata i altres xarops, el vas.	0'30 »																
Gaseosa..	0'50 »																
Demani's el taló-rebut al fer el pagament.																	
Ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses																	
(Sortida de Barcelona per l'Estació del Nord)																	
HORARI OFICIAL DEL MES DE JULIOL DE 1919																	
TRENS ASCENDENTS																	
	<table><tr><th>Correu</th><th>Mixte</th><th>Exprés</th><th>Km.</th></tr><tr><td>Sortida de Barcelona..</td><td>6</td><td>13.46</td><td>17.15</td></tr><tr><td>Arribada a Ripoll..</td><td>9.25</td><td>18.10</td><td>20.32</td></tr><tr><td>Arribada a Sant Joan de les Abadesses..</td><td>10.10</td><td>18.29</td><td>20.48</td></tr></table>	Correu	Mixte	Exprés	Km.	Sortida de Barcelona..	6	13.46	17.15	Arribada a Ripoll..	9.25	18.10	20.32	Arribada a Sant Joan de les Abadesses..	10.10	18.29	20.48
Correu	Mixte	Exprés	Km.														
Sortida de Barcelona..	6	13.46	17.15														
Arribada a Ripoll..	9.25	18.10	20.32														
Arribada a Sant Joan de les Abadesses..	10.10	18.29	20.48														
TRENS DESCENDENTS																	
	<table><tr><th>Exprés</th><th>Mens.</th><th>Correu</th><th>Km.</th></tr><tr><td>Sortida de Sant Joan de les Abadesses..</td><td>6</td><td>7.20</td><td>14.24</td></tr><tr><td>Arribada a Ripoll..</td><td>6.15</td><td>7.49</td><td>14.43</td></tr><tr><td>Arribada a Barcelona..</td><td>9.28</td><td>12.30</td><td>18.28</td></tr></table>	Exprés	Mens.	Correu	Km.	Sortida de Sant Joan de les Abadesses..	6	7.20	14.24	Arribada a Ripoll..	6.15	7.49	14.43	Arribada a Barcelona..	9.28	12.30	18.28
Exprés	Mens.	Correu	Km.														
Sortida de Sant Joan de les Abadesses..	6	7.20	14.24														
Arribada a Ripoll..	6.15	7.49	14.43														
Arribada a Barcelona..	9.28	12.30	18.28														

Sobre les tarifes (1919) del Xalet de La Renclusa precisa que els preus són:

Per als excursionistes		
	socis	no socis
Dormir una persona	4 ptes	6 ptes
Dinar (sopa, entremesos, tres entrants i dos postres)	5 ptes	6 ptes
Sopar	5 ptes	6 ptes
Esmorzar (cafè amb llet)	0,75	1,00
Torrada amb mantega	1,25	1,50

Per als excursionistes	
	ptes.
Dormir, Dinar i Sopar	3
Esmorzar (cafè amb llet)	0,75
Esmorzar fort	1,50

Per a les cavalleries	
	ptes.
Per l'estada a La Renclusa, diàriament	1,50

Té interès l'advertència als excursionistes perquè "quedin completament convinguts" amb els guies i *porteur*, que contractin "respecte el preu, hores de servei, manutenció d'ells i cavalleries, pes que han de portar, viatge de retorn, etc."

El fulletó del CEC recomana els itineraris següents amb horaris i amb diversos cims i llacs. Hi explica que anar i tornar de l'Aneto des de La renclusa són 8 hores de camí i ho considera una excursió fàcil; després hi afegeix vuit itineraris pels cims i llacs de l'entorn.

Però el que sobta és que hi hagi un itinerari a seguir per anar al Xalet de La Renclusa per la província d'Osca, passant per Graus, i amb un recorregut de Lleida, Binèfar, o bé per Lleida, Selgua i Barbastro. Després cal anar a Benasc i d'allí ja s'arriba a La Renclusa (2.145 m d'altitud), amb 5 hores i 45 minuts; el llibret ressegueix el camí per on cal anar amb tot detall. La Renclusa fou bastida per iniciativa de Juli Soler i Santaló autor de la Guia de la Vall d'Aran i s'explica amb tot detall l'interior del Xalet "planta baixa, amb un gran menjador i espaiosa cuina, cambra de foto-

grafia, i un primer pis amb els dormitoris i encara un segon per desembaràs i com a complement per casos d'agomolament d'excursionistes. El Xalet de La Renclusa permet, amb la màxima comoditat, fer l'ascensió al *Pic d'Aneto*, car té còmoda estada per a trenta excursionistes, i bona taula i servei, que el converteixen en un dels millors refugis de muntanya coneguts". Hi explica, també, que el refugi està obert els mesos d'estiu. "Demés hi ha un cobert que serveix d'aixopluc als excursionistes hivernencs o a pastors i vianants que necessiten un lloc on emparar-se". Igualment, esmenta l'oratori de la Verge de les Neus, costejat per socis del CEC.

El fulletó esmenta les particularitats del refugi i fa saber que el Xalet està "construït sobre roca i arreerat de les neus i de la tramuntana, i està esplèndidament situat, car és un mirador incomparable sobre l'alta conca del riu Éssera".

Aquesta situació permet fer "una sèrie d'excursions prenent com a punt de partida el Xalet, cap al pic d'Aneto, el cim de la Maladeta, passant per les grandioses geleres, comparables tal sols a les més recomanades de Suïssa, i pujar als cims d'Alba, (Pica d') Estats, Malibierna, Furcanada, Mulleres i Barrancs". Totes elles amb el seu horari, i la corda i piulat així com els grampons. Acaba el fulletó amb una extensa bibliografia, assenyalant les primeres ascensions i unes magnífiques fotografies i un mapa de la regió de les muntanyes maleïdes, amb una taula d'algunes principals altituds. Tot plegat un gran llibret que permet conèixer i realitzar les excursions i travesses més importants del Pirineu axial.

FÍDIES

Irreverència clàssica dedicada a Pèricles

GUILLEM SENDRED

No és pas una faula de La Fontaine la que us presentem ara, ni tan sols una breu semblança d'un gran escultor, sinó la plena i madura existència del millor escultor de l'època grega cinc-cents anys abans de Crist, quan Fídies va idear, pensar, dissenyar, oferir, estructurar, modelar, idear i realitzar la seva obra magna, pensada, però, amb la irreverència moderna i l'humor quasi d'un còmic modern.

Mai abans que Fídies havia existit un personatge que treballés tan i tan bé els materials per esculpir estàtues gegants com ho va fer ell. Va ser reconegut el millor escultor i artista de l'època, i tot-hom li demanava alguna obra important basada en els déus o en els savis grecs. Malgrat això, fa morir sembla a la presó.

Finalment, la revista EL CAR-GOLÍ, editada per la Colla Cargol "publicada" per la família Bastardas-Parera, en el seu número monogràfic 15, en va voler reproduir una de les obres potser més exitoses, per la perícia, la dificultat i la clara intencionalitat dedicada a Pèricles que governava amb projecció històrica. Fídies ja havia dissenyat –en aquell moment– les gegantines estàtues de la deessa Atena al Partenó d'Atenes i la colossal estàtua de Zeus a Olímpia, totes del segle V aC.

Les vinyetes que avui reproduïm foren fetes per Rafel Bastardes Parera, el 12 de juliol de 1953.



Volien commemorar la imponent metodologia i reverència de Fídies davant un enorme bloc de pedra per executar una obra clàssica plena de formes i d'arrel naturalista.

El retrat és ben viu i porta el segell d'un artista que creu que aquella serà l'obra de la seva vida, per això, s'ho mira bé, calcula les

traces, presenta l'estil i n'executa el projecte que té al cap, per arrodonir, al cap d'unes hores, dies o mesos, la seva obra magna i que, satisfet d'aquesta epopeia, li arriba la glòria humana sense saber que el ridícul no compensa l'extravagància.

Diorames de pessebres a Ger

MONTSE COSTA BRAGULAT

El diumenge abans de Nadal, quan es va fer fosc, vam anar a Ger. Volíem fer la ruta dels pessebres i descobrir la vintena de diorames que s'exposaven en diferents punts de la població. Fa deu anys que es va fer, per primera vegada, l'exposició dels diorames d'un pessebrista veí de Ger (Joan Parera) i, any rere any, s'hi han sumat pessebristes d'arreu de Catalunya.

Ens acompanyaven dos nens de cinc i vuit anys, que viuen Nadal en un ambient ben diferent del de la nostra infantesa, tan vinculat a la tradició cristiana. Abans d'arribar, ens engresquem amb el relat del petit Jesús, que va néixer en un estable, perquè els pares fugien del rei Herodes, i que els tres reis el van trobar seguint un estel i que un àngel ho va anunciar als pastors i que... Estaven entusiasmats: ho volien veure. Així i tot, nosaltres teníem cert recel, temíem el desencís. Podrien captivar-los la petitesa dels diorames, el realisme de les seves figures, el mutisme de les escenes, sent tan diferents de les imatges que els envolten?

A Ger, comencem la ruta travessant un portal, ens enfilem pels carrers, i penso que els pobles no deixen de ser uns grans diorames per escodrinjar. Avui, però, en busquem de més petits. La primera "caixa de llum" ja els va entusiasmar, amb el dit assenyalaven les figures, flipaven amb els detalls, buscaven en la profunditat. Després callaven: ja eren dins. En buscaven altres... la curiositat oberta abans d'apropar el nas al vidre, la sorpresa del que hi veien, la imaginació movent-se per aquells petits escenaris.

Tornant cap a casa recordaven: l'àngel, el superheroi del pessebre, i el Jesuset que devia tenir fred, Sant Josep que en un diorama rentava els plats, parlaven del petit teatre de Roda de Ter, que ells també en podrien fer amb una capsa de cartó... Arribant a casa, es van disfressar de pastors.

Ger, gràcies per aquesta mostra i que per molts anys la pugueu anar fent.



L'havanera del camí

PERE ELIAS I MONTORNÈS



L'Havanera del Camí, dedicada al Camí de Sant Jaume, va ser estrenada per la Polifònica d'Alcoi en llengua catalana i per la Coral Amadeus, en llengua gallega, així com per la Coral Paz de Ziganda, en llengua euskera. Tanmateix, rellevants entitats polifòniques italianes han expressat el seu interès per la peça.

El compositor de la música va ser Josep Casanovas, que va morir d'Alzheimer fa dos anys i el de la lletra, jo mateix, Pere Elias.

La cançó Havanera del Camí suscita entusiasme pel seu origen: quan jo tenia deu anys, caminava sovint vint quilòmetres per poder contemplar el mar. Orfe de pare, aquella malifeta la feia d'amagat de la mare, fins que em va enxampar la veïna en una de les escapades.

Aquells embadaliments de la infància, tornaria a reviure'ls en recórrer a peu, per primera vegada, el Camí de Sant Jaume des de França fins al cap de Finisterre.

El meu vehement desig per veure l'oceà Atlàntic em va proporcionar sensacions semblants a aquelles que ja havia gaudit d'infant a la mar Mediterrània; de resultes d'això, se'm va ocórrer escriure la lletra de l'única havanera dedicada als Camins de Sant Jaume, la qual va ser traduïda a l'euscar pel poeta i traductor Xabier Kintana, secretari d'Euskalzaindia; al portuguès pel filòleg i traductor Carlos Ascenso, catedràtic a la Facultat de Lletres de la Universitat de Coimbra; al francès per la traductora Anne-Marie Gonzalez; a l'italià per la traductora Cosima Vergari; a l'alemany per la traductora Rosa M. Garcia; i a l'anglès per Joaquim Mallafrè, professor de llengua i literatures catalanes a la Universitat Rovira i Virgili i traductor de la novel·la Ulisses de James Joyce i altres, Premi Nacional de Literatura i Creu de Sant Jordi 1998.

Pel que fa a la traducció al gallec, a l'occità i al bable, en soc l'autor. La música la va compondre Josep Casanovas, autor de sardanes, sarsueles, i de la marxa

nupcial de la reina Fabiola. Les adaptacions per a cor són obra de Josep Enric Peris.

Versats musicòlegs manifesten que la cançó Havanera del Camí és la síntesi d'una música planera que es fa escoltar. Tant de bo les directores i directors d'orfeons i corals que argumenten les possibilitats que té a redós del Camí més universal, n'assumeixin el compromís d'encimbellar-la. Si més no, corals estrangeres se n'interessin força.

D'altra banda, cal afegir que amb anterioritat vaig col·laborar com a lletrista del compositor Josep Andreu i Garriga, fins al seu decés, en les obres següents: Amor meu, bolero gravat per Els pescadors de l'Escala; Noieta de Cambrils, balada gravada pel Grup Gavina; Himne de Club Natació Reus "Ploms", gravat a la ciutat de Call; i sardana Amic Carulla, la versió per a cobla fou estrenada per la Juvenil de Bellpuig.

La Cobla-Orquestra Internacional Maravella, La Principal de La Bisbal, La Selvatana, Janio Martí i altres ens interpreten sardanes.



HAVANERA DEL CAMÍ

*Per un camí no gens feixuc
vaig anar a Compostella,
el cel em feia d'aixopluc
i el cor fort de caravella.*

*Esperonat pel vent del nord
entre bedolls, roures i pins,
per fi vaig arribar a port
havent partit de terra endins.*

*Les ones s'estavellaven
contra les roques del vell far,
i les dones mariscaven
aprofitant la baixamar.*

*Un trajecte meravellós
fins al cap de Finisterre,
que feu sentir-me joïós
tramuntant de serra en serra.*

*A les envistes de la mar
vaig recordar amb nostàlgia,
quan m'escapava de la llar
vers la mar Mediterrània.*

*Aquella dèria d'infància
per sort la vaig recuperar,
fent la ruta millenària
que desemboca a l'oceà,
a l'oceà, a l'oceà.*

EL BAGUL DE LA GUERRA CIVIL

Les oficines de La Caixa de Pensions i la incursió dels maquis a la Vall d'Aran

J.M. SOLÀ FRANQUESA

El bagul de la Guerra Civil

A cada número de la revista Querol, publicarem alguna novetat, investigació o aportació des de la memòria familiar en relació a l'època de la Guerra Civil a la Cerdanya. No dubteu en fer-nos arribar la vostra aportació al següent correu: bagulguerracivil@gmail.com. Qualsevol anècdota, fet o relacionat amb el tema. La història la construïm entre tots.



Els dramàtics esdeveniments ocorreguts al nord de Catalunya a la tardor de 1944, amb l'intent d'ocupació per part del "maquis" d'una àmplia franja del Pirineu, es visqueren en forma molt intensa en les diverses oficines de La Caixa de Pensions de la zona pirenaica.

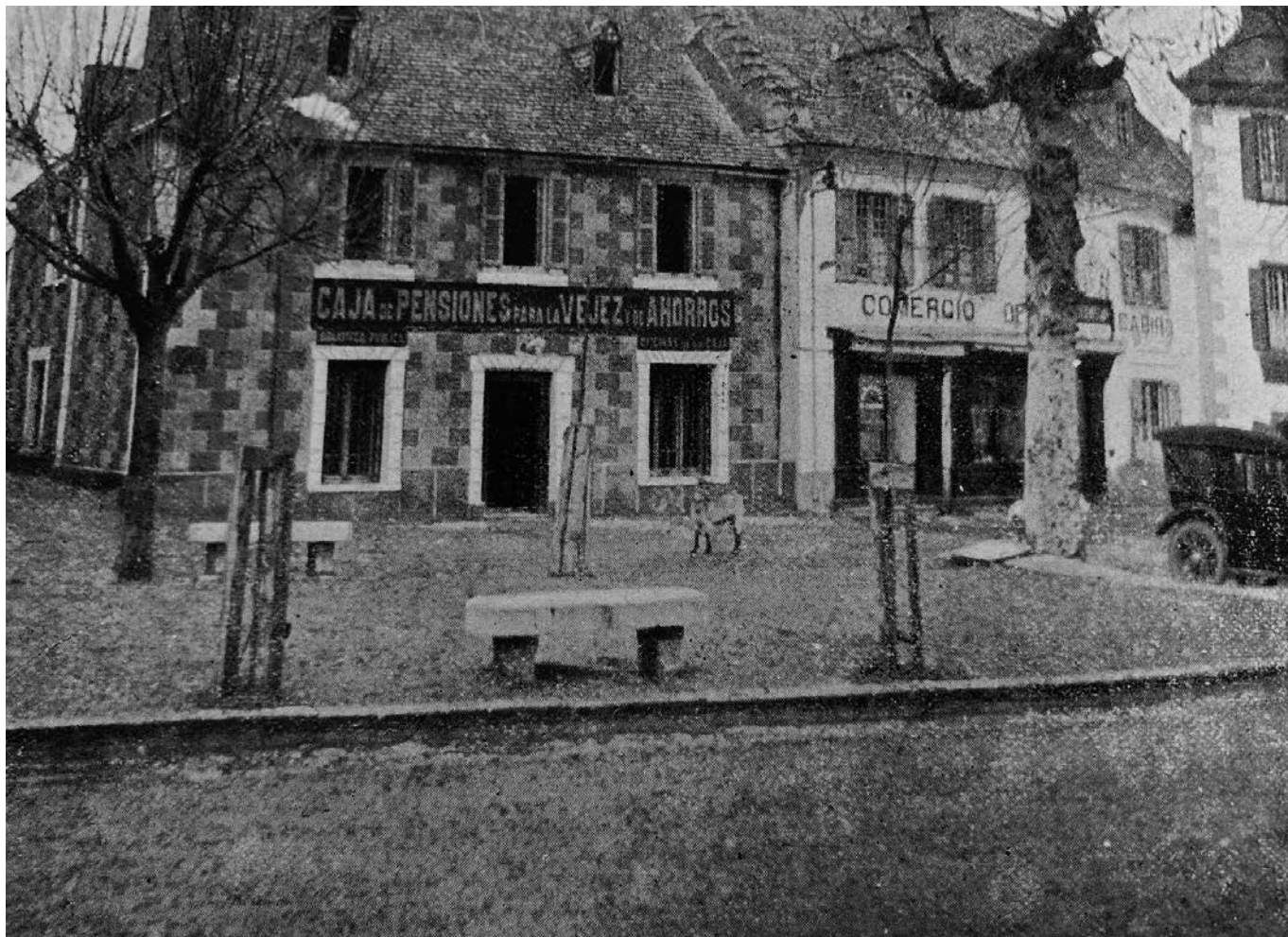
En l'arxiu històric de La Caixa hi ha tota la correspondència creuada entre la seva Direcció i les diverses oficines afectades, documentació molt interessant, perquè s'explicita en forma molt clara com es van viure aquells esdeveniments en les sucursals de La Caixa del nord de Catalunya.

Si bé el gruix de la informació prové de les oficines de la Vall d'Aran, també es reflecteix en altres oficines, a mesura que la força guerrillera s'escampà per Catalunya un cop fracassada la invasió.

Hem deixat que parlin els protagonistes que ho visqueren, i els relats respecten totalment el contingut de la correspondència creuada amb la Direcció General de La Caixa.

Aquesta informació ens mostra una part potser poc coneguda de la nostra història, sobretot si tenim en compte la quasi nul·la informació existent dels fets en la premsa de l'època.





Els fets:

- 2 d'octubre de 1944, atracament a les oficines de la Productora de Fuerzas Motrices de Vielha.
- 6 d'octubre de 1944. El delegat de Vielha, es trastoca.
- 10 d'octubre de 1944. Josep Maria Baiges es fa càrrec de l'oficina de Vielha.

18 d'octubre de 1944, es tallen les comunicacions entre Vielha i Les.

19 d'octubre de 1944 els maquis ocupen Les i converteixen les oficines de la Sucursal de La Caixa en la seva comandància militar.

- 29 d'octubre de 1944, els maquis es retiren a França.
- 1 de novembre de 1944, apareix al Diario de Barcelona la primera notícia sobre l'ocupació dels maquis a la Vall d'Aran.
- 2 de novembre de 1944, l'inspector Mariano Millán pot arribar a la Pobla de Segur.
- 5 de novembre, Millán arriba a Vielha, passant amb vagoneta pel túnel.
- 6 de novembre de 1944, Acta d'Inspecció de la Sucursal de Les.
- 7 de novembre de 1944, Circular de la Direcció a totes les oficines de La Caixa.

- Segona quinzena de novembre, els maquis es desplacen pel centre de Catalunya.
- 27 de novembre de 1944, darrera informació de què es disposa als arxius.

La intranquil·litat en els dies precedents a la invasió.

Pels fulls de correspondència dels delegats de les oficines de La Caixa, es nota una gran inseguretat a la Vall d'Aran, davant dels rumors d'invasió per part dels maquis.

Ja l'onze d'octubre de 1944, el director general Luño Peña, es dirigeix per carta a totes les oficines de l'àrea pirenaica, amb les paraules següents:

"Teniendo en cuenta las actividades subversivas y terroristas de determinados elementos rojos en la frontera francesa, -eficazmente atajadas por el Gobierno español-, creemos conveniente que se extremen las precauciones en nuestras Sucursales fronterizas y de zonas próximas.

Al efecto queda autorizado para limitar pruden-

*cialmente la existencia de Caja; solicitar, si lo considera conveniente, especial vigilancia de la fuerza armada; reducir el horario de despacho, etc...”*¹

A la Vall d'Aran, el delegat de Vielha, Gaston Sopena, es torna boig, i crea el que ell en diu línia la Sigfrido. Tancat a l'oficina, ha de ser reduït. Sopena feia poc que havia arribat de lluitar amb la División Azul.

Davant d'això, l'empleat de La Caixa, Josep Maria Baiges, que estava de vacances per la zona, assumeix la responsabilitat de la sucursal. Baiges, en full de correspondència del 10 d'octubre, informa del següent:

“Le supongo enterado del atraco y robo de doscientas ochenta y cuatro mil y pico de pesetas en las oficinas de Productora de Fuerzas Motrices S.A. de Viella, ocurrido el día 2 del presente mes; además corren rumores de que hay gran cantidad de “maquis” dispuestos a entrar en el Valle.

Esto ha motivado que, a pesar de haberse tomado medidas de seguridad, la gente tiene un poco de pánico”.

Acaba la carta Baiges, tot dient:

*“Es muy difícil el poder obtener conferencia telefónica, hace tres días que la tengo pedida y hasta el momento no ha sido posible obtenerla”.*²

La seva preocupació és sacar les cartilles –diners en efectiu- per por a atracaments, així, Baiges informa el dia 14 del següent:

“En estos días que han transcurrido, se puede decir que la situación del Valle ha empeorado. Cada día los “maquis” dan fe de su existencia. De noche, grupos más o menos numerosos visitan algún pueblo o casa aislada pidiendo de comer, o bien se llevan el ganado que está pastando en los montes; cuando las autoridades tienen aviso de lo ocurrido y mandan fuerzas, ellos ya han desaparecido.

Por otra parte, aquí hay muy pocas fuerzas, dicen

que Tremp y Pobra están llenos de soldados, pero lo increíble es que aquí no llega ninguno”.

*“Según se dice, dentro de poco quedará asegurado el paso de viajeros por el túnel de Viella, se podrá ir hasta la boca del túnel en coche, pasar este parte a pie y parte en vagoneta, quedando asegurado un medio de comunicación con el Valle durante el invierno”.*³

Per altra part, el delegat de l'oficina de Les, Joan Colom, també es mostra molt intranquil i escriu el dia 6, tres dies abans de la invasió, el següent:

“A medida que van transcurriendo los días va agravándose la situación que, en la actualidad, el ambiente que se respira es francamente de miedo general.

*Según informes confidenciales recibidos de las primeras autoridades cívico militares de esta y por consiguiente, dignas de crédito, se cree muy probable algún ataque de fuerzas rojas. A tal fin se han tomado medidas para hacer frente momentáneamente a cualquier agresión; tales medidas consisten en haber movilizado a todo el personal local de confianza y responsabilidad, figurando entre los movilizados el Sr. Administrador de Aduanas, el de Correos, el Gerente de la Sociedad Productora de Fuerzas Motrices en Les y el que suscribe. Nuestra labor como movilizados consiste en reforzar por la noche las fuerzas de policía armada y carabineros en sus puestos de guardia de los cuales también figura el de la Sucursal”.*⁴

Acaba la carta de Joan Colom, tot dient que els mobilitzats es poden comptar en uns 125 individus en tota la Vall, armats amb fusells i bombes de mà i diu que creu que podrien resistir fins que arribi l'exèrcit espanyol, tot tenint en compte, però, el fet que en pocs dies la Vall quedarà incomunicada a causa de les nevades de l'hivern.

1. Carta de Luño Peña a les sucursals de La Caixa del Pirineu, de data 11 d'octubre de 1944. AHC

2. Carta del delegat accidental de Viella, Josep Maria Baiges, al director general de La Caixa, el 10 d'octubre de 1944. AHC

3. Carta del delegat accidental de Viella, Josep Maria Baiges, al director general de La Caixa, el 14 d'octubre de 1944. AHC

4. Carta del delegat de Les, senyor Colom, de data 6 d'octubre de 1944. AHC

L'edifici de la Sucursal de La Caixa de Pensions de Les, convertit en la "Comandància General" dels maquis, del 19 al 29 d'octubre de 1944.

És il·lustratiu el delegat Colom, quan explica l'ocupació, en full de correspondència a la Direcció de La Caixa el dia 2 de novembre:

*"El día 19 a las 9,10 horas empezó el ataque contra esta localidad, siendo el primer edificio atacado el de esta Sucursal. Acto seguido tres carabineros y el Administrador de Aduanas penetraron en este edificio cerrándose seguidamente la puerta del exterior e inmediatamente los tres carabineros se situaron en el segundo piso donde respondieron al agresor. Transcurrida media hora de tiroteo, cayó uno de los carabineros y media hora después fue muerto el otro. Cuando solo quedaban media docena de balas y se pudo apreciar que los agresores usaban morteros y bombas de mano, de palo alemanas, decidimos trasladarnos a los sótanos."*⁵

Segueix Colom la narració dels fets:

*"Los agresores nos invitaron a la rendición, diciendo que, de no aceptar, volarían el edificio, a lo cual accedí por cuanto nos encontrábamos completamente rodeados y el material bélico que utilizaban era más que suficiente para derrocar el edificio"*⁶

Els milicians varen ocupar tant l'oficina com la biblioteca de La Caixa i un anomenat Estat Major dels maquis va establir en aquest edifici la "Comandancia militar", segueix Colom explicant que:

"Seguidamente, les fue abierta la puerta del exterior, penetrando en la sucursal un grupo aproximado de diez individuos, quienes después de recibir todas las armas, practicaron el correspondiente cacheo en el cual fui desposeído de todas las llaves. Seguidamente fui trasladado junto con mi señora y el Administrador de Aduanas a la montaña donde se encontraba el comandante de la fuerza.

En el trato se mostraron muy educados y su única consigna era contra Franco y la Falange, como puede ver en el folleto adjunto. Su indumentaria era chaqueta y pantalones de golf todo ello de paño verde, como distintivo llevaban un brazal con la inscripción (F.F.I.-U.N.E.). La matrícula de los coches llevaba la misma inscripción."

*"El que decía ser jefe del llamado Estado Mayor de la División me interrogó acerca del funcionamiento y organización de esta Institución y en concreto si esta pertenecía al Estado o bien era de carácter privado a lo que le manifesté que era de carácter privado, además expuesta la organización y fines de la misma, tuvo palabras de elogio, prometiéndome que en ningún caso se haría uso del efectivo"*⁷

L'ocupació va durar deu dies, ja que segons Colom:

"El día 29, ultimo de la ocupación, fui requerido por el llamado Comandante Militar de Plaza para que me personase en la Sucursal, donde encontré a dicho Comandante y a otro de Estado Mayor quienes me obligaron a abrir la caja y una vez abierta me hicieron salir de la oficina, indicándome que oportunamente me serían entregadas las llaves de los caudales. Alrededor de las siete de la tarde del mencionado día se efectuó la retirada, personándome inmediatamente en la Sucursal (en el exterior) hasta que vino el señor Juez Municipal quien acompañado del Administrador de Aduanas penetramos en el local de la Sucursal viendo que esta se hallaba toda revuelta".

No se perpetraron actos de represalia, gracias a que la retirada fue muy rápida. De lo contrario tendríamos que lamentar victimas ya que son los mismos de 1936 con la única diferencia como dice el Evangelio, lobos disfrazados de ovejas (sic).

En la actualidad en este Valle se encuentran numerosas fuerzas de nuestro ejército capaces sin duda de rechazar cualquier otro intento invasor, no obstante las llamadas fuerzas de la UNE manifestaron que volverían."

5. Carta del delegat de Les, senyor Colom, al director general de La Caixa, de data 2 de novembre de 1944. AHC

6. Carta del delegat de Les, senyor Colom, al director general de La Caixa, de data 2 de novembre de 1944. AHC

7. Id. anterior.

En cuanto a mi proceder, espero darán su conformidad, si bien hubiera podido escaparme, no se hubiera ganado nada, sino al contrario hubieran destrozado la Sucursal y la Caja. ⁸

Actuació de la Inspecció de La Caixa.

En concret, durant pràcticament deu dies, la Vall d'Aran va quedar incomunicada i en mans dels maquis, perquè l'única via d'entrada des d'Espanya era pel túnel de Vielha, que estava en obres.

Així, el cap de la inspecció de La Caixa, senyor Mariano Millán, intenta arribar a la Vall d'Aran, i no pot, i es queda a la Pobla de Segur i després, finalment, amb una vagoneta, podrà arribar pel túnel fins a la Vall.

Millán, des de la Pobla de Segur, el dia 2 de novembre, es comunica per carta amb la Central en no poder fer-ho per telèfon. L'inspector diu el següent:

“Ha sido imposible hablar por teléfono con Viella y con Les. El teléfono de estas poblaciones está intervenido por el Estado Mayor y cuando he recabado permiso para hablar con el señor Baiges me han contestado desde Viella, que la Caja no tenía aparato por estar requisado, lo mismo que el aparato del Hotel Internacional, donde supongo se hospeda el citado señor.

He conseguido un salvoconducto especial para ir al Valle de Arán por el túnel de Viella y mañana, si Dios quiere, pienso emprender el camino...” ⁹

Tot i les seves intencions, Millán queda retingut el dia 3 a Vilaller, des d'on escriu al director Luño Peña el següent:

“Mi querido Director: Otro pasito mas y después de las mil y una gestiones que se han de hacer previamente, mañana Dios mediante pasaré al Valle de Arán por el túnel de Viella, si el tiempo no lo impide y con otro permiso de la autoridad competente. Las carreteras están bien guardadas por fuerzas militares. Todavía se señalan algunos focos aislados que se conceptúan de inofensivos pues hasta la fecha no

han asesinado a ningún militar ni paisano. De modo que virtualmente está terminado el conato de invasión.

Naturalmente carezco de noticias de nuestras sucursales del Valle aunque alguien me ha dejado entender que ha sido asaltada la oficina de Les, tal como llegó a nuestros oídos por las noticias que se recibieron en Barcelona...” ¹⁰

Un cop arribat a la Vall d'Aran, després de passar pel túnel, que està en obres, viatjant a peu i amb vagoneta, seguim la narració que fa Mariano Millán, tant del que va passar a Vielha com a Les:

De Vielha, explica el problema sorgit amb el seu delegat Gastón Sopena, que es va trastocar, a causa del nerviosisme dels esdeveniments, en especial per l'atrancament dels maquis a la Companyia “Productora de Fuerzas Motrices” el dia 2 d'octubre:

Millán explica els successos a la Sucursal de Les:

“El día 19 fue atacada la población desde las montañas que la limitan y al poco rato un grupo de “maquis” empezó a tirotear el edificio de la Caja, desde cuyas ventanas del segundo piso repelían la agresión dos carabineros, hasta que muerto uno de ellos y herido el otro, conminaron a al Delegado de la caja, señor Colom, su esposa y la mujer que hacía la limpieza para que se entregaran; y así lo hicieron en vista de la amenaza con volar el inmueble.

Entraron los “maquis”; exigieron las llaves el inmueble donde establecieron la “Comandancia General”. El día 29, al retirarse, conminaron al señor Colom a abrir la Caja de caudales y se llevaron la existencia en Caja, 356.155,83 pesetas.” ¹¹

L'acta d'inspecció que redacta Mariano Millán a la Sucursal de Les, el dia 6 de novembre de 1944, diu el següent:

“Personado el que suscribe, inspector de Sucursales, en las oficinas de esta Sucursal, por orden expresa de la Dirección General de la Caja, se procede al

8. Carta del delegat de Les, senyor Colom, al director general de La Caixa, de data 2 de novembre de 1944. AHC

9. Carta del Inspector de La Caixa, senyor Millán al director Luño Peña, del 2 de novembre de 1944. AHC

10. Id. anterior

11. Id. anterior

examen de los documentos de operaciones y de contabilidad que se hallan conformes hasta el día 28 de octubre último, inclusive.

Situado el arqueo por Contabilidad, manifiesta el señor Delegado Accidental, señor Juan Colom, que hay una diferencia pasiva de 356.155,83, que fueron robadas el día 29 de octubre ppdo. por unos individuos que dijeron pertenecer al Estado Mayor de la División de las fuerzas de la "Unión Nacional española", que habían invadido casi todos los pueblos del Valle de Arán el día 19 anterior.

Que, ya el mismo día 19, le exigieron con carácter conminatorio, las llaves del inmueble y de la caja de caudales, después de haberlos defendido a tiros los carabineros apostados en las ventanas del segundo piso del inmueble y de los que uno de ellos, José Martínez González, resultó muerto y el otro herido en la cabeza.

Que si puede asegurar que el robo se cometió el día 29, es porque el día que le exigieron las llaves no le pidieron el "secreto" de la caja, hasta el citado día 29 y con motivo de la retirada a Francia, le amenazaron que abriera la caja y se volviera a marchar al hotel, donde estaba en calidad de detenido, desde el día 19.

Que el día 30 de octubre, una vez encontradas las llaves del inmueble y de la caja de caudales, colgadas en el perchero de la biblioteca, abrió la caja, en presencia del Inspector Jefe de la Policía, don Ricar-

do Vidal y del Administrador Provincial de Aduanas de la Provincia de Lérida, don Ramón Morey, encontrándose a faltar la cantidad mencionada al principio. Se levantó acta, que firmaron los presentes, y que va unida al atestado formalizado por la Policía.

Los invasores inutilizaron el retrato del Generalísimo que había en la oficina, se llevaron una cartera de las que se utilizan para transporte de la documentación; una caja de papel carbón y algunas hojas de correspondencia en blanco.

En la Biblioteca no falta, al parecer, ningún libro, puesto que están todos los del Movimiento Nacional y sus afines".

Y habiendo cumplido el cometido que motiva la presente diligencia, el suscrito da por terminada la misma, firmando este documento, con el señor don Juan Colom Amat.

Finalitza la seva narració Marià Millan:

"Actualmente, -el 9 de noviembre-, se trabaja con normalidad, aunque las gentes parece que no están tranquilas del todo, si bien la presencia en todo el valle de fuerzas del ejército, son garantía de que no ocurrirá nada".¹²

12. Acta d'Inspecció a la Sucursal de Les, del 6 de novembre de 1944. AHC.



EL BAGUL DE LA GUERRA CIVIL

La Cerdanya republicana i antifranquista. Joan Solé Cristòfol

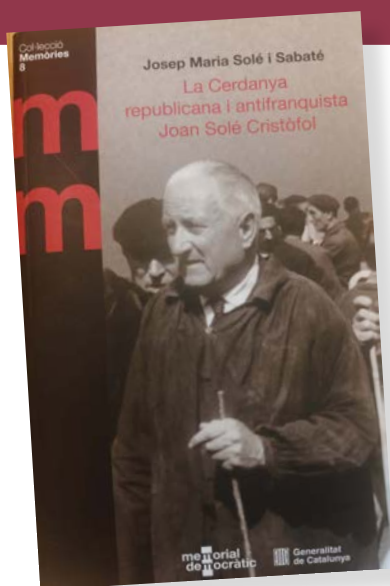
PAU VINYES



La publicació recent del llibre de l'historiador Josep M. Solé i Sabaté sobre un dels grans protagonistes de la Guerra Civil a la Cerdanya, l'alcalde de Bellver, Joan Solé, ha motivat les presentacions del llibre que l'autor ha fet a Bellver i a Puigcerdà. L'historiador Pau Vinyes ens en fa un tastet.



Josep M. Solé i Sabaté en un moment de la presentació del seu llibre. Foto: Arxiu Comarcal de Cerdanya.



Autor: Josep Maria Solé i Sabaté
Pròleg: Carles Pont Sorribes
Presentació: Jordi Font Agulló
Edició: Memorial Democràtic / Generalitat de Catalunya
Any: 2024
Dipòsit Legal: 11870-2024
ISBN: 978-84-10144-75-0
Lloc de l'edició: Barcelona
Nombre de pàgines: 260



L'escriptora i periodista Montserrat Roig i Fransitorra (1946-1991) deia: *"si hi ha un acte d'amor, aquest és la memòria"*. I l'acte de memòria l'ha realitzat l'historiador censat a Bellver de Cerdanya, Josep Maria Solé i Sabaté, en traçar l'esbós biogràfic de qui fou alcalde de la capital de la Batllia en temps de la Segona República, en Joan Solé i Cristòfol (1899-1994). Tot i la coincidència en el primer cognom, biògraf i biografiat no tenen cap parentiu. És pura casualitat la coincidència.

L'edició és a càrrec del Memorial Democràtic, dependent del departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, on el director del Memorial, Jordi Font i Agulló, n'és l'encarregat de fer-ne la presentació. En paraules del mateix Font, en referir-se al llibre comenta que som "davant d'una recerca històrica que fa una aposta per això que en cenacles acadèmics se sol anomenar <història des de baix>, la qual, al mateix temps, és una aposta per la biografia com a via de co-

neixement històric". El degà de la Facultat de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra i periodista, Carles Pont i Sorribes, és l'autor del pròleg. Bellverenc, com el biografiat, de ben petit el coneixia com el Martí dels Vedells, ja que a Bellver se l'esmentava pel nom de la casa. Per Pont *"Josep Maria Solé i Sabaté, ha escrit la biografia més completa del nostre alcalde honorari. L'historiador Solé i Sabaté ha sabut relatar amb rigor els episodis, els escenaris i els personatges més importants de la història en majúscules, sense descuidar el detall precís de la vida menuda que es vivia a la Cerdanya durant bona part del segle XX"*

No en va, l'autor de la biografia, conjuntament amb l'historiador i forner Joan Pous, ja n'havien seguit el rastre amb el llibre *Anarquia i República a la Cerdanya (1936-1939). El Cojo de Málaga i els fets de Bellver* -edició de l'any 1987, que sembla que Solé i Sabaté vol actualitzar i ampliar-. En el llibre suara esmentat ja es perfilava un esbós biogràfic de Joan Solé, que l'historiador Solé ha completat amb un relat que contextualitza amb la Cerdanya del segle passat.

La biografia ens és iniciada amb els primers anys de formació. Nat el 6 de març de 1899, el mateix any que arribava per primer cop la llum elèctrica a Bellver. L'aigua corrent trigaria 18 anys a arribar a les cases. És en aquest marc primerenc de la vida de Joan Solé que el seu biògraf ens posa en context en l'entorn geogràfic, social i cultural de Bellver de Cerdanya i els pobles de la rodalia que configuren la subcomarca de la Batllia. Tot seguit, ens narra la deserció cap a França per evitar ser cridat a files, donat que els de la lleva de 1920 havien de fer el servei militar al Marroc, aleshores part d'aquest territori africà possessió colonial espanyola. Ben segur que, si no hagués desertat, hauria viscut la batalla i posterior desastre d'Annal. De França emigrarà cap a l'Argentina per tornar al cap d'uns anys a París. És a l'exili francès on coneixerà la seva primera dona, una monja infermera que el vetllarà arran d'una apendicitis en un hospital de Montpeller. La Marie Chateaneuf, originària d'Arrangoitze (Arcangues en francès), població francesa del Departament dels Pirineus Atlàntics a la regió d'Aquitània, amb qui es casarà en deixar els hàbits eclesiàstics i tindran una filla, la Magdalena. Arran de l'amnistia de 1926, Joan Solé va poder tornar a Bellver on s'involucra en ferm com a tractant de bestiar, on adquireix braus de Suïssa amb la voluntat de fer créixer l'explotació vacuna cerdana.



Joan Solé i Marie Chateaneuf. París 1924.
Foto extreta del llibre de Josep M. Solé i Sabaté.

És durant el període republicà dels anys trenta que s'accelera la seva participació en política. A les eleccions del 14 de gener de 1934 és elegit alcalde Bellver de Cerdanya per Esquerra Republicana de Catalunya, amb el 67% dels vots emesos amb una participació del 50% del cens. Càrrec que ocuparà, amb alguna breu interrupció, fins a inicis del mes de febrer de 1939, quan les tropes feixistes estaven a punt de conquerir la Cerdanya. Serà un dels darrers alcaldes elegits democràticament en abandonar Catalunya. Durant la seva etapa d'alcalde engegarà un seguit d'accions per millorar l'acció municipalista, com l'aprovació del projecte d'ordinacions municipals que contemplava totes les qüestions urbanístiques i territorials que afectaven la vila i el municipi. Sota el seu mandat es van redactar les actes dels plenaris de l'ajuntament en català i va impulsar la dotació de les escoles que faltaven a la resta dels pobles del comú. També va fer possible que els socis de la cooperativa lletera local entressin a formar part de la del Cadí de la Seu d'Urgell, l'any 1935. D'altra banda, va engegar mesures per al foment de la

cultura així com va dur a terme accions per sanejar les arquitectures municipals.

Els Fets d'Octubre de 1934, que a Catalunya va comportar la proclamació del president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys de "l'Estat Català dins de la República Federal Espanyola" i el seu absolut fracàs i empresonament del Govern català i la destitució d'alcaldies que es van posicionar amb l'acció de Companys, així com la clausura de diaris i revistes afins i la suspensió de l'autonomia catalana. A Bellver, els fets van passar d'esquitllentes, atès que l'alcalde no era al municipi i el criteri comú dels bellverencs fou de nul·la activitat en favor de la proclamació. En canvi, a Puigcerdà i a la Seu d'Urgell les conseqüències serien pitjors arran de les accions solidàries: l'esclat del 6 d'octubre a Barcelona i en altres poblacions del territori català. La no implicació de Solé i del comú de Bellver van permetre que el consistori continués actiu.

Amb l'esclat de la Guerra Civil, arran del cop d'estat perpetrat per militars i civils feixistes contra el règim legítim de la República, va comportar que a la Cerdanya l'esclat revolucionari de signe anarquista s'accentués encara més. A Puigcerdà, el nou consistori municipal que substituïa l'antic -la majoria afins al cop d'estat-, a partir d'aquell moment dirigit per l'alcalde Jaume Palau i Soldevila, va d'haver de compartir poder local amb el Comitè Revolucionari, encapçalat per Antonio Martín Escudero, més conegut pel malnom del *Cojo de Málaga*. Els partidaris del *Cojo* volien implantar a tota la Cerdanya el seu domini anarquista i revolucionari. Com si fos un àlbum d'Astèrix, Bellver de Cerdanya i amb el seu alcalde al capdavant es van resistir a ser dominats pels anarquistes puigcerdanencs. Pel biògraf: "*Joan Solé, de nou d'alcalde (febrer de 1937), no va cedir en el control dels aliments, i va ordenar la prohibició de la sortida de comestibles. No va permetre cap sortida de cap gènere a Puigcerdà que no es basés en l'intercanvi, i també imposà la prohibició de lloguer de pisos a ciutadans que no fossin de Bellver.*" També va emetre paper moneda per tal de facilitar el canvi dins el comerç de la població.

L'historiador Solé i Sabaté ja ens fa entreveure que la intenció de dominar Bellver ja venia de mesos abans de l'atac de Bellver del 27 d'abril de 1937, on l'anarquista Antonio Martín va perdre la vida. La biografia de Solé deixa molt clar amb dades i documents que la presència de centenars d'anarquistes arribats

de Puigcerdà i la Seu d'Urgell i de *poumistes*, aquests darrers partidaris del POUM i vinguts des d'Alp, no va ser una *visita de cortesia* com alguns historiadors d'ideologia anarquitxant ens han volgut vendre. La submissió de Bellver al poder de Puigcerdà no va ser possible arran d'aquest fet i el Comitè Revolucionari de la capital cerdana va perdre la força i esdevingué nul. Hi ha qui creu que els Fets de Bellver van ser l'antesala dels Fets de Maig de Barcelona, quan els de la CNT-FAI i del POUM s'enfrontaren contra el PSUC, la Generalitat i forces lleials al govern de la República. El tomb dels Fets de Maig va comportar la persecució dels membres i la il·legalització del POUM, la pèrdua d'influència de la CNT-FAI, el control del Govern republicà a Catalunya i el buidatge d'algunes competències de la Generalitat de Catalunya, esdevenint aquesta una mena de diputació. Per tal donar més versemblança als fets ocorreguts a Bellver l'abril de 1937, el catedràtic Josep Maria Solé i Sabaté fa un recull de testimonis coetanis i valoracions sobre el *Cojo de Málaga*. Segons Solé i Sabaté: "*Més enllà de tot el que hem descrit i el que en el seu dia vàrem investigar sobre Antonio Martín, amb el temps hem anat recollint testimonis dispersos sobre ell. De quan era un personatge totalment desconegut, a quan en l'exercici del poder més arbitrari esdevé símbol de la crueltat a la Cerdanya durant la Guerra Civil. Ja posteriorment a la seva mort i després de la guerra aportem les valoracions de diferents estudiosos*". I entre aquestes aportacions hi trobem les de Josep Benet, d'Esteve Albert, de Lluís Capdevila, de Francesc Mill, d'Hilari Ragner, d'Eric Hobsbawm i de Paul Preston. Aconseguint que el relat sigui coral i no pas centrat en la recerca individual.

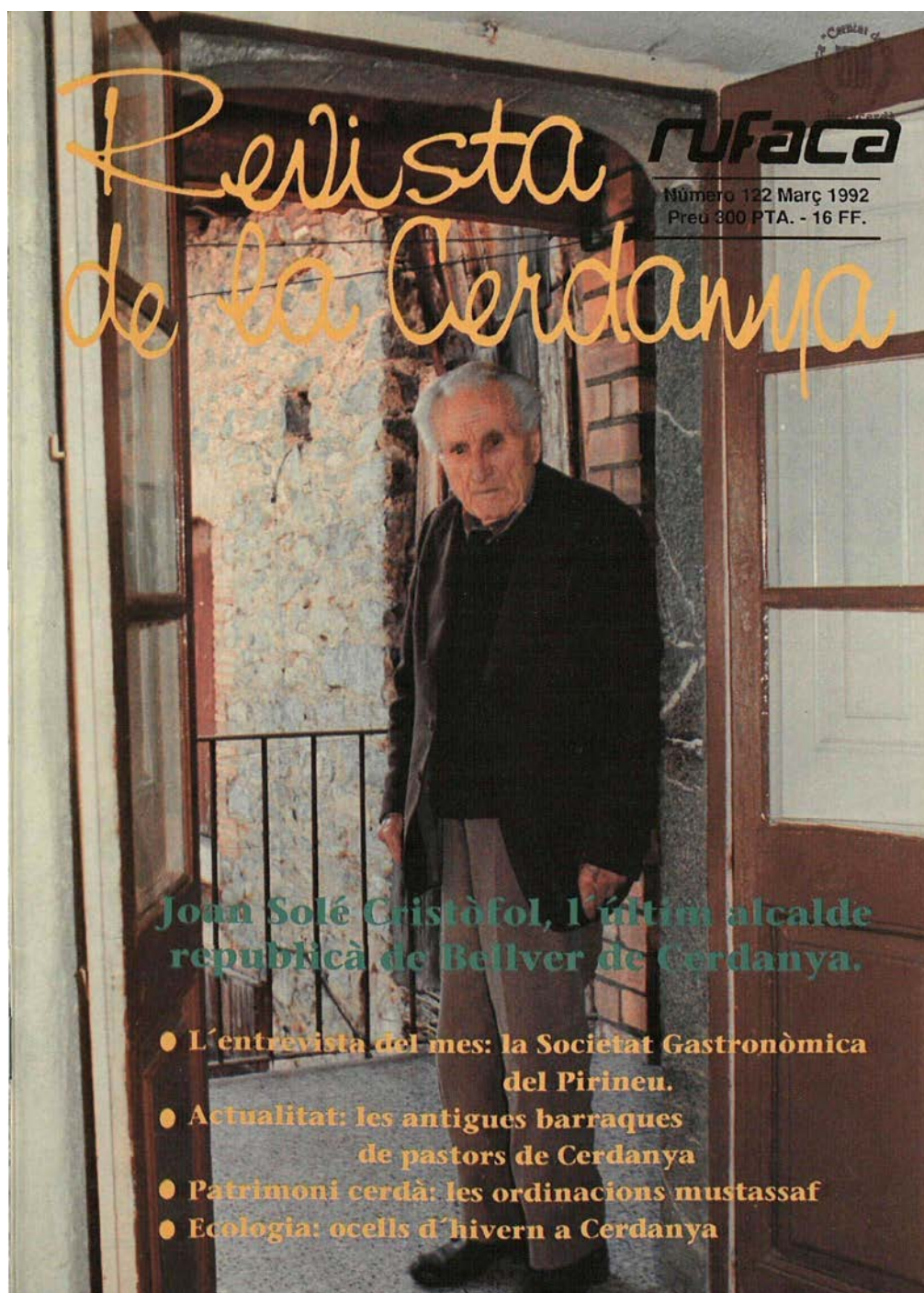
Les darreres pàgines estan centrades en l'exili, el retorn i la presó i com amb l'aval i la perseverança aconsegueix deslliurar-se d'una pena major. Entre els avals destaca el de mossèn Anton Riba i Marquilló, a qui Joan Solé li aconsellà i encomanà a fugir vers Andorra durant els primers dies de l'esclat revolucionari del 1936. La biografia mostra el Consell de Guerra i la immediata postguerra a Bellver i a Cerdanya. Seguidament, la biografia s'endinsa pels firals del suport als aliats i a les xarxes d'evasió i informació. Cal tenir present que la Baixa Cerdanya és una comarca fronterera i que Joan Solé i Cristòfol exercia de tractant de bestiar, motiu pel qual li facilitava poder-se moure pel territori sense les molèsties que podien tenir els

forans. Aquesta actuació durant els anys de la Segona Guerra Mundial li va prevaldre el reconeixement dels governs de França i dels EUA.

Les notes finals van dedicades als darrers anys del franquisme i als de la Transició i primers anys de la democràcia. Com a mena d'epíleg de la mirada dels qui el van conèixer en vida, les entrevistes efectuades per l'autor de la biografia i un apèndix amb una llegenda històrica dins de la genealogia de la família d'en Joan Solé. I com no, els agraïments a totes les persones que han fet possible el llibre. De totes les persones consultades i entrevistes sobresurten la filla Magdalena Solé i Chateaufneuf, i la del nebot-net

Ventura Altarriba Oliu, qui segons Solé i Sabaté : *"ha estat la persona clau per poder endegar la recerca en possibilitar-me l'accés a tota la documentació conservada. Sense la seva aportació aquesta obra no hagués estat possible"*.

En definitiva, estem davant d'un llibre necessari per a conèixer encara més la historiografia de Cerdanya. Biografies com la de Joan Solé ens ajuden a desxifrar temps convulsos de la història recent de Cerdanya i Catalunya. Tot esperant poder anar completant el trencaclosques de la recerca local amb noves recerques historiogràfiques que ens ajudin a desxifrar el passat per no perdre la memòria que ens és la llavor del present i l'esperança del futur.



Portada de la revista Rufaca dedicada a Joan Solé, en els últims anys de la seva vida. Rufaca, núm. 122, marc de 1992.

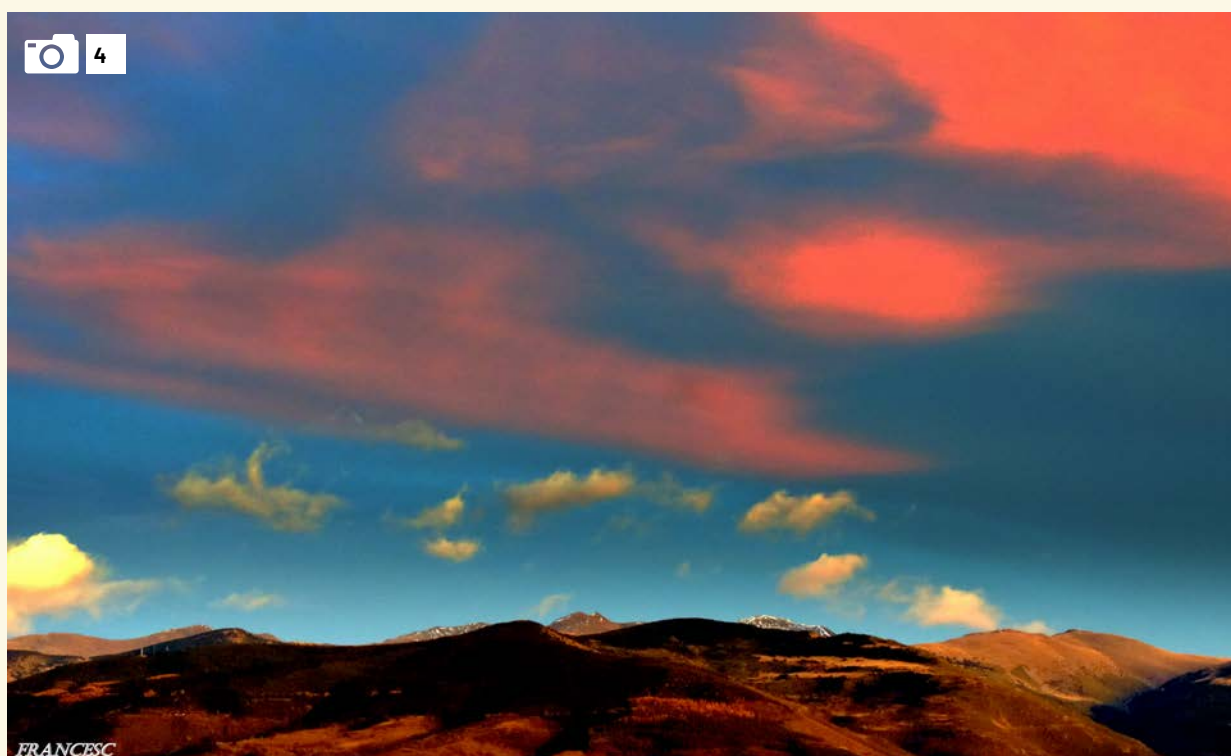
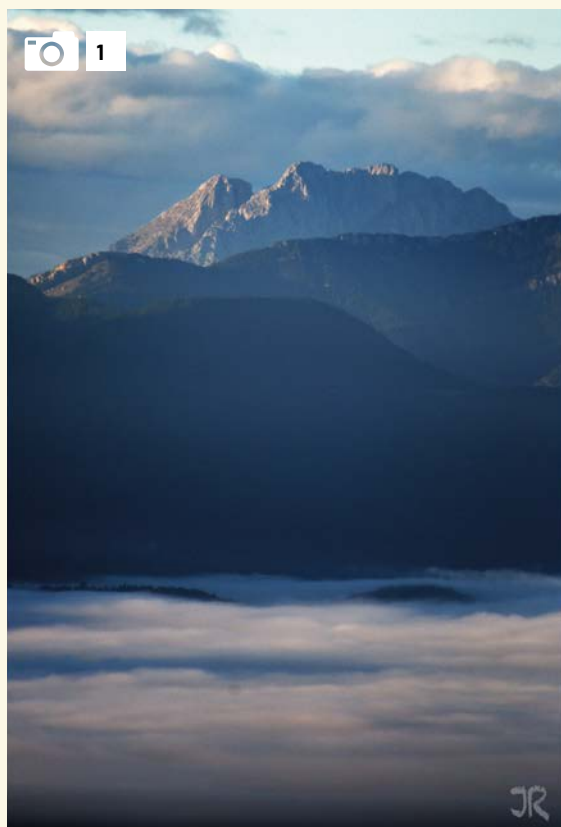
Fotografies i fotògrafs de Cerdanya.

Nuvolades: fotos de Cerdanya

Obrim nova secció a la Querol: fotografies i fotògrafs de Cerdanya.



1. El Pedraforca vist des de Font-Romeu. Autor: Juan Ramirez (2024).
2. Nuvolada des de l'estany. Autor: Toni Lora.
3. Núvol. Autora: Enrica Contreras (2024).
4. Capvespre. Autor: Francesc Armitjas (2024).





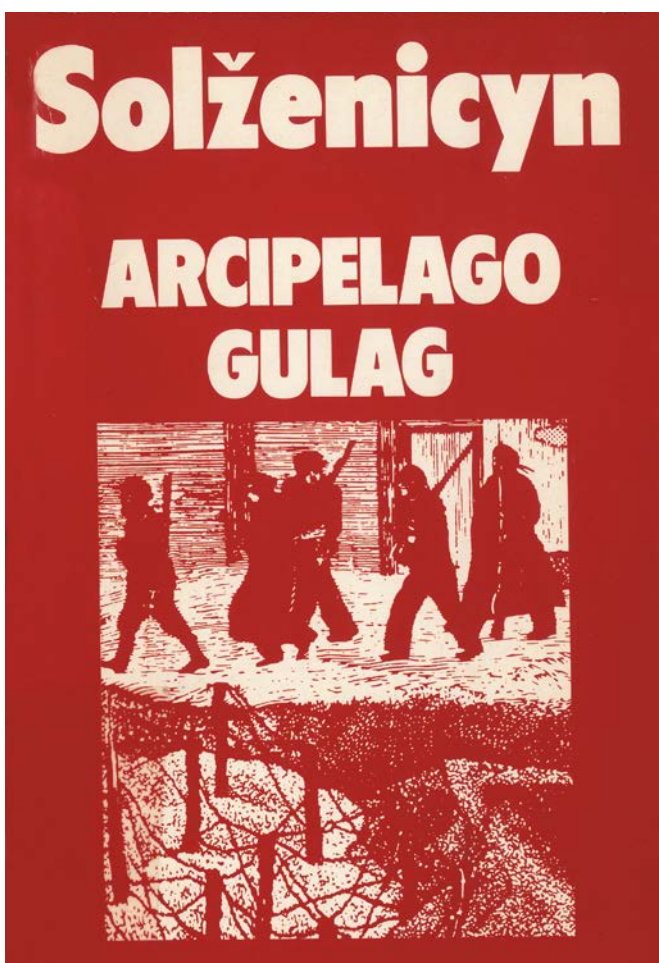
Un dia en la vida d'Ivan Denisovitx

JOAN GANYET I SOLÉ*

“Perquè Rússia visqui, l'URSS ha de morir.” Cent anys justos després de la publicació de l'impressionant “Records de la casa dels morts” de Dostoievski, veia la llum, el 1959, “Un dia en la vida d'Ivan Denisovitx”, d'Alexandr Solzhenitsyn, un testimoni també directe i descarnat dels temibles presidis soviètics sota el poder de Stalin (20 milions de forçats, 4 milions de morts). Per una simple sospita, una delació, un comentari crític amb el règim, ser fill d'un propietari rural – un kulak – la Direcció General de Camps i Colònies de Treball Correccional (Gulag) del NKVD, la policia política podia condemnar-te a mort o a llargs anys de reclusió en les més extremes condicions imaginables. Alexandr Solzhenitsyn (Kislovodsk, 1918 – Moscou, 2008) ho va sofrir en carn pròpia des del 1945 fins al 1956.

Les penúries de l'escriptor no van acabar amb la sortida del camp de treball. El seu Nobel de Literatura de 1970 va ser rebut com una ofensa pels jerarques del règim. La publicació el 1973 del monumental “Arxipèlag Gulag” va significar la seva consagració definitiva: obria els ulls del món a la cruelíssima realitat dels centenars de camps de treball forçat al llarg i ample de la immensa URSS. Fou expulsat de la Unió d'Escriptors Soviètics i deportat el 1974 a l'Alemanya Oriental. Emigrat als EUA, no va recuperar la ciutadania soviètica fins al 1990. “Un dia en la vida d'Ivan Denisovitx” és un relat cru, sense ornaments, que toca les fibres més íntimes del lector:

- “I a Shújov se li havien quedat ben gravades en la memòria les paraules del seu primer cap de brigada, Kuziomin, un vell llop dels camps penitenciaris, que el 43 ja portava dotze anys a coll. Un dia, en una clariana del bosc, a l'escalf del foc, havia advertit als nous, arribats del front: “Aquí, nois, impera la llei de la taigà. Però es viu. Els que no arriben a vells són els que llepen els bols dels altres, els que es confien a la infermeria i els que es xiven al 'compare'” (l'espieta)”.



- “Voltaren un altre pal, del qual penjava un termòmetre, recobert també de gebre, encara que preservat del vent perquè no baixés massa. Shújov va mirar de reüll, esperançat, cap al tub blanquinós. Quan marcava 41 sota zero no els

treien a treballar. Però avui no arribava ni a 40.”

- “El cap de l’escorta començà a recitar l’enutjosa “oració” diària del presoner: “Atenció, reclusos! Durant la marxa cal mantenir estrictament l’ordre de la columna! No està permès endarrerir-se o avançar-se, canviar d’una fila a l’altra, ni conversar o mirar als costats! Les mans sempre a l’esquena! Un pas a la dreta o a l’esquerra es considera evasió! L’escorta dispara sense advertència prèvia! Cap de la columna, en marxa!””.
- “Ben mirat, les tempestes de neu no porten cap profit. Els presoners es queden tancats a pany i clau, el carbó no arriba mai a temps i el vent s’enduu l’escalfor del barracó. No arriba farina al camp, s’acaba el pa, i a la cuina manca de tot. A més, el temps que dura una d’aquestes tempestes – siguin tres dies o una setmana – es compta com a dies descansats i després cal treballar altres tants diumenges seguits. I, no obstant això, els presoners adoren la tempesta i resen perquè vingui.”
- “Al mateix Kildigs li havien caigut 25 anys. La tanda anterior havien tingut més sort: 10 anys a tots, amb el mateix adreçador. Però a partir del 49, n’encolomaven a tots 25, sense distinció. 10 anys encara els pots aguantar sense estirar la pota, però 25?”.
- “Resultava estrany... Estrany contemplar l’estepa pelada, la zona de treball deserta, la neu al clar de lluna. Dos de l’escorta formant a banda i banda, cada deu passos, amb les armes muntades. Un ramat de pellisses negres, i amb la mateixa pellissa que tots, el presoner S-311, un home que no concebia la vida sense els seus galons daurats, que havia alternat amb un almirall anglès i que ara traguava morter amb Fetiúkov. Els tombs que dona la vida!”.
- “Qui és el principal enemic del presoner? Doncs un altre presoner. Si els reclusos no es barallesin entre si, els comandaments no tindrien cap poder sobre ells.”
- “A vegades esperava que algú arribés corrent i li digués. “Shújov! Què fas aquí parat? Tens paquet!” Però no va passar mai... De manera que cada cop tenia menys ocasió de recordar el seu poblet de Temgueniov i la seva isba... La vida en el camp et sacsejava des del toc de diana fins

al toc de queda, sense temps per a records inútils.”

A “Pavelló de càncer”, un altre dels seus llibres, escriu Solzhenitsyn: “I quan preguntis la Història: quina mena de persona va ser? Caldrà triar com en Puixkin: En aquest abominable segle, / l’home és a tot arreu / tirà, traïdor o presoner.”

**Arquitecte*

Alberto Moravia, “El menyspreu”

JOAN GANYET I SOLÉ*



El secret de l'extraordinària qualitat del neorealisme italià de mitjan segle XX és la comunió entre els escriptors i els cineastes: alta cultura, sensibilitat i compromís en fructuosa col·laboració. Per posar un exemple preclar, Alberto Moravia (Roma, 1907 –

1990) va escriure els guions de films tan memorables com “La ciociara”, amb Vittorio de Sica i Sofia Loren; “El conformista”, amb Bernardo Bertolucci; “Le mépris”, amb Godard i Brigitte Bardot; “La romana”, amb Luigi Zampa i Gina Lollobrigida i “Agostino”, amb Mauro Bolognini, tots ells basats en les seves novel·les.

Alberto Moravia es deia en realitat Alberto Pincherle i era fill d'un arquitecte i pintor venecià (en ell mateix una esplèndida fusió entre les arts), que el va marcar profundament. Moravia escrigué que “els fets més importants de la meua vida van ser una infecció tuberculosa als ossos (que el va prosternar 5 anys al llit a partir dels 9 anys), i el feixisme”. La malaltia el va obsequiar amb el coneixement de la millor literatura, i el feixisme va portar-lo al compromís social i a la ideologia comunista. D'estil directe sense additaments, es mou com un mestre consumat en els viaranyes de l'anàlisi psicològica, l'existencialisme i l'alienació. Va ser president del PEN Club Internacional i diputat al Parlament Europeu.

A “El menyspreu” analitza amb precisió no exempta de poesia el dolorós itinerari vital d'un marit que no pot aturar la separació de la seva muller. I al mateix temps, ens il·lustra sobre les complexes relacions de productor, director i guionista en la gestació dels

films. L'acció transcorre entre Roma i Capri amb l'èpic rerefons dels herois de l'Odissea d'Homer.

–“No ens jutjàvem: ens estimàvem.”(...)“La felicitat és molt més gran com menys l'advertim.”

–“En l'amor hi ha una gran capacitat no tan sols d'il·lusió sinó d'oblit”(...)“En realitat oblidem fàcilment allò que no volem recordar.”

–“Un mal insegur provoca neguit, perquè en el fons esperem fins a l'últim instant que no sigui veritat; però un mal segur ens infon durant un temps una tranquil·litat miserable.”

–“En aquell moment passàvem a poca distància del mar: del·là de la carretera hi havia les sarments verdes d'una vinya ufanosa plantada gairebé a la sorra, i després la platjola, negra de detritus, sobre la qual les ones espaiades i grosses s'estenien adesiara escumejants,” (viatge de Roma a Nàpols)

–“En realitat, vaig pensar, l'ensopiment del sol i el silenci del mar dissolien i anul·laven el nostre confrontament en una sensació general de vanitat i d'indiferència.”

–“La reflexió pertany a un moment successiu o anterior al de l'acció.”

–“Vaig escoltar un moment el silenci pregon del lloc, tan diferent del de la ciutat que, fins quan és complet, sempre conserva en certa manera la destrossa i el cruiximent dels sorolls passats.”

–“Sentia un dolor sord, que semblava sortir del fons mateix del meu ésser: com un arbre arrencat, si sentís dolor, el sentiria a les arrels que l'aguantaven dret a la terra.”

Alberto Moravia, l'escriptor, el guionista, el polític, una de les icones més resplendents de la Itàlia del segle XX.

*Arquitecte

Món rural o món urbà a l'Alt Pirineu i Aran

AMADEU GALLART SORT*

1-COMENTARI HISTÒRIC

Durant segles, el sistema econòmic de les comarques de l'Alt Pirineu i Aran —la Cerdanya, l'Alt Urgell, els Pallars, l'Alta Ribagorça i l'Aran— ha basat la seva subsistència en l'agricultura, la ramaderia, la pesca, la caça i l'explotació forestal, és a dir, el que coneixem avui dia com el sector primari. També han existit activitats pròpies d'una indústria incipient com les de la construcció —amb activitat de paletes, fusters o altres artesans d'aquest àmbit— o les de producció de llanes o tèxtils que aprofitaven l'energia de rius o les canalitzacions d'aigua. Si bé han estat comarques, per utilitzar aquest concepte, amb alts nivells d'autarquia, també han conegut intensos moviments comercials basats en transports de bast, fets per animals —muls, egues, rucs, cavalls...— i dirigits per traginers. També han conegut la presència de professionals de les lletres, com els notaris i tota classe de personatges que han produït documents probatoris de transaccions o compromisos de tota mena, segons els ordenaments jurídics emanats de les instàncies civils o les eclesiàstiques.

El que sembla clar és que aquest àmbit territorial mai ha estat tancat a les relacions personals, comercials, administratives i polítiques amb els veïns —guerres incloses—, i quan, potser, ha dominat més la idea de viure en aïllament ha estat durant el segle XIX, quan en moltes altres comarques catalanes es desenvolupaven les carreteres, les línies ferroviàries i tota mena d'activitats industrials en sentit estricte.

La definició de societat rural apareix nítidament al llarg del segle XIX, quan les ciutats es converteixen en centres industrials i es fan molt populosos. Constituïxen la societat urbana i, demogràficament, deixen molt enrere les situacions socials i econòmiques com les que es vivien en zones de baixa industrialització. Es dibuixa, força clarament, la contraposició entre partidaris d'una societat rural —agrària i enyoradissa del món de l'Antic Règim, on el món era més homogeni des del punt de vista productiu— i els d'una



societat urbana —industrial, tendent a considerar la burgesia com la nova classe dominant, amb capacitats econòmiques superiors a la resta del territori. Els partidaris d'ambdues tendències solen barrejar-se i, per entendre'ns, hauríem de recórrer a la idea de majories i minories.

En aquest escrit ens centrarem en l'evolució d'aquests dos mons descrits, enfrontats fins i tot en guerres molt cruentes com les tres guerres carlines i la mateixa Guerra Civil, evolució que, a poc a poc, avui ha tendit cap a una visió globalitzadora del territori. Per a la nostra anàlisi ens centrem, bàsicament, en l'espai muntanyenc que coneixem com l'Alt Pirineu i Aran.

2- EL RESSÒ DE LES TESIS DEL MODERNISME I EL NOUCENTISME A LA CASA NOSTRA ALTPIRINENCA

Tant el moviment modernista com el noucentista es varen plantejar Catalunya com una unitat territorial amb característiques de nació. Ambdós moviments intentaren la transformació de la societat catalana. A partir de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, el modernisme va arrelar-se d'acord amb una visió romàntica de la realitat catalana, amb la necessitat de trencar els equilibris seculars que li impedié desenvolupar-se lliurement. Dins d'aquesta necessitat renovadora s'inscriuen arquitectes com Gaudí, Puig i Cadafalch, Domènech i Montaner, artistes com Santiago Rusiñol, o escriptors com Joan Maragall i Caterina Albert... D'aquests, fou l'arquitecte Puig i Cada-

falch qui va endegar grans actuacions a les esglésies de la Vall de Boí i a la mateixa Seu d'Urgell, amb la restauració de la Catedral urgellenca. El Modernisme coincideix amb la formació de la Lliga Regionalista, partit polític que inicia un moviment regeneracionista que s'expandeix per tot el territori català i que obté grans èxits en les eleccions locals.

De fet, fou el Noucentisme qui va estructurar els moviments culturals reformistes de Catalunya. Fou un corrent de molt vigor intel·lectual que va voler diferenciar-se de les especulacions modernistes inspirades en la naturalesa i, en aquesta línia, més agraristes. El model institucional d'aquest moviment i que ens afecta plenament com a Alt Pirineu i Aran, fou la creació de la Mancomunitat de Catalunya, constituïda l'any 1914 i presidida per Enric Prat de la Riba. La Mancomunitat fusionava les quatre diputacions provincials i introduïa una perspectiva de la globalitat territorial catalana, cosa que beneficiava les comarques més marginades de les capitals de província, com era el nostre cas.

Aquest procés de conscienciació com a col·lectiu va afavorir que es deixés de pensar en Catalunya com una simple regió espanyola per passar-la a considerar com una nació en ella mateixa. Això comportava la planificació exhaustiva del conjunt de ciutats i comarques que formaven Catalunya. Per obra de la dictadura de Primo de Rivera, aquest esforç desapareixeria i no tornaria a treure el cap fins als estudis elaborats per l'equip de Pau Vila durant la Segona República. Estudis que dividirien el nostre país en vegueries. S'engegaria una planificació de criteris gairebé urbanístics, en certa manera oposada a la filosofia més "ruralista" i "natural" del Modernisme.

En aquest moment, es defineix amb força la idea de la Catalunya-Ciutat o la Nació-Xarxa, nocions que implicaven que les condicions, els serveis i les formes de vida urbana havien d'atènyer tot el territori de Catalunya i, així Catalunya sencera esdevindria una ciutat generadora de projectes col·lectius fecunds i irradiants. Aquestes idees ja les defensava l'any 1907 l'intel·lectual mallorquí Gabriel Alomar. Alomar pensava que una concepció urbana de Catalunya podria sobrepassar el que de tancat o de reticent als canvis tinguessin els sentiments d'àmbit nacional.

3-LA CATALUNYA-CIUTAT

Haig de dir que el concepte de Catalunya-Ciutat en si, em sembla especialment simpàtic i recomanable. M'imagino, potser ingènuament, que significa contemplar un territori ordenat, amb una planificació amable, allò que Espriu diria d'una terra habitada per gent neta, noble, culta, rica, desvetllada i feliç... És a dir, un "Noucentisme" progressista! En aquest sentit, incloc tres cites de l'urbanista Oriol Nel·lo: "Els criteris de sostenibilitat ambiental han de ser, al costat dels d'equitat social, la guia de qualsevol acció sobre el territori". "Els espais oberts han de deixar de ser considerats un espai residual o de reserva de futurs creixements". "La connexió amb Europa i la resta del món són avui més essencials per al desenvolupament de la societat i l'economia catalana". La idea de la Catalunya-Ciutat és una concepció on es flairen els millors aromes de la renovació cultural republicana.

No puc deixar d'exposar que, des de l'Alt Pirineu i Aran, la concepció de la Catalunya-Ciutat se'ns presenta com el millor dels vestits a mida. La nostra societat muntanyenca, després de les quatre guerres carlines —comptant-hi també la guerra del 1936— i un procés desordenat de despoblament —difícilment podia ser d'altra manera—, ha arribat a una situació en què, per la mateixa estructura econòmica de què disposa, se situa en un moment crucial de cara al seu futur. Cal que la ciutadania, a través dels seus representants polítics, faci el pas de tenir una perspectiva ben elaborada del que som i del que volem ser, amb la formalització d'unes institucions pròpies, sempre com un engranatge més de la Catalunya-Ciutat.

I Andorra? Pensem que aquesta evolució dels "veïns-germans" catalans la pot afectar de manera molt positiva. L'aïllament condemnaria Andorra i potser els seus veïns més immediats, a una malenconia institucional que ajornaria l'arribada a un equilibri social superior. Andorra, un país independent, no és ni ha de ser un barri de la Catalunya-Ciutat, perquè, dins del seu marc constitucional, pot consolidar per al futur, una Andorra-Ciutat en l'accepció més humanista del terme, sempre, seguint Nel·lo, connectada amb Europa.

4.-MON RURAL O MON URBÀ

Món Rural. Cal una nova definició de món rural. Avui, la promoció del "Món Rural" s'identifica sovint amb la promoció del sector primari, el sector de

menys producció del conjunt de les activitats econòmiques de les nostres comarques. El resultat és que en resulta una anàlisi equivocada de les necessitats de desenvolupament de les comarques de muntanya i, a més, de totes aquelles comarques de baixa densitat demogràfica. Tant de bo es pogués canviar de nom i deixar l'epítet "rural" només per a quan parlem del sector primari: agricultura, ramaderia, pesca, boscos...

En tot cas, el "Món Rural" requereix, com a punt de partida per al seu desenvolupament, unes institucions adaptades a les necessitats de la Catalunya del segle XXI, del seu reequilibri territorial. Hem de plantejar el tema "Món Rural" amb tota la seva globalitat, sense restriccions i evitant la dictadura dels arquetips mentals. Hem d'analitzar quins són els àmbits territorials òptims per a planificar el desenvolupament econòmic i social dels territoris de baixa densitat demogràfica i quines institucions, que avui dia no existeixen, són imprescindibles. El que és segur és que aquests àmbits institucionals superen els municipis i les mateixes comarques. I no cal dir-ho, no tenen res a veure amb les demarcacions provincials.

5-L'ALT PIRINEU I ARAN: DEMOGRAFIA
"RURAL" I ACTIVITATS ECONÒMIQUES
"URBANES"

Demografia

Comparem xifres de població extretes de l'Idescat-2024 respecte de l'Idescat-2011. Partim de l'any 2011 perquè reflectia una evolució demogràfica positiva respecte dels exercicis anteriors. Aquesta evolució no ha tornat a ser positiva fins als darrers anys, però encara, actualment, és negativa respecte de les xifres de l'any 2011.

COMARCA	Habitants 2024	Hab/km²	Any 2011	Diferència
Alt Urgell	21.128	14,6	22.008	-880
Alta Ribagorça	4.040	9,5	4.284	-244
Cerdanya	20.115	36,8	18.783	+1.332
Pallars Jussà	13.383	10,0	14.374	-991
Pallars Sobirà	7.332	5,3	7.548	-216
Val d'Aran	10.545	16,6	10.192	+353
Alt Pirineu i Aran	76.543	13,3	77.189	-646

La població de l'Alt Pirineu i Aran és el 0,96% de la catalana quan ocupa gairebé el 20% de la superfície de Catalunya, amb una densitat de població de tretze habitants per quilòmetre quadrat. Les Terres de l'Ebre, que tenen una imatge de terres més pobres que les nostres, tenen una densitat de població de 55,9 habitants per quilòmetre quadrat. La Cerdanya, que és la que treu més pit a l'Alt Pirineu i Aran, només arriba al 36,4. Al conjunt de Catalunya, la densitat de població és de 249,5. Al darrer any—Idescat-2024—, s'ha produït una clara recuperació demogràfica en comarques com la Cerdanya i l'Aran.

Activitats econòmiques

A l'Anuari Econòmic Comarcal 2024, editat pel BBVA, trobem el pes percentual de cada sector en el PIB comarcal de la regió altpirinenca-aranesa el 2022:

COMARCA	Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis
Alt Urgell	4,10	10,10	7,70	78,20
Alta Ribagorça	0,80	7,30	5,60	86,30
Cerdanya	2,00	3,20	20,10	74,60
Pallars Jussà	3,80	16,80	7,90	71,60
Pallars Sobirà	1,00	11,80	6,80	80,40
Val d'Aran	0,20	8,30	15,30	76,20

Ens sembla molt significatiu subratllar que el sector primari és encara important a l'Alt Urgell i al Pallars Jussà, però amb una participació petita: al PIB de l'Alt Urgell, del 4,10% i al Pallars Jussà, del 3,8%. La Cerdanya manté un 2,0%, el Pallars Sobirà un 1,0% i l'Alta Ribagorça un 0,8%. A l'Aran, és una activitat clarament residual, amb un 0,2%. Així i tot, la rutina mental persisteix i molts analistes tendeixen a con-



Ferrocarril Puigcerdà 1924.



Pisos en construcció.

fondre l'eix de la nostra economia de muntanya amb el sector agrari i ramader, encara que aquest pugui resultar rellevant, amb una bona ordenació, per al medi ambient i el paisatge.

La indústria, a l'Alt Pirineu, queda molt marcada per la producció hidroelèctrica històrica o el cas especial de la Taurus, a Oliana. La construcció pot tendir a mantenir-se o a créixer lleument, en qualsevol cas, incideix ràpidament en els percentatges de població empleada i també pot variar substancialment d'exercici en exercici. Ens queda el sector serveis, com a gran filó de treball, però amb la problemàtica afegida de les dificultats de la seva implantació en pobles d'alta muntanya sense fibra òptica, sobretot, si volem anar més enllà de l'hostaleria.

6-L'ALT PIRINEU I ARAN: EL PAPER DE LES INICIATIVES PÚBLIQUES I PRIVADES

Els Grups de l'Alt Pirineu, a mitjans dels anys setanta del segle passat, es varen manifestar continuadament a favor d'una activitat econòmica que desenvolupés l'Alt Pirineu segons l'equilibri entre els sectors productius. També varen manifestar profusament la necessitat d'una administració territorial específica que impulsés el desenvolupament de l'Alt Pirineu i Aran.



IDAPA

Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran

*Institut entath Desvolopament
e era Promocion deth Naut Pirenèu e Aran*

L'Institut de Desenvolupament de l'Alt Pirineu i Aran –IDAPA. Fruit de la pressió de collectius territorials, especialment dels Grups de l'Alt Pirineu, va ser votada favorablement al Parlament de Catalunya la Llei 28/2002, de 30 de desembre, de creació de l'IDAPA.

El Pla Territorial Parcial de l'Alt Pirineu i Aran, aprovat el 25 de juliol de 2006 sota la Conselleria de Joaquim Nadal, explicita que cal dotar el territori de més capacitat d'autogovern i de gestió conjunta. *"S'ha esmentat que no hi haurà projecte per a l'Alt Pirineu i Aran si no hi ha subjecte polític i administratiu, si no s'avança en el camí d'una cohesió de l'àmbit que avui no existeix. L'orografia de l'àmbit crea unitats comarcals força tancades i, si bé permet les relacions nord-sud, dificulta enormement les transversals".*

Les delegacions territorials del govern de la Generalitat de Catalunya. Creiem que, avui dia, hauríem de disposar d'un ple funcionament de les diferents delegacions del govern de la Generalitat. És l'autèntica pedra de toc de la voluntat política dels nostres governants, si creuen realment en el nostre futur o si ens hem de resignar a ser només el gran parc ambiental d'una hipotètica Catalunya-Ciutat.

La Vegueria de l'Alt Pirineu. La institucionalització de la vegueria representaria la culminació d'aquesta etapa reivindicativa dels collectius que la van iniciar en la seva joventut i la continuen en la seva maduresa. I, actualment, la Llei Veguerial 30/2010, del 3 d'agost, és plenament vigent avui dia. Cal posar-la en pràctica.

La Comunitat Econòmica Europea: Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineu. Una idea brillant, documentada el 2018 pels arquitectes Antoni Pol i Joan Ganyet, amb Andorra com a centre dinamitzador de les àrees pirinenques veïnes, en especial l'Alt Pirineu i Aran, i els municipis de muntanya francesos, de l'Arieja i el Rosselló entre d'altres; una àrea amb una població resident de 250.000 habitants.

L'Estat. Tres apunts: primer, la incidència de l'Estat espanyol requereix també la definició d'un bon Eix Pirinenc, conegut com la N-260. Segon, la necessitat que els fons de repartiment de l'Estat per a les nostres administracions territorials tinguin en compte la nostra especificitat i, tercer, una legislació fiscal que reverteixi en pro del territori un percentatge ben ponderat dels immensos ingressos que produeixen les

instal·lacions hidroelèctriques.

La iniciativa privada suposa l'esforç inversor i de treball de moltes persones i de moltes entitats. Atreure i potenciar aquests elements, en una societat de baixíssima densitat demogràfica, és poc menys que impossible sense un quadre atractiu de suports de tota mena.

Anton Costas, president del Consejo Económico y Social escriu a les pàgines d'economia del "País", el dia 27 de juny de 2021: "*Reequilibrio entre mercado, administraciones públicas y territorio: la mentalidad de la política económica tradicional se sesgó a favor de que los mercados son omniscientes y omnipotentes y que ellos solos consiguen crear riqueza. ¿Qué se les ha dicho a muchas comunidades? Que se resignaran al silencio o que emigraran. Esto es una barbaridad. Lo que veo hoy es un equilibrio entre los dos pilares de la prosperidad: las administraciones públicas y las empresas...*".

7-CONCLUSIONS

A mesura que passen els anys, ara tot just encetem el 2025, es fa més evident la complexa evolució que manté aquesta part d'Europa en què vivim. Ja no es tracta només del fet de considerar-se andorrà, català o altpirinec, sinó intentar comprendre les interrelacions socials i econòmiques que, dia a dia, componen la nostra realitat. Avui, encara hi ha qui veu una contraposició d'interessos entre els espais de gran densitat demogràfica, als quals anomenen urbans, i els espais amb poca densitat de població, als quals anomenen rurals. De fet, la Catalunya actual és un àmbit de prestació de serveis públics i privats, on l'agricultura i la ramaderia representa el 0,8% de la producció del país; la indústria i la construcció, el 23,6%, i els serveis — comerç, turisme i administració —, el 75,6%. Estem, doncs, globalment, en una societat de serveis fortament relligats entre si. I en aquest esquema català podríem perfectament fer una comparativa amb Andorra i considerar-hi completament inserit l'Alt Pirineu i Aran.

Si fem una interpretació política d'aquesta realitat, desitgem ferventment que l'administració pública intervingui per aconseguir la diversificació i l'equilibri dels diversos sectors econòmics. Qui no desitja la revitalització del sector primari, de l'agricultura i la ramaderia? Qui no desitja una base industrial que enforteixi l'economia i la creació dels llocs de treball? Tot

això és correcte, però, en el millor dels casos, la realitat, tossuda, ens condueix cap a aquest 75/80% del sector serveis i ens indica que és, en aquest àmbit de l'economia, on cal diversificar de manera prioritària. En el cas del nostre marc d'actuació com a altpirinecs i tenint en compte la nostra estructura econòmica, la referència és una Catalunya que, a través de les darreres dècades, ha trencat la divisió tradicional (i tradicionalista) entre rurals i urbans. La Catalunya-Ciutat no és una utopia, sinó una realitat que cal promoure a causa dels problemes de funcionament de Catalunya, tant per al medi ambient com per a les grans desigualtats socials.

*Economista

BIBLIOGRAFIA

- Anuari Econòmic Comarcal 2024. Direcció de Josep Oliver Alonso. BBVA, 2024
- Ganyet Solé, Joan. *Pirineu: les lliçons de la crisi*. Pallars digital. 13 de juliol, 2015.
- Informe de la comisión especial de estudio sobre las medidas a desarrollar para evitar la despoblación de las zonas de montaña*. Boletín oficial de las Cortes Generales. Senado, n° 550, de 26 de junio de 2015.
- Manifest per iniciar el procés d'establiment de la vegueria de l'Alt Pirineu*. Alt Pirineu, 2005. Arxiu Amadeu Gallart.
- Manifest per a la creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus*. Impremta Principat. Encamp, 2018.
- Nel·lo Colom, Oriol. "*Ciutat de Ciutats. Reflexions sobre el procés d'urbanització a Catalunya*". Editorial Empúries, 2001. Barcelona.
- Nel·lo Colom, Oriol. "*Lletres de Batalla. Política i Territori a Catalunya*". Pagès Editors. Lleida, 2003.
- Pla territorial parcial. Alt Pirineu i Aran*. Coordinador, Ferran Miralles i Sabadell. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Barcelona, 2008
- Ponencia de estudio para la adopcion de medidas en relación con la despoblación en España*. Senado: Boletín Oficial de las Cortes Generales n° 505, 17 de abril, 2015
- Ribas Piera, Manuel. *Barcelona i la Catalunya-ciutat*. Col·lecció El fil d'Ariadna, n° 9. Editorial Angle. Barcelona, 200

El nucli antic de Bellver, una postal en decadència

MIQUEL SIRVENT

Que el barri vell de Bellver de Cerdanya és un dels llocs particularment més bonics de la nostra comarca és una afirmació que m'atreveixo a fer sense por d'equivocar-me. Evidentment, ho dic des de la parcialitat que implica haver-hi viscut tota la vida, però la prova està en el fet que si qualsevol dels lectors d'aquest article hi ha estat, podrà molt fàcilment transportar-s'hi mentalment. Si mai heu passejat per la plaça Major, envoltada pels porxos o pel carrer del Mig, amb les majestuoses vistes del Cadí, o per la muralla, que domina el poble des de les alçades, segur que ja us han vingut al cap les imatges d'aquests indrets de forma molt clara després d'aquestes primeres línies de l'article.

Ara que, mentalment, hi sou, intenteu recordar l'última vegada que hi vau ser físicament. Per exemple a la plaça Major.

Si va ser durant l'estiu (finals de juliol o durant el mes d'agost), segurament us vau trobar amb una plaça amb força moviment, amb visitants, mainada jugant i totes les cases obertes i amb els veïns fent vida al carrer. Molt probablement vau veure a algú fent una de les fotos més repetides de totes les que es fan al poble o potser la vau fer vosaltres mateixos, amb la casa de la Duana en primer pla i el campanar de l'església de Sant Jaume de fons. Una postal realment preciosa.

Si, per contra, la vostra visita a la plaça va coincidir amb un altre període d'allò que podríem anomenar temporada baixa, segurament l'escenari va ser un altre molt diferent. Pràcticament, totes les cases tancades i probablement ningú al carrer. Només el fet de tenir l'Ajuntament a la plaça assegura tenir un mínim d'activitat els matins entre setmana, però a partir de l'hora de dinar: desert.

El goig que fa a l'estiu contrasta moltíssim amb la resta de l'any.

De la gairebé vintena de cases que envolten la plaça i els seus accessos només en quatre hi vivim veïns tot l'any, i la ràtio d'habitatges ocupats de la resta de zones del barri antic està bastant alineat amb el que passa a

dalt a la plaça. A banda, la major part dels veïns fixos del barri són gent d'edat avançada, pràcticament cap família amb nens, la qual cosa augura un futur encara més dramàtic pel que fa a l'activitat i la vitalitat de la zona durant la major part de l'any.

És realment curiós com s'ha arribat a aquesta situació i m'agradaria repassar en aquest article alguns dels motius que considero que hi han contribuït i, sobretot, explicar-vos les conseqüències que implica aquest buidatge des del punt de vista dels que encara hi quedem.

EL CREIXEMENT DEL POBLE:

Utilitzant el visor en línia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, es pot accedir a un fons històric amplíssim de fotogrames aeris de Catalunya des de 1942 i fins a l'actualitat. Amb això, podem analitzar el creixement del poble durant les últimes vuit dècades.

Hem de tirar relativament pocs anys enrere per trobar un nucli antic de Bellver ocupat pràcticament al 100% per veïns durant tot l'any. Si ens fixem en el fotograma adjunt, fins a 1945 (en termes històrics fer un salt de 79 anys enrere és poca cosa) el nucli urbà de Bellver estava únicament format per l'antic recinte emmurallat, la zona del Portal i la zona de plaça Sant Roc. Perquè ens entenguem, l'edifici de les Escoles Velles emplaçat en la ubicació de l'actual Centre Cívic seria l'edifici més als afores del poble.

Per cert, l'enderrocament d'un edifici amb el valor històric i la bellesa de les Escoles Velles per a la construcció de l'actual Centre Cívic, en lloc d'intentar aprofitar o integrar l'estructura original donaria per un altre article, perquè és, com a mínim, un atemptat contra la memòria col·lectiva del poble, però això són figures d'un altre paner.



Fotograma 1: 800012170341105 / 1945-09-21T00:00:00

Font: Visor Fototeca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

Si saltem 12 anys, fins a 1957, veiem que l'estructura del poble es manté. Apareixen algunes construccions més a la zona de Sant Roc, la pista de ciment (o l'adequació del terreny per a la seva construcció) al costat de les Escoles Velles i les primeres cases del passeig de Pere Elies, al costat de la Torre Bèlgica. Molt probablement, aquestes edificacions que comencen a estirar els límits del poble, són de les primeres edificades per a l'ús de segona residència.

Si ho comparem amb Puigcerdà, a Bellver arriben tard aquest tipus de construccions, i són de característiques molt diferents respecte a les de la capital. A Puigcerdà, el turisme de segona residència s'inicia a finals del segle XIX i és gent de l'alta burgesia barcelonina que acudeix a la Cerdanya a passar els estius,

atretra, entre altres coses, pel clima fresc i l'aire sec que ajuda a sanar malalties respiratòries que afectaven en massa la població de les grans ciutats en aquella època. Amb l'arribada del tren l'any 1922, aquest fenomen es multiplica i es pot veure encara avui dia reflectit en diverses edificacions de la Vila com les grans torres d'estil burgès als voltants del llac.

A Bellver, 35 anys després de l'arribada del tren a la comarca, podem veure que no hi ha cap edifici d'aquest estil. Això no vol dir que no hi hagi segons residents, que us puc assegurar que hi són, perquè part de la meva família ho va ser durant un bon grapat de dècades del segle XX, sinó que eren segons residents d'un estil completament diferent. Molts d'ells eren originaris del poble o dels voltants, que havien emi-

grat a les ciutats i tornaven els estius a Bellver on encara els quedaven parents. En ser de classe molt més humil que la burgesia, la majoria feien estada dins del mateix nucli del poble, compartint casa amb els familiars que hi vivien tot l'any. És per això que no és fins a finals dels 50 que no apareixen les primeres construccions destinades a aquest tipus d'ús i d'un estil molt menys presumptuós que les dels adinerats visitants de Puigcerdà.



Fotograma 2: 21654418 / 1957-07-23T00:00:00

Font: Visor Fototeca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

El següent salt a les fonts cartogràfiques és fins a 1988, 31 anys després, i aquí sí que ja es pot apreciar un canvi significatiu del poble, que es pot analitzar juntament amb els fotogrames de la dècada dels 90 i principis dels 2000. Es pot apreciar un creixement successiu del poble en zones com les del Camí Ral, els voltants de la pista i l'inici d'allò que posteriorment seria el barri del Pla de Tomet.



Fotograma 3:
 1988040078340/
 1988-01-01T00:00:00
Font: Visor Fototeca
 de Catalunya de
 l'Institut Cartogràfic
 de Catalunya



Fotograma 4:
 2160012228/ 1997-07-
 20T00:00:00
Font: Visor Fototeca
 de Catalunya de
 l'Institut Cartogràfic
 de Catalunya



Fotograma 5: 200308201213062740/ 2003-09-12T00:00:00

Font: Visor Fototeca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

Es veu clarament com el Poliesportiu, que ja apareix al fotograma de 1988 (i que avui dia encara és exactament el mateix equipament decadent, tema que també donaria per un altre article) passa a marcar durant aquestes dècades el límit meridional del poble i és, sobretot, la zona oriental la que més creix.

En aquesta etapa de l'expansió del poble, hi ha una combinació d'habitatges destinats als habitants del poble i habitatges destinats directament a l'ús com a segona residència. Comencen a aparèixer petits blocs de pisos, comunitats amb espais compartits i cases adossades. Coincideix, més o menys, amb el període en què la comarca fa el gir del model econòmic tradicional centrat en l'activitat rural a l'actual basat en el totxo, la neu i la segona residència, principalment, que a la vegada coincideix amb l'obertura del túnel del

Cadí. Una de les conseqüències és que el centre geogràfic del poble comença a desplaçar-se fora del centre històric. Però s'ha de reconèixer que, fins a l'inici dels 2000, encara hi havia cert equilibri en l'ocupació d'aquests nous espais del poble per part d'autòctons i segons residents. La prova està en el fet que, avui dia, la zona del Pla de Tomet, construïda durant aquest període, està ocupada per una bona quantitat de famílies joves que van accedir-hi durant aquesta època i que hi viuen tot l'any.

A partir d'aquí, el període que va de principis dels 2000 fins a la crisi de 2008, i el que va des de voltants de 2015 fins a l'actualitat, són períodes on podem afirmar que el poble creix principalment degut a construccions dedicades a la segona residència. La zona entre la font de la Farga i el molí de la Farinera,

la zona entre la Cooperativa Pirenaica i el Monterròs, la zona de la solana darrere l'hotel Bellavista, la zona al voltant del Poliesportiu i la piscina municipal i la zona entre el Pla de Tomet i Talló, són les que més han concentrat noves construccions d'aquest tipus. Amb un ritme *in crescendo* que s'ha accelerat durant els últims 5 anys fins a marcar els límits actuals del poble.

Si ens fixem també en els nuclis de Talló i el Riu de Santa Maria, que apareixen als fotogrames, podem veure que el creixement d'aquests és encara més exagerat proporcionalment des de 1988 fins a l'actualitat, amb l'aparició de pletes i "barris" sencers que en multipliquen la mida. I podem extrapolar-ho a la resta dels 21 nuclis de població repartits pel municipi de Bellver (Bor, Beders, Baltarga, Santa Magdalena...

són bons exemples de poblets que multipliquen la seva dimensió durant aquest període).

Fotograma 6:

200808302216097791/ 2008-08-24T09:44:40

Font: Visor Fototeca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya





Fotograma 7: 2015004000440030/ 2015-07-17T10:09:40

Font: Visor Fototeca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

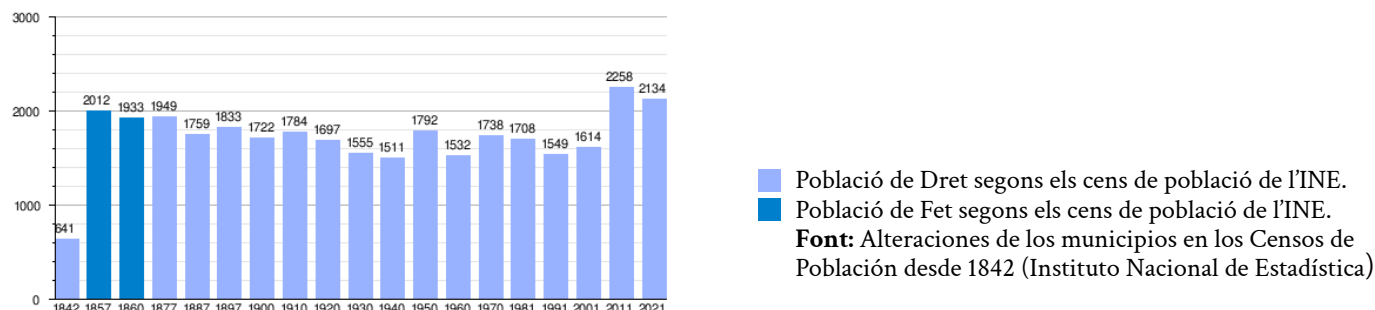


Fotograma 8: 2023002_043_018_20231003_100021_RGB_DMCI-27541/ 2023-10-03T10:00:21

Font: Visor Fototeca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

El més curiós de tot això és analitzar-ho amb les dades de l'evolució demogràfica del poble al costat. Si ho fem, podem veure com durant els períodes esmentats en què la mida del poble va creixent progressivament, la població de Bellver es manté més o menys constant durant pràcticament tot el segle XX, i no és fins a les dades de 2011 en què el nombre d'habitants del poble pateix un salt sobtat per sobre dels 2.000 individus.

Gràfica de l'evolució demogràfica de Bellver de Cerdanya entre 1842 i 2021



Curiosament, aquest salt es produeix al mateix moment en què comencen a aparèixer als arxius dels mitjans de comunicació notícies relatives a la possibilitat de regular l'accés als descomptes del Túnel del Cadí amb més documentació que simplement l'empadronament a la comarca, per evitar-ne un ús inadequat per part dels segons residents (un altre tema que més que un article mereixeria una novel·la perquè Déu-n'hi-do...).



S'endureixen els descomptes del túnel del Cadí

La nova regulació bonificarà el 100% només als vehicles lleugers dels residents al Berguedà, la Cerdanya i l'Alt Urgell

ACN

27·12·11 | 15:18



TÚNEL DE CADÍ

S'ha de limitar la gratuïtat del Túnel del Cadí?

L'empresa persegueix el frau de barcelonins que s'empadronen a la Cerdanya i no hi viuen

Miquel Spa | Bellver de Cerdanya

04·10·11 | 02:00



Túnel del Cadí dona 3 mesos per acreditar la residència

Els veïns de l'Alt Urgell, la Cerdanya i el Berguedà han de portar la documentació al Consell

MIQUEL SPA/ACN BELLVER DE CERDANYA

29·12·11 | 00:00



La Cerdanya creu que les mesures del túnel no baixaran el turisme

El Patronat Comarcal creu que els segons residents es poden permetre no tenir el peatge gratuït

MIQUEL SPA PUIGCERDÀ

28·12·11 | 00:00



Font: Hemeroteca Regió7

Per tant, podem deduir que part d'aquest augment d'empadronaments durant la dècada entre el 2000 i el 2010, que correspon amb el període de bonança pel que fa a la construcció previ a la crisi del 2008 i a la vegada amb el creixement de zones del poble destinades, eminentment, a la segona residència, pot no ser un augment d'habitants real del poble, sinó d'empadronaments de segons residents que buscaven accedir al descompte del Túnel o, si més no, cal tenir-ho en compte a l'hora d'interpretar la gràfica.

Personalment, jo era un nen durant aquest període i no en tinc un record clar de tot plegat, però crec que a casa n'hagués sentit a parlar alguna vegada si Bellver hagués augmentat realment en 644 habitants la seva població en un període de 10 anys. Estem parlant d'un augment del 39,9% de la població respecte de l'any 2001.

La qual cosa ens deixa davant del següent escenari: la població que viu tot l'any a Bellver no augmenta significativament durant tot el segle XX i segurament l'augment d'empadronaments de principis del XXI no correspon a un augment real de veïns, sinó de segons residents, però la mida del poble sí que augmenta durant tota la segona meitat del segle XX i fins a l'actualitat. I com hem pogut veure, aquesta expansió no és fins fa pocs anys únicament deguda a la construcció de segones residències.

Llavors, resulta evident que el que passa durant la segona meitat del segle XX és que la mateixa població de Bellver es redistribueix en aquestes zones noves que van apareixent, i que el focus emissor principal és el nucli antic, on es concentrava a inicis de segle tot el grup poblacional.

CAUSES DEL DESPOBLAMENT:

Els motius són molts i diversos, però segurament els principals tenen a veure amb el canvi d'hàbits de la població durant aquest període a causa de la transformació del model econòmic. De ser la capital de l'activitat rural de la comarca fins ben entrada la dècada dels 60, a anar-se transformant al mateix ritme que ho va fer la resta de la vall en un poble on la pagesia va anar perdent pes enfront d'activitats com la construcció, el sector de la restauració, el sector serveis o el turisme en general.

Antigament, dins del mateix nucli del poble hi havia desenes de cases de pagès, amb eres o plantes bai-

xes dedicades a resguardar el bestiar, que sortia a pasturar des del centre mateix del poble cap als camps dels voltants. En el moment en què la població comença a abandonar aquesta activitat per dedicar-se a altres coses, l'ús de moltes d'aquestes cases queda desdibuixat. I també es desdibuixa el sentit de molts terrenys de pastura i de conreu que envolten el poble.

En canvi, les noves construccions que van apareixent: cases amb jardins, garatges, accessos a peu pla i amb vehicle privat fins a la porta comencen a ser més pràctiques per a les famílies. L'augment del trànsit rodador i de vehicles motoritzats també requereix carrers més amples i accessibles que els del centre del poble. I, evidentment, al barri antic no hi ha espai per a aquest nou model que es comença a imposar a partir dels 70 i 80.

Els petits negocis que existien a les plantes baixes dels carrers estrets i empinats (lleteries, forns, *colmados*...) desapareixen per deixar pas a botigues més modernes i actuals a la part baixa del poble.

Si a tot això hi sumem el factor de la diàspora que afecta la població cerdana des de fa dècades, i de la qual vaig escriure un article fa uns mesos, tenim el toc de gràcia per una zona com el nucli antic.

Ser el centre històric d'un nucli de població vol dir ser la zona habitada des de fa més anys i, per tant, en el cas de la diàspora, ser el focus emissor o de des poblament des de fa més anys també. Molts dels descendents de les cases del barri antic, segurament, en algun moment de la seva vida, van emigrar de la comarca a altres llocs per estudis, feina o temes relacionats amb la seva vida personal i van abandonar el seu habitatge al centre del poble. Alguns han fet la seva vida allà on sigui que han anat a parar i han mantingut la casa familiar a Bellver com a segona residència, a la qual tornen, de tant en tant, de vacances. Per això, per exemple, a la plaça tenim més veïns a l'estiu que durant la resta de l'any. Altres, potser, ja no han tornat mai més.

I tots sabem què passa amb les propietats privades deshabitades a mesura que avancen les generacions. El tema herències és tot un món i a Bellver són moltes les propietats de la zona antiga que han anat canviant d'amos al llarg dels anys per la mort dels propietaris. Algunes han passat de pares a fills sense més problema, altres s'han acabat venent i algunes han quedat tancades per sempre més.

Finalment, durant l'última dècada han anat aparei-

xent cada vegada més habitatges de l'antic centre del poble destinats al lloguer de temporada o cap de setmana, que evidentment són habitatges també tancats durant l'any i que contribueixen a agreujar el des poblament de la zona. La gent que té un habitatge buit a la zona es decanta per aquest model de lloguer més que pel lloguer a llarg termini, i aquest sí que és un tema prou greu que sense cap mena de dubte mereix ser tractat en un altre article i per algú que en sàpiga més que jo.

El que és evident és que no hi ha hagut un flux d'entrada de veïns en aquesta zona del poble prou gran per a compensar el de sortida, deguda als diversos factors exposats fins ara, i per això la zona amb els anys ha anat quedant despoblada.

CONSEQÜÈNCIES DEL DESPOBLAMENT:

Aquest des poblament del nucli antic, a part de la mateixa llàstima que ens genera als pocs veïns que queden a la zona, implica altres coses també. Un lloc viu és un lloc cuidat, en canvi, un lloc "mort" genera i atrau deixadesa.

Quan parlo de la deixadesa que es genera em refereixo a l'estat d'algunes propietats deshabitades des de fa anys, que fan realment pena, perquè és increïble com de ràpid es degrada una casa quan no s'hi fa vida i ningú se'n cuida, i més amb el clima de la nostra comarca. Al centre de Bellver n'hi ha unes quantes que, a banda de fer pena, suposen un perill real (no seria el primer cop que cauen teules, pedres o altres elements de façanes).

El mateix passa amb l'estat de conservació d'alguns dels carrers. Tenint en compte les mateixes dificultats d'accés de la zona pels pendents, els paviments empedrats o l'amplada dels carrers, l'estat en què es troben moltes zones és poc menys que lamentable. Escales amb esglaons o baranes trencades, sots de proporció considerable enmig de carrers o un ascensor que en lloc de garantir l'accés a tot al nucli antic es queda a mig camí i funciona quan vol. Per no parlar de l'intent de peatonalització de les places Major i del Castell, que ha quedat en no res i que genera un col·lapse total durant la temporada alta.

Per altra banda, quan parlo de la deixadesa que s'atrau a causa del des poblament, em refereixo als comportaments que des de fa temps es van produint als carrers del centre històric del poble precisament

derivats de la manca de veïns.

Continuem sense moure'ns de la plaça Major. Els pocs veïns i moviment fan que els porxos que l'envolten siguin un lloc perfecte perquè diversos grups de joves (no tots del poble) vinguin a passar-hi les tardes i els vespres durant l'any. El lloc és ideal perquè tot i ser a l'exterior està cobert en cas de pluja o neu, hi ha lloc per seure, llum quan es fa fosc i pràcticament no es molesta a ningú.

Com alguns lectors podran sospitar, aquests joves que venen a passar les tardes i els vespres als porxos de la plaça no organitzen precisament clubs de lectura.

Els pocs veïns de la plaça hem après, més o menys, a conviure amb ells i preferim no dir massa res, perquè som quatre gats i no és qüestió de llevar-se algun dia amb la casa pintada o algun vidre trencat. I em consta que el mateix han fet veïns d'altres carrers de la zona.

El problema ve quan aquests comportaments es comencen a produir també durant els períodes de més aflluència de visitants, com ha passat durant tot aquest estiu. Amb la plaça plena de segons residents, nens i turistes, el mateix grup de joves ha continuat pujant a fer el que fan durant tot l'any. Això ha provocat algunes situacions desagradables, sobretot entre aquells que han vist com la seva visita turística es veia pràcticament convertida en una experiència olfactiva, perquè l'olor de porro ha flotat per la zona antiga del poble gairebé cada tarda aquest últim mes d'agost.

Entenc que alguns d'aquests problemes no tenen una fàcil solució, però n'hi ha d'altres que amb una mica de voluntat poden millorar molt. Hi ha molts pobles al nostre país que em semblen bons exemples d'indrets amb una part antiga que ha vist dies millors pel que fa a activitat i vida als seus carrers, però que han sabut mantenir i cuidar els espais històrics i que, sense convertir-los en parcs temàtics, els mantenen integrats a la vida diària del poble i en equilibri amb el fet de ser una atracció per als visitants.

Podem seguir com estem i deixar que la part antiga del poble vagi lentament convertint-se en un pessebre preciós i inanimat. Que els qui la visitin trobin cada any més portes i finestres tancades, i que els qui hi vivim ens acabem trobant més sols i aïllats.

O podem intentar tornar a donar vida a aquells espais que durant segles han format part del dia a dia del poble i de la seva història i que l'han fet com és, al cap i a la fi.

A la Cerdanya hi ha un problema gravíssim d'accés a l'habitatge i tot i que els pobles són més grans del que ho han sigut mai, també estan més buits que mai. Tot el que es construeix és per a ser habitat durant

15 o 20 dies a l'any i tot allò que és antic ho estem deixant morir.

No fer res és també una demostració de voluntats, interessos i ideologies.



Col·lecció de postals antigues de la Cerdanya de Pedro Sirvent Miranda.



El català a Andorra

LAURA CASANOVAS BORRELL

FOTOS ARTICLES: HANS URBAN

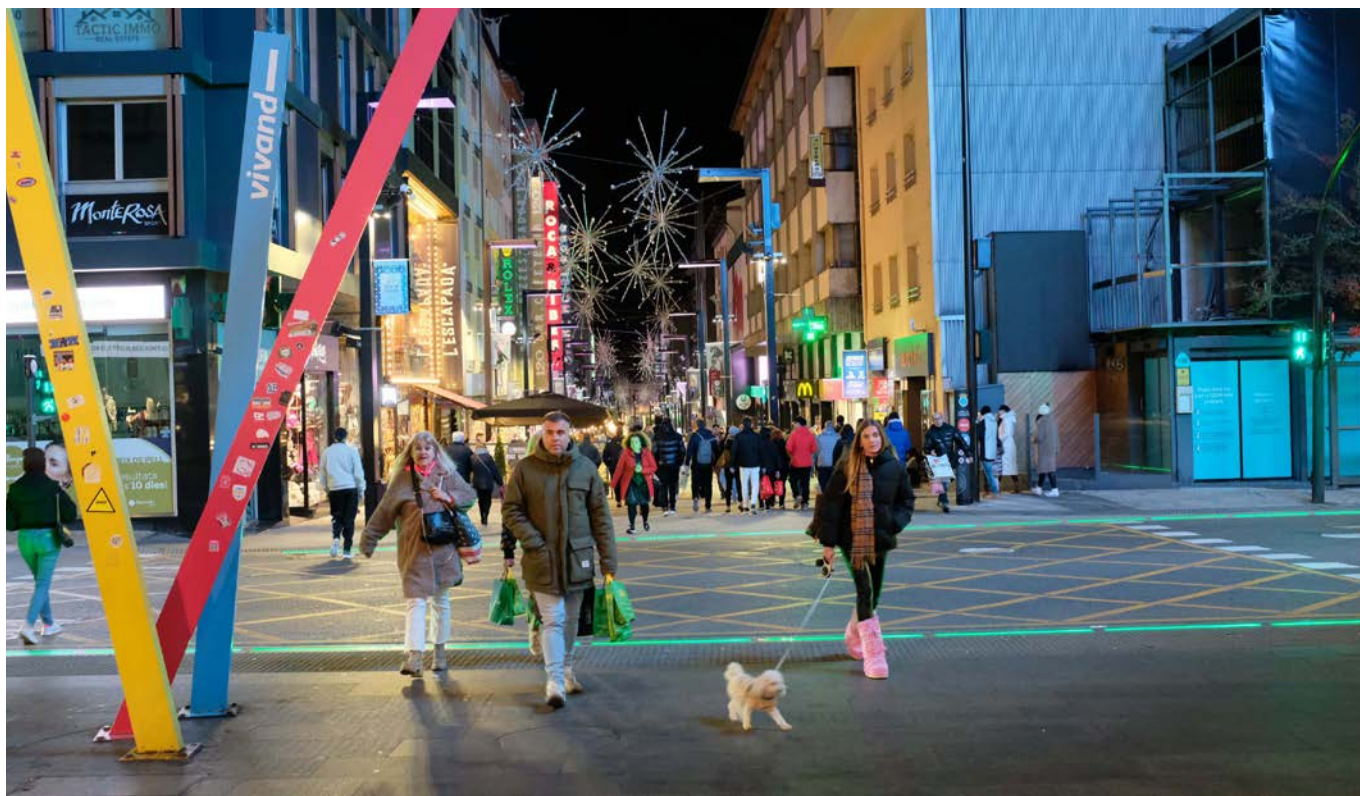


Andorra està d'enhorabona. El nostre país veí, l'únic estat del món que té el català com a llengua oficial, l'any passat va aprovar una llei històrica, l'anomenada Llei 6/2024 de la llengua pròpia i oficial, que obliga a utilitzar el català en totes les comunicacions oficials i públiques i exigeix conèixer-lo a tothom que vulgui residir de manera permanent al país.

Enguany, el govern d'Andorra ha aprovat també el nou reglament d'ús del català a l'administració general i l'administració de justícia, el decret 78/2025, que s'aplica també a les empreses que tinguin la concessió d'algun servei públic. Aquest decret no és una mera disposició legal i administrativa sinó tota una declaració d'intencions i de dignitat i fermesa en la defensa de la llengua. El Govern d'Andorra ha deixat clar legalment amb aquest text que el català és "l'element fonamental de la identitat cultural i patrimonial" del país i ha decidit, per tant, que ha de ser la llengua vehicular de totes les seves comunicacions escrites i orals. L'objectiu és impulsar la preservació del català i garantir el

dret dels ciutadans de ser atesos en la llengua oficial.

Cal felicitar la valentia i la determinació amb què els andorrans s'han arremangat per posar sobre el paper les seves pretensions i legislacions sobre un tema tan espinós com és l'ús de la nostra llengua. Semblaria fàcil i evident que, en un país on l'única llengua oficial és el català, el català es parlés, o si més no s'entengués, en qualsevol lloc i circumstància, però això no és així i per aquest motiu els andorrans han hagut de legislar de nou. L'objectiu de la llei és clar: protegir el català a Andorra. Els motius per promulgar-la? Que el català, per bé que és una part essencial de la identitat andorrana, estava en clar retrocés. Els andorrans, espantats del perill que es convertís en una llengua residual i araconada, han promulgat una llei i ara només cal que tinguin prou determinació per fer-la complir, aplicant, si cal, les sancions previstes. És sabut que massa sovint els humans només ens deixem convèncer sota una bona dosi d'amenaques. L'anterior llei del català a Andorra ja preveia sancions econòmiques a qui no la



complís, però aquestes sancions no es van arribar a aplicar gairebé mai. Molts de nosaltres, si no se'ns fa una bona estirada d'orelles quan no volem creure, no atenem a raons. Si ens haguessin dit que això de conduir mig beguts com feiem als anys noranta era molt lleig i perillós, però no haguessin caigut multes de ca l'ample i retirades de carnet de conduir, encara ens beuríem tres gintònics amb aquella alegria abans de tornar a casa, que ens coneixem. Amb el català a Andorra, fins ara, ha passat una cosa curiosa. Així com si aparques malament el cotxe cap administració passa pena per caure't antipàtica quan et multa i se te l'emporta amb la grua, a l'hora de protegir la llengua sembla que els hagi sabut greu amonestar, multar i castigar. Amb la nova llei, si la fan complir, aconseguiran que la seva llengua pròpia no desaparegui engolida per una altra, fet que és força més important per a un país que no pas que no hi hagi cap cotxe aparcant davant d'un gual. A Andorra, fins ara, s'ha intentat convèncer, seduir, incentivar, agradar, demanar gairebé sisplau a la gent que hi viu que faci el favor de parlar en català. El govern disposa d'una quantitat immensa de mitjans perquè tothom que vulgui pugui aprendre'n i un munt de professionals que imparteixen cursos per a empreses i particulars i dinamitzen els Centres de Català, uns espais amb amplis horaris d'obertura, on tothom pot anar a aprendre la llengua del país de manera totalment gratuïta.

Els andorrans han passat els seus primers 800 anys d'història tan tranquil·lament parlant català, i els últims pocs anys substituint-la parcialment pel castellà amb la mateixa tranquil·litat. La causa ha estat una onada immigratòria immensa provinent en gran part d'Espanya, de Portugal i de països del sud d'Amèrica. Actualment, s'ha arribat a un punt crític en què a Andorra el castellà s'està convertint en la llengua ambiental i d'integració dels nouvinguts i de vegades és difícil de viure-hi només en català.

L'objectiu de la nova llei de la llengua pròpia i oficial i del decret 78/2025 és revertir aquesta situació de manera radical i aconseguir que a Andorra el català sigui la llengua de tots els àmbits públics de comunicació.

La llei estableix que el català ha de ser la llengua de les institucions públiques, dels equipaments sanitaris i socials, del transport públic i de la publicitat comercial i els informatius de caràcter cultural i social. Les empreses, els autònoms, els hotels i els negocis de restauració han de garantir l'atenció en català i les persones que vulguin residir a Andorra de manera permanent, per renovar el permís de residència, hauran d'acreditar el coneixement de català requerit per la llei.

El reglament estableix, en primer lloc, que els treballadors de l'administració s'han d'adreçar sempre en català quan atenguin algú i quan parlin entre ells i que tota la documentació, la retolació, les webs i el

programari informàtic de l'administració general i de la justícia han de ser en català. La llengua vehicular dels entrenadors i monitors de les activitats esportives i de lleure organitzades per entitats subvencionades per les administracions públiques ha de ser el català, així com la de tot el personal de l'escola andorrana i de tots aquells que representin Andorra en competicions internacionals.

En resum, que amb la nova llei a la mà, queda clar que la llengua d'Andorra és el català i prou. La bona notícia, i aquí sí que els catalans hem de tenir molta enveja dels nostres veïns, és que ells sí que tenen sobirania total per legislar sense que cap altre govern els pari els peus. Alguns residents a Andorra han vist l'entrada en vigor d'aquesta llei com un autèntic daltaibaix, mentre que l'única cosa que ha passat és que per fi, un país que té una cultura, una identitat i una única llengua pròpia vol defensar-la de la manera més raonable, justificada i eficaç possible: procurant garantir que les persones que viuen en aquest país, particularment les que estan de cara al públic, l'entenguin i la parlin.

Com que no tot són flors i violes, malgrat que la llei ja està en vigor, si voltes una mica per Andorra, segueixes trobant-te gent que t'atén en castellà. L'Arcàdia no existeix. Una cosa tan poc versemblant com seria que un ciutadà danès hagués de parlar en anglès o alemany per prendre's una cervesa a Copenhagen, per què es permet que passi a Andorra? Si estàs darrere d'un taulell o de la barra d'un bar, no sembla tan estrany demanar que parlis la llengua pròpia i oficial del país on es troba aquest taulell o aquesta barra de bar. Només faltaria. Ara que han aprovat la llei, si algú no la compleix se l'hauria de sancionar, però la multa no hauria de caure sobre el treballador, que prou feina té, sinó sobre l'empresari que ha tingut la genial idea de posar de cara al públic algú que no és capaç d'atendre en la llengua pròpia del país. A parer meu, no caldria gran cosa més.

Molts andorrans són poliglotes i cosmopolites, els encanta xerrar en tants idiomes com saben, però per fi s'han adonat que encara els agradarà més que quan seguïn en un cafè, bar, restaurant, perruqueria o dentista del seu país, puguin parlar en la seva, de llengua. Han vist que el fet que això no passi és una anomalia que hauria de ser un fet inaudit en qualsevol país seriós, i que ells tenen la sort de tenir el poder i les eines

per canviar-la. Han elaborat i han promulgat la llei del català. Ara només els cal el valor i la determinació de fer-la complir. Confiem que ho aconseguiran.



Viure a Cerdanya

JOAQUIM NADAL I FARRERAS



Qui diu Cerdanya, diu, per extensió el Pirineu. De manera recurrent, sorgeixen moviments regeneracionistes que tracten de rescatar el Pirineu del seu enclotament orogràfic. És una manera de dir; qui diu enclotament, diu allunyament, diu desigualtats territorials, manca de concreció institucional de la veueria i dificultats per definir un model econòmic i de desenvolupament sostenible i atractiu. Hem parlat diverses vegades de les dificultats i dels dèficits de les infraestructures, dels problemes per la transversalitat entre valls i la tendència natural a seguir cap al sud i cap a l'àrea metropolitana de Barcelona els cursos fluvials de les diferents valls. La ruta dels colls és encara una assignatura pendent.

Però ara sorgeixen moviments nous que es plantegen una mena de simplificació reduccionista. Al crit de “fora pijos” es culpabilitza el turisme, l'esquí i les segones residències del preu impossible de l'habitatge i dels problemes dels joves pirinencs per trobar un encaix en el seu propi territori sense haver d'anar a buscar feina lluny d'aquí.

L'oposició frontal i radical als visitants i a les segones residències porta implícita una contradicció en ella mateixa. Si no hagués estat per l'esclat de les pletes, el desenvolupament de les segones residències, i el desenvolupament de la indústria de la construcció, quin hauria estat el present del Pirineu i més concretament de la Cerdanya? Quina hauria estat la base de l'economia del territori? Amb quins fonaments s'hauria construït la realitat dels mateixos que ara alcen les seves veus contra aquest model? La simplificació ens arracona a un carreró sense sortida. Per la via directa no hi ha una sortida raonable a l'atzucac. Primer, perquè foragitar els turistes, els visitants, els pixapins, és un impossible en els seus termes absoluts i perquè la simple erradicació del fenomen no sabem ben bé cap on ens duria. I potser generaria un empobriment generalitzat que hauria convertit en pitjor el remei que la malaltia.

M'ho miro des d'un cert distanciament del fenomen, en un racó de l'Alta Cerdanya, on no han arribat en la mateixa proporció les iniciatives immobiliàries

que en alguns aspectes tenen connotacions especulatives i que quan tracten d'estirar el territori com si fos un xiclet posen en risc el mateix sistema i l'equilibri de la sostenibilitat territorial.

Tornaré a insistir en la necessària convivència entre els que viuen a la Cerdanya, els que en viuen i els que hi venen, i per extensió el Pirineu. Els que hi viuen són, sense cap mena de dubte, els primers que tenen uns drets de ciutadania pirinenca que haurien de proporcionar oportunitats per desenvolupar la seva formació i la seva ocupació des del mateix territori. Hi ha, en segon lloc, els que en viuen. D'aquests, hi ha els que troben feina i despleguen les seves ocupacions en el joc de l'oferta i la demanda. Però després hi ha els que en viuen, des del territori mateix o des de fora, amb inversions que no troben mai el seu límit just i que abonen més d'una vegada actuacions depredadores. Hi ha, finalment, els que hi venen. Hi venen per a gaudir del territori, del paisatge, del lleure i de l'esport, de la gastronomia. Discutir els drets dels quals hi venen em sembla fora de lloc i d'una absurditat negativa que no pot produir cap resultat plausible.

El tema és, doncs, una qüestió d'equilibri. Entre treball, inversió i oci. Treball pels que mereixen i necessiten oportunitats, inversions justes i sense ànim depredador i lleure per la lliure circulació de les persones, de les famílies, del gaudi dels valors del paisatge.

Això potser és una quimera. No ho és només si hi ha una acció decidida per part de l'administració per crear sinergies a favor de la transversalitat dels territoris i a favor del reconeixement institucional de la singularitat del Pirineu. I això comporta empoderar el territori d'una manera efectiva i després obrir l'administració a l'alliberament de les potencialitats agrícoles, ramaderes, manufactureres, de transformació dels valors primigenis de l'economia del Pirineu i afavorir l'artesania, els tallers, les petites fàbriques, els transformats làctics, l'impuls de les activitats de lleure més enllà del lloc comú de l'esquí; des del turisme rural, el cicloturisme, l'hípica, el senderisme. I en aquest magma d'activitats que formiguegen i malden per sortir les oportunitats que es poguessin desprendre des del territori amb el teletreball. I si la suma de totes aquestes possibilitats i oportunitats pot matisar, dominar, disciplinar els excessos especulatius hauran de començar les oportunitats d'habitatges per a joves, escoles d'alta especialització i finalment una vida nova

pel Pirineu que no pot assolir-se des de la confrontació eixorca i sí, en canvi, des de la construcció crítica d'un futur compartit.



Els Pirineus: frontera o frontissa?

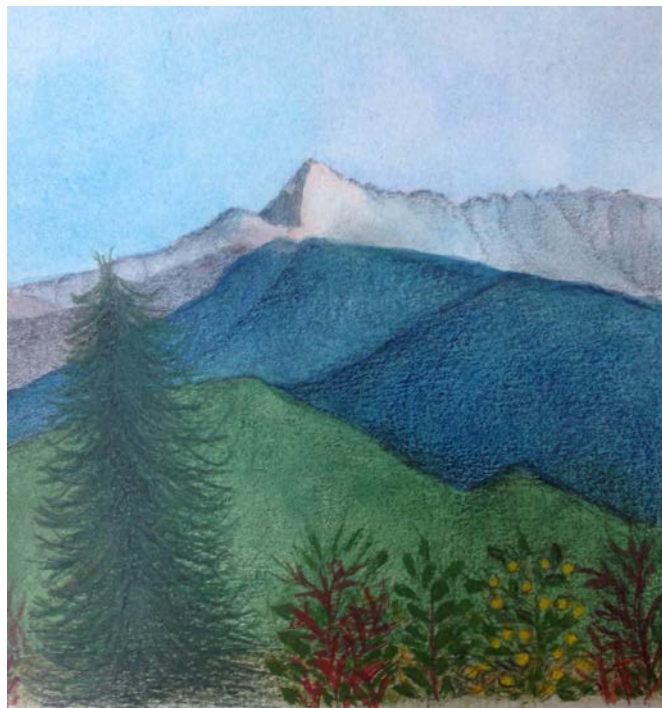
RAMON FOLCH*

Des dels finestrals de casa meva, al Pla de l'Estany, veig un bon tall dels Pirineus, del Puigmal, a sobre de Núria, fins al Canigó, una trentena de quilòmetres en línia recta. Al darrere, queda l'alta vall del Segre i, encara més enllà, el gruix de la serralada en el seu tram català, des del Carlit fins a la Maladeta. Els Pirineus que arribo a veure de casa estant m'apareixen com una bambolina muntanyosa que tanca l'horitzó. Són tot un espectacle, sobretot a l'hivern, quan la neu emblanquina les cotes altes.

S'entén que aquest conjunt de muntanyes alteroses sigui vist com una gran barrera natural. No diré que no ho sigui per al viatger que, de les verdors europees, vulgui passar a les arideses ibèriques. Des de molt antic, se'n van identificar els hiats orogràfics, les fractures o valls que permeten un trànsit relativament còmode sense haver d'enfilarse fins a les carenes. El Pertús, la Presta, la mateixa vall del Segre, fins i tot el Pas de la Casa, són esclatxes d'accessibilitat per on passen els camins transpirinencs des de fa segles. Sí: per al viatger, els Pirineus són una barrera.

I també per als estratèges. El 1659, el cardenal Mazarino, Pèire de Marca, Bernat du Plessis-Besançon i Ramon de Trobat, negociadors de Lluís XIV en la comissió de delimitació fronterera del Tractat dels Pirineus, sostingueren que, a l'est del Canigó, els Pirineus continuaven cap al mar per les Salines i l'Albera. Luis de Haro i els negociadors castellans de Felip IV, enderiats a conservar Flandes, no s'esforçaren a mantenir que continuaven per les Corberes. De fet, els Pirineus s'acaben al Canigó i fer passar la frontera per les Alberes o per les Corberes era una opció política, no pas una qüestió geogràfica. El cas és que, amb el Tractat dels Pirineus, Catalunya perdé l'antic comtat del Rosselló i gran part de l'antic comtat de la Cerdanya (poc després la Monarquia Hispànica també perdé Flandes, per cert), perquè francesos i espanyols determinaren que els Pirineus, o el que creien que eren els Pirineus, havien de marcar la frontera.

Al segle XIX, va passar una cosa semblant entre les naixents repúbliques de Xile i Argentina respecte dels Andes. L'imperi espanyol no es va preocupar gai-



Il·lustració: Maria Rius.

re per establir els límits precisos entre els virregnats del Perú i del Riu de la Plata perquè suposaven una frontera domèstica no gens conflictiva. Però el Xile i l'Argentina independents ja s'ho van mirar d'una altra manera. A més, tota la Patagònia pertanyia nominalment a la capitania general de Xile, que era una dependència del virregnat del Perú, però estava adscrita a la gestió efectiva del virregnat del Riu de la Plata, un embolic administratiu que provocà tota mena d'enfrontaments entre les dues noves repúbliques a l'hora de determinar de qui era què. El conflicte s'acabà amb el Tractat de Límits (1881), que establí la divisòria d'aigües andina com a frontera, més o menys com havia fet el Tractat dels Pirineus. Determinar amb exactitud per on passava aquesta divisòria en cada punt concret, però, va comportar noves discrepàncies que no es resolgueren fins al laude arbitral britànic de 1902 (i no pas del tot: algunes disputes encara duren ara, més d'un segle després). En tot cas, la carena pirinenca i la carena andina van ser identificades com a "fronteres naturals". Realment ho eren?

L'any 2002, l'historiador neerlandès Willem van Schendel encunyà el terme *Zòmia* per referir-se a la

dilatada zona muntanyosa que comparteixen Myanmar, Tailàndia, la Xina, Laos i el Vietnam. Ignorant les fronteres postcolonials (i algunes de més antigues), i al marge de la reglamentació dels estats moderns, setanta milions de persones conviuen en aquesta àrea compartint diferents cultures i formes de vida rural, però també una mateixa manera muntanyenca d'entendre la seva existència. La seva frontera sociològica és hipsomètrica, perquè el seu sistema és la muntanya. Pengen de la carena. La carena no els separa, sinó que els vincula. Però cap mapa no reflecteix aquesta realitat, car la cartografia sol representar només les figures del poder polític. Com en el cas dels Pirineus catalans o bascos, les fronteres administratives i els ecotons sociològics col·lideixen a la Zòmia sense avinença. Les muntanyes són una barrera o un lloc en elles mateixes? Aquesta seria la pregunta.

Els Pirineus corren d'E a W i els Andes de N a S. Per aquest fet, la zonació latitudinal és irrellevant als Pirineus i molt destacada als Andes. En ambdós casos, en canvi, és molt acusada l'asimetria entre els dos vessants, més humit el vessant obac pirinenc (el que mira al N) que el solell (el que mira al S), més plujós el vessant occidental andí (el que mira a l'W) que l'oriental (el que mira a l'E). En el cas dels Pirineus, aquesta asimetria és esperable, perquè els obacs sempre són més humits que els solells; en el cas dels Andes, l'asimetria pluviomètrica entre E i W ja és més sorprenent i només s'entén per mor dels vents humits que, venint del Pacífic i no podent travessar la serralada, deixen la pluja al vessant occidental. Però aquestes asimetries no han impedit que, tant als Andes com als Pirineus, la gent hagi compartit territori a les cotes altes i mitjanes (pobles de muntanya) i hagi considerat com a diferents els pobles de la plana. Així que hi ha una "zòmia" pirinenca o una "zòmia" andina, comparables a la Zòmia que Schendel identificà al sud-est asiàtic.



L'any 2023, Ernest Costa publicà l'obra *"Sant Aniol d'Aguja. Valls, cims i gent del Pirineu d'entre el Vallespir i la Garrotxa"*. Al pròleg que amablement m'encarregà, hi dic: "Aquest llibre cavalca sobre l'actual ratlla fronterera cama ací cama allà. La carena vallespirenca parteix aigües, però no separa persones, que des de fa segles es reconeixen com a iguals a banda i banda (...). Hi ha un imaginari muntanyenc de Sant Llorenç de Cerdà (Vallespir) a Sant Llorenç de Sous (Garrotxa), per al qual imaginari les valls i les carenes són un espai de confort, allunyat de l'imaginari litoral o de plana, amb el qual no s'identifica. Un imaginari que valia tant per als benedictins de Sant Aniol com per als pagesos de Sadernes o de Serrallonga, tant per als protagonistes de *"La punyalada"* vayredana, com per a la gent que encara avui viu al Beget garrotxí i té parents a La Menera vallespirana".

És ben bé això: el compartit imaginari muntanyenc a banda i banda de les carenes. La muntanya era vista com un obstacle útil, com una frontera, pels negociadors del Tractat dels Pirineus o del Tractat de Límits, perquè eren gent de ciutat, és a dir de plana. Però la muntanya no és un obstacle ni una frontera "natural". La muntanya és un lloc. Per això els Pirineus no són una frontera. Són una frontissa.

Doctor en biologia, socioecòleg
Membre emèrit de l'Institut d'Estudis Catalans



Parlar del reciclatge a la Cerdanya és entrar en un terreny complex i polèmic donada la seva insuficiència i, fins ara, mala gestió. Per aquesta raó, la Cerdanya encapçala la llista de les comarques amb pitjors resultats en la gestió de residus. Diferents estudis posen de manifest que la Cerdanya només recicla un 28% dels residus que genera.

Per aquest motiu, el meu treball de recerca es va basar a veure quins eren els aspectes que portaven la nostra comarca a obtenir aquests baixos resultats.

Per analitzar les dades i poder aportar solucions, el treball es va dividir en tres parts.

La primera part incloïa el marc teòric, on vaig explorar els principis essencials del reciclatge, a més, d'explorar les entitats involucrades en aquest àmbit i també analitzar les dades de la recollida selectiva de residus.

La segona part es va dedicar a la recopilació d'informació mitjançant una sèrie d'entrevistes amb els diversos sectors de la indústria del reciclatge. Aquesta va ser la part troncal del meu treball. Aleshores, vaig haver d'organitzar entrevistes a totes aquestes institucions: la deixalleria de Puigcerdà (la qual, em vaig adonar que no disposava de prou espai per tota la

quantitat de material que hi entrava); el Consell Comarcal de la Cerdanya (on se'm va informar de l'estat actual del dipòsit controlat de Bellver de Cerdanya, a més de moltes altres dades sobre la gestió de residus a la comarca); l'estació depuradora d'aigües residuals a Puigcerdà (un aspecte molt important de la gestió de residus i del reciclatge que no es té tant en compte); l'empresa Serfran (on vaig obtenir informació del seu servei privat de recollida de residus); també vaig contactar amb un agent encarregat del reciclatge de la Conca de Barberà (vaig analitzar la comarca amb els millors resultats en la recollida selectiva per tal de comparar-la amb la Cerdanya i veure quins punts calia millorar).

La darrera part va ser, principalment, pràctica. Vaig dur a terme enquestes entre els residents locals i les persones amb segones residències a la comarca. A partir d'aquesta informació, més la ja analitzada durant tot el treball, vaig elaborar un pla de millora que podria aplicar-se a la comarca de la Cerdanya per optimitzar la gestió de residus a la zona.

NOTA: Aquest treball de recerca va resultar guanyador del premi Sebastià Bosom-Vila de Puigcerdà, l'any 2024.

El boom de les curses de muntanya i la seva petjada en el medi natural

MIREIA CAROL ABRIL



Cursa Olla de Nuria 2022.

M'encanta la muntanya i els esports que s'hi practiquen. Això em va motivar a fer el meu treball de cerca en l'equilibri entre les curses de muntanya i el seu possible impacte en el medi natural. Per la meva vinculació amb aquesta terra, vaig decidir centrar l'estudi a la Cerdanya.

El punt de partida va ser respondre dues preguntes clau. Primera, si la massificació de les curses de muntanya genera un impacte negatiu sobre el medi natural i, segon, si existeixen mesures per evitar o minimitzar aquest impacte.

He tingut la sort de comptar amb la col·laboració de Kilian Jornet, esportista referent de les curses de muntanya; de Jordi Garcia-Petit, que en el moment que vaig fer el treball de recerca era el director del Parc Natural del Cadí-Moixeró; i de l'Enric Quilez, president del Grup de Recerca de la Cerdanya.

Avui en dia tenim constància que les persones estem deixant una marca molt negativa sobre el medi

natural, malmetent-lo en lloc de cuidar-lo. Amb massa freqüència obviem que les nostres activitats poden tenir un impacte perillós sobre l'entorn, del qual formem part i necessitem per sobreviure.

A mesura que hem anat coneixent aquests problemes, la ciència ha dedicat grans esforços i investigacions per saber més sobre els impactes negatius de la humanitat en el medi natural, però hi ha activitats sobre les quals no s'ha aprofundit prou, com és el cas de les activitats esportives en entorns naturals i, més concretament, sobre les curses i competicions de forma multitudinària.

Les curses de muntanya venen de lluny, ja tenim constància de les primeres proves de competició esportiva dedicades al déu Zeus l'any 776 aC. A Europa, la primera cursa documentada va ser a Grasmere (Anglaterra) el 1850 i als EUA, va ser la Marató d'Alaska l'any 1915.

Per la implementació a Catalunya d'aquest tipus

de curses han estat clau entitats centenàries com el Centre Excursionista de Catalunya, que ja organitzava curses a la dècada dels 60 o el Club Excursionista de Gràcia, que va organitzar la primera travessa de la muntanya Matagalls-Montserrat, la més antiga d'Europa.

A Catalunya, des de l'any 1950, es van començar a organitzar curses i ral·lis de muntanya, que han anat evolucionant fins a com les coneixem actualment. Per a la implementació i creixement d'aquestes competicions han estat claus entitats centenàries del nostre país, com el Centre Excursionista de Catalunya, que ja va organitzar ral·lis d'alta muntanya a la dècada dels seixanta. L'any 1995 es va competir la primera maratón de terreny muntanyós a Sant Llorenç Savall.

Córrer per la muntanya s'ha convertit en un fenomen de masses, on en les dues últimes dècades, han crescut desmesuradament, i s'ha multiplicat exponencialment el nombre de participants.

El 2008 es va inaugurar el Centre de Tecnificació de Curses de Muntanya de Catalunya (CTCMC), amb l'objectiu de formar joves corredors. I el 2010 es creà la Lliga Catalana de curses de muntanya per unificar i fomentar la participació d'aquest esport arreu de Catalunya.

Segons un estudi de l'INEFC de Lleida, de les 2.000 curses celebrades a l'Estat Espanyol l'any 2016, el 46%

van transcórrer per Catalunya, la meitat de les quals es van fer en espais naturals protegits.

La Cerdanya s'ha convertit en un lloc fantàstic per practicar esport de muntanya i on proliferen les cites esportives com la competició de Mountain Bike *BH Catalunya Bike Race*, la Triatló *Trisnow* a La Molina, la Trail Running a Lles *Xtral*, i la de més renom als Pirineus que transcorre pel Parc Natural del Cadí Moixeró, l'*Ultra Pirineu*, amb 100 km de distància i 6.600 m de desnivell.

Per què han crescut tant les curses de muntanya? Són varies les raons que han portat a aquest boom. Noms com el cerdà Kilian Jornet, han esdevingut referents per les seves fites i per ser un exemple d'esforç i superació. Però també hi ha noms com Núria Picas, amb més de 45 anys i amb diverses ultra-rails guanyades, o Àlex Roca, que és el primer corredor amb paràlisi cerebral i un 76% de discapacitat, animen a moltes persones que potser mai s'ho haurien plantejat, a participar en aquest tipus de curses.

A la Cerdanya, a part del Killian Jornet, que és un referent mundial per les seves fites, ha estat bressol i l'acollida de molts esportistes d'elit en diferents disciplines d'esports de muntanya. Tenim a l'Emma Roca, que malauradament ens deixà massa aviat, i que va ser una dona pionera en les curses de muntanya, amb un podi a l'Ultra Rail del Montblanc, Antonio Hermida,



Cursa de muntanya massificació.

ciclista de muntanya nascut a Puigcerdà, Gabriel Gorce, esquiador paralímpic amb discapacitat visual amb el seu guia Arnau Ferrer.

També ajuda al creixement de les curses de muntanya la irrupció de les noves tecnologies en el sector. Els amants de les curses fan servir, des dels smartphones i smartwatches, algunes aplicacions molt populars en el sector, com Strava, amb 50 M de descàrregues, Koomot, Wikiloc...

No podem obviar que, darrere de l'organització de les curses de muntanya, hi ha un sector econòmic que ho promou, com són les empreses que organitzen les competicions, les que venen material esportiu i altres indústries del sector.

Entre altres avantatges, en l'àmbit personal, córrer per la muntanya permet la desconexió del dia a dia, ajuda a combatre l'estrès, t'ajuda a adquirir hàbits més saludables, i si a més, es fa en grup, fomenta les relacions personals dins d'un ambient sa i d'esperit d'autosuperació.

Tampoc podem passar per alt en aquesta escalada de les curses de muntanya, que són dinamitzadores de l'economia dels municipis per on passen, i que, per tant, deixen un bon pessic econòmic al territori. L'any 2022, una de les grans cites pels corredors de muntanya com és la UltraTrail Montblanc, amb 10.000 participants, va deixar al territori un retorn econòmic

d'uns 23 milions d'euros.

El benefici econòmic de la Cursa més concorreguda de les nostres contrades, la *Ultrapiirineu*, l'última de l'any 2024, ha estat de més de 4 milions, amb uns 4.000 participants, 12.000 persones assistents i 600 persones que hi han treballat el mes previ a la cursa.

No obstant això, els esdeveniments de competició esportius de gran magnitud també deixen el seu impacte negatiu en el medi natural. Quines són les conseqüències i el perill de la proliferació de les curses de muntanya? Doncs l'impacte negatiu en el medi natural.

El principal perill és la degradació del medi natural per l'impacte de la massificació de les curses de muntanya i altres competicions en el medi natural.

Cal tenir clar que no totes les activitats esportives que es duen a terme a la muntanya tenen el mateix impacte ambiental. El senderisme, l'escalada, les raquetes de neu... tenen un efecte menor que el motocròs, el 4x4, l'esquí (per l'ús d'instal·lacions) que comporten un desgast més elevat. A més, en aquest impacte cal tenir en compte altres factors com el nombre de participants, el nombre de competicions que es duen a terme en un mateix territori, i la seva durada, ja que n'existeixen d'espòràniques o bé periòdiques.

Cada cop més aquestes curses han esdevingut un espectacle, amb gran afluència de públic, també al-



Cursa de muntanya de nit.



Cursa de Muntanya Girona.

guns corredors els segueix el seu equip desplegant una infraestructura humana i material, desplegament de premsa... i el comportament de tota aquesta afluença de persones és essencial per no trencar l'equilibri del medi natural.

Tanmateix, no podem obviar, que aquesta massificació de curses i altres tipus d'activitat de forma massiva a la muntanya pot tenir un impacte negatiu en l'equilibri del medi natural.

Tenim la dada que l'any 2023 es van retirar de l'Everest 2,2 tones d'escombraries del camp base. En l'entrevista que vaig fer al Kilian Jornet diu que una de les situacions que més l'han impactat és la preocupant quantitat de deixalles i plàstics que es va trobar dalt de la muntanya, però encara ho és més tot el tema de les restes humanes i excrements que fa que hi hagi una gran contaminació de les aigües que hi ha per sota.

L'impacte mediambiental més directe la tenim al sòl, la flora i la fauna del lloc on es desenvolupen les competicions.

L'impacte sobre el sòl es produeix perquè moltes trepitjades pot comportar una compactació i erosió dels terrenys i que es veu incrementada per l'ús de bastons de punta metàl·lica. Segons un estudi de Joan Babí Lladós, els camins que queden perjudicats per les curses de muntanya poden trigar fins a 6 mesos per a

recuperar-se. També, si en aquests indrets de muntanya on es fan les curses s'arriba en cotxe hi ha més deteriorament, i especialment tenen un impacte negatiu en el sòl les curses de bicicletes de muntanya. El perill és que la terra d'un espai natural no és renovable i la seva recuperació és molt llarga, però sobretot, també per la quantitat de residus que s'acumulen en el terreny per on passa qualsevol cursa, si no hi ha cura.

Respecte a l'impacte sobre la flora, principalment, es veu afectada pel pas dels participants, i sobretot queden exposades les espècies protegides. A més, s'afavoreix el creixement de les males herbes allà on s'acumulen deixalles i excrements.

No se'n deslliura la fauna autòctona: s'han detectat desplaçaments d'espècies per la presència d'esportistes i de públic. De fet, en alguns indrets, s'han detectat desaparicions d'espècies a causa de la quantitat d'entrenaments que hi ha abans i després de les curses, i això fa que hi hagi espècies d'animals que abandonin el terreny on normalment habitaven.

L'afluència al parc de Collserola el primer trimestre de 2021, després del confinament per la pandèmia de la Covid, va créixer un 76% respecte a l'any anterior, i va rebre 2.100.000 persones que hi van anar a caminar o a fer algun tipus de pràctica esportiva.

Independentment dels estudis, el sentit comú ja diu



Cursa dins el bosc.

que una afluença entre cinc i sis milions de visitants l'any ha de tenir unes conseqüències. Es va observar que va baixar molt el nombre de nius d'aus rapinyaires com l'àstora, l'aligot, l'àliga marcenca o el gamarús, també de les aus que crien a terra, com la perdiu o l'enganya-pastors, i sobre l'activitat reproductiva de determinades papallones. També la creació de nous corriols implica la pèrdua de cobertura vegetal, erosió del sòl, pertorbació de la fauna entre d'altres.

Al Parc del Cadí Moixeró, que s'estén per les comarques de l'Alt Urgell, el Berguedà i la Cerdanya, també estan amatents a aquest fenomen de massificació de l'entorn natural i a la seva protecció. S'estima que hi passen entre 350.000 i 360.000 persones l'any, i segons un estudi de l'INEFC de Lleida, el nombre està per sota de la seva capacitat màxima, puntualment algun dia, sobretot per les èpoques de Setmana Santa hi ha alguna pujada, però, en general, encara podria anar-hi més gent.

Pel que fa a les curses de muntanya i altres competicions esportives al Parc, ha anat creixent, des de les caminades populars de 10 a 12 quilòmetres dels pobles del voltant fins a la UltraPirineu, la cursa amb més participants de les quals s'organitzen.

A hores d'ara no hi ha cap llei concreta que tracti específicament aquesta qüestió, no hi ha una legislació que obligui, sinó que només hi ha codis de bones

pràctiques, que no són més que recomanacions. Des del Parc, quan s'organitzen aquest tipus de curses, posen com a condició que es compleixi el Codi de Bones Pràctiques en l'organització i celebració de curses i marxes per muntanya de la Generalitat de Catalunya. Aquesta manca de legislació fa que des dels municipis i també dels consorcis dels espais naturals protegits acabin creant els seus propis plans de protecció.

Com fa la Fundació Kilian Jornet, per a poder gaudir de les curses de muntanya respectant el medi natural queda encara camí a recórrer en el camp de l'educació amb programes i activitats de conscienciació, de fer més recerca científica per veure els impactes reals de la massificació en el medi natural i com pal·liar-ho, dotar de recursos als organitzadors i espònsors per organitzar esdeveniments sostenibles i fer més pressió social perquè qui tingui la competència ajudi a preservar el medi mitjançant la legislació concreta.

Entrevista al Markus Urban

ENRIC QUÍLEZ

Nom i cognoms:

MARKUS URBAN CASANOVAS

Edat: **18 anys**

Estudis: **Cursant el Grau en Intel·ligència Artificial (FIB - UPC)**

Lloc de naixement: **Barcelona**

Lloc de residència habitual: **Barcelona - El Ges**



1. Quina és la teva relació amb el Pirineu?

El Pirineu és casa meva. Tot i que vaig néixer a Barcelona, els meus pares es van mudar al Ges quan tenia un any. És un poblet molt petit - ara mateix hi viuen 8 persones - envoltat de muntanyes on he viscut tota la meva infantesa. No ha estat fins a acabar el Batxillerat que m'he mudat a Barcelona per estudiar la carrera. Ara, tot i viure fora, m'agrada tornar de tant en tant per veure la família i submergir-me en la natura i la calma.

2. Estàs estudiant a la universitat la carrera d'“Intel·ligència Artificial”, que és força nova. Per què vas escollir aquesta opció?

Vaig escollir el grau en Intel·ligència Artificial perquè és un camp que m'apassiona. La carrera tan sols fa 3 anys que la fan, però ja fa molt de temps que es persegueix l'objectiu de crear sistemes molt intel·ligents, fins i tot més intel·ligents que les persones. Ara veig que ens hi estem apropant a una velocitat vertiginosa, i no hi vull faltar!

3. Com veus el futur de la intel·ligència artificial a la nostra societat? Ho veus amb optimisme o amb pessimisme i per què?

A mi m'agrada veure-ho sempre des de les dues perspectives, però he de reconèixer que sovint el meu gran optimisme em fa oblidar els perills de tot plegat. Cada vegada més sistemes intel·ligents s'implantaran a la societat i ens permetran fer coses que encara no podem arribar a imaginar. D'altra banda, però, augmentarà el control i la manca de privacitat - això sense considerar que assolim una intel·ligència superior a la nostra, amb la qual els problemes poden ser molt més grans.

4. En què t'agradaria treballar dins del món de la intel·ligència artificial?

Fins ara m'he centrat molt en el processament del llenguatge natural. Més endavant m'agradaria treballar en projectes relacionats amb el món del cinema i en grans esdeveniments, tot i que encara he de mirar com relacionar-ho amb el meu camp. Sens dubte, també m'agradaria treballar en la creació d'una Intel·ligència Artificial General.

5. Parla'ns de la Cati. D'on va sorgir la idea i com ha evolucionat el projecte?

La Cati va ser el resultat del meu treball de Recerca de Batxillerat. És un assistent virtual en català dissenyat per a la gent gran. El seu objectiu és facilitar el dia a dia de les persones grans i connectar-les amb el seu entorn.

És un projecte molt gran i encara hi ha molta feina a fer. Aquest any he realitzat una primera prova pilot del sistema, i ja de cara a l'any vinent tinc planejat realitzar-ne una segona molt més gran. Per fer més feina, he reunit un petit equip, i tinc moltes ganes de tirar el projecte endavant i fer-lo arribar a les cases de la gent.

6. La Cati t'ha fet guanyar diversos premis i reconeixements. Vas anar a Dallas a presentar-lo, tinc entès?

Sí! Anar a Dallas va ser realment impressionant. Va ser gràcies al *Premi especial Fundació Catalunya La Pedrera*, que vaig rebre després de participar en la fira Exporecerca Jove. Jo no havia anat mai a Amèrica i em vaig sorprendre d'un munt de diferències amb els països europeus, que jo pensava que eren iguals. Vaig poder presentar el projecte a la *International Science and Engineering Fair (ISEF)*, on es reunien estudiants d'arreu del món amb projectes de camps molt diversos. Va ser molt interessant i enriquidor.

7. També vas desenvolupar un programa per jugar als escacs amb intel·ligència artificial. Per què vas escollir els escacs?

Vaig escollir els escacs perquè són un joc que m'agrada molt, ja des de petit. Com que vaig veure clar que no arribaria a ser un Gran Mestre, em vaig proposar desenvolupar un programa que pogués jugar molt millor que jo.

8. Ets una persona amb iniciativa. T'agradaria muntar la teva pròpia start-up?

Sens dubte! De fet, ja en sé el nom: *Timefactories*. Des de petit he somiat en tenir una empresa pròpia i, quan tenia 10 anys, ja li vaig posar nom. Espero que amb els anys, i un cop acabada la carrera, la pugui convertir en una empresa gran.

9. Quan acabis els estudis, t'agradaria tornar a la Seu? Com veus el teu futur laboral?

En acabar la carrera, el meu pla és centrar-me en els meus projectes i impulsar la meua start-up. Tinc pensat fer-ho en un espai de Coworking, segurament a Barcelona, tot i que a la Seu també n'hi ha un. Crec que formar-se en intel·ligència artificial obre les portes a un món laboral prometedor, però prefereixo centrar-me en els meus propis projectes.

10. Has impartit algunes conferències sobre el tema de la intel·ligència artificial. T'agrada parlar en públic? T'agradaria dedicar-te a la docència?

M'agrada molt fer conferències, però no m'imagino dedicant-me a la docència. Suposo que tinc una visió més empresarial. Així i tot, ho veig com un camí alternatiu molt interessant i gratificant que em faria il·lusió provar.

11. Tens altres aficions a part de la programació i la intel·ligència artificial?

M'encanta el cinema. Quan vaig arribar a Barcelona, hi anava pràcticament cada dia,

i fins i tot he filmat alguns curtsmetratges. També m'agrada molt llegir, i tinc devoció pel teatre musical. En diverses ocasions m'he aficionat a la màgia i he après i creat diversos efectes.

12. Com veus l'actual generació de joves pirinencs? Els veus prou preparats?

Crec que els joves pirinencs estan molt ben preparats. Considero que l'accés a internet ha tingut un efecte molt beneficiós, al Pirineu, perquè permet accedir al coneixement del món des de pobles tan remots com el meu, una cosa que, fins fa poc temps, era impensable. Ara, qui vol aprendre i saber més ho pot fer perfectament des del Pirineu. Veig que en l'actual generació de joves n'hi ha molts que ja destaquen i dels quals sens dubte se sentirà a parlar.

13. Creus que els pirinencs tenen un hàndicap a l'hora de voler estudiar fora del Pirineu?

Alguns dels meus amics tenien moltes ganes de marxar de casa i anar a viure a la ciutat. D'altres preferien estudiar al Pirineu. Així i tot, no crec que hi hagi un hàndicap. Veig que està tot molt ben organitzat perquè els joves puguem tornar sovint a casa de forma fàcil i econòmica.

14. Vols afegir alguna cosa més?

El futur que ens espera és apassionant. Serem participants de fets i invents espectaculars. Crec fermament que, cada vegada més, el que somiem es podrà fer realitat. És el moment de suprimir els límits del que és i el que no és possible.



L'organització juvenil a la Cerdanya. La comissió jove de Das

MARC PONT

Comissió Jove de Das



Després d'unes dècades d'hibernació sembla que l'organització juvenil a la comarca reneix. Mai hem estat una comarca especialment activa quant a cultura popular o teixit social i associatiu. Molt menys en clau juvenil.

En aquests darrers anys, però, això sembla estar canviant i anem presenciant el naixement o ressorgiment d'iniciatives juvenils que van des de la crítica social i l'activisme fins a l'associacionisme social i cultural. Des d'entitats únicament formades per joves fins a d'altres que gran part dels seus membres s'engloben dins de la franja 14-30 anys. Des de l'Assemblea de Joves de Cerdanya o l'Ateneu Popular de Cerdanya fins al Teatre Jove de Bellver, els dimonis i tabalers de Puigcerdà, la Colla Casteller de Cerdanya, els joves de Martinet o Travesseres.

En aquest número de la revista Querol donem veu a una entitat sorgida prou recentment com és la Comissió de Joves de Das, que s'organitza per mantenir viva la flama juvenil al municipi de Das.



Comencem pel principi, què és la Comissió Jove de Das?

La veritat és que podem distingir entre el que volíem ser, el que som i el que volem arribar a ser. La idea principal era crear un lloc on tots els joves del poble, independentment de les històries familiars, poguéssim trobar-nos i col·laborar en una cosa que ens sentíssim nostra. Podríem dir que l'objectiu era fer una cosa que en el nostre poble costa, que és demostrar als no-joves que nosaltres volem entendre'ns i fer possible, que podem apartar les diferències si és que realment encara en quedava alguna. A més, volíem aprofitar i tenir veu al Consistori per obrir les portes a fer coses pel poble on també es tinguessin en compte els joves, des de les festes Majors dels diferents pobles, com les activitats de Nadal.

La realitat és que costa una mica ser i fer tantes coses. Quan comencem a fer realitat el que pensàvem d'inici veiem que potser no tothom és capaç d'apartar les diferències i, potser, a vegades costa fer cohesió especialment quan bona part dels membres de l'associació estan estudiant i vivint fora entre setmana. L'estiu és quan més ens trobem i quan funciona millor tot, però també lluitem per poder mantenir l'activitat la resta de l'any, tot i que, serem sincers, no és fàcil. Potser el fet de ser poca gent tampoc ajuda.

D'on surt la iniciativa de fer "això" i per què és important la tasca que feu?

La iniciativa apareix de creure que els joves del poble som el futur i som els que podem canviar les coses, la més important que hem canviat és popularitzar les festes Majors i fer-les arribar a la resta dels joves de la comarca recolzant sobretot un tipus d'oci no precisament majoritari al nostre territori.

La nostra tasca és rellevant, no només perquè ens ajuntem tots els joves del poble (que volem), sinó que creem teixit social, que en aquesta comarca també falta.

Quants anys fa que feu activitat?

L'associació es va crear a principi d'estiu del 2023, aprofitant que les festes Majors dels nostres pobles són a mitjan estiu i així encara érem a temps de participar-hi.

No és el mateix sobre el paper que el dia de la veritat? Quanta gent hi ha darrere la CJD? Realment d'aquests, quants són els irreductibles?

Actualment, som 15 socis, però realment a l'hora de preparar les activitats som unes 10 persones. I si ens posem a parlar dels irreductibles, potser et diria que d'entre nosaltres n'hi ha entre 3 i 5, depèn del moment.



És fàcil mobilitzar el jovent? Penseu que afecta la situació de la comarca i la poca tradició associativa d'aquesta?

La veritat és que no. Costa molt mobilitzar gent en general i el jovent més. Pel que

dèiem, no, al final estar fora bona part de la setmana és una dificultat més. Tot i això, deixant el fet d'estar fora de banda, sí que és difícil mobilitzar el jovent i queda clar que és un problema d'àmbit comarcal. Si mirem la comarca, en general, veiem que crear teixit social és complicat, però, per altra banda, envegem sanament les associacions que han sigut capaces de crear-ne tot i que poques són íntegrament de joves.



I de cara al futur? Com veieu la Comissió? I la comarca?

Volem pensar que la Comissió encara tindrà anys de vida, sobretot si les persones que “tiren el carro” no se’n cansen. El que ens agradaria és aconseguir que tots els joves del municipi se sumessin en aquest projecte per a continuar fent coses que beneficien al poble i, indirectament, ens beneficien a nosaltres. Si això no és possible, perquè al final dins del poble som la gent que som, també estaria bé crear teixit amb altres associacions per fer coses conjuntament pel benefici de la comarca i, sobretot, de les persones que hi vivim i hi volem continuar vivint.

Alguna cosa més a afegir?

Bé, només donar les gràcies a la gent que ens ha fet costat fins ara i animar a tothom que ho continuï fent. Finalment, animar a tothom que tingui ganes de fer coses que contribueixin a crear teixit social que no s’ho pensin dues vegades i que ho facin!



Entrevista a l'Alfons Mills

ENRIC QUÍLEZ

Nom i cognoms:

ALFONS MILLS MUNT

Edat: **43 anys**

Estudis: **ADE**

Lloc de naixement: **La Seu d'Urgell**
(coses que la meva mare sigui del Baridà)

Lloc de residència habitual: **Barcelona**



1. Ets d'Estoll? Això marca? Com era la teva vida de petit?

Sí que m'ha marcat. Em sento d'Estoll, encara ara que fa més de 25 anys que no hi dormo habitualment. De petit corria pels carrers inundats d'aigua (els recs eren descoberts i sobreixien sempre). Habitualment, jugava sol, m'enfilava pels arbres, pujava al campanar, anava amb bicicleta, tot amb força llibertat al voltant de casa. Ara costaria més fer el mateix. Sempre m'ha fet gràcia quan sento algú que parla que és d'un poble de 2.500 habitants. A Estoll no havíem sigut més de 15 durant tota la meva infantesa... Actualment, quan hi sóc els diumenges a dinar encara sento que és casa meva.

2. Què vas estudiar i per què?

Vaig estudiar Administració i Direcció d'Empreses a la Universitat de Barcelona. A l'institut de Puigcerdà vam ser la primera promoció d'ESO i Batxillerat. Vaig escollir la branca social i les assignatures d'Economia de l'Empresa, que em van marcar per anar cap aquí.

3. Com era això de pujar i baixar cada setmana en tren a Barcelona a estudiar?

Alguna anècdota remarcable d'algun viatge?

No acabariem. Quan anava en tren, sovint comentàvem que hi havia material de sobres per escriure una enciclopèdia. Agafava el tren els divendres a les 15 hores, a Barcelona i el cap de setmana era intens, ja que treballava aquí dalt. I de tornada, a les 19 hores el diumenge. Gairebé mai arribàvem a l'hora a destí, de fet com ara. Les anècdotes són infinites i amb els anys es van oblidant. Però incendis en el comboi, passatgers administrant-se drogues, trifulgues vàries, *outsiders* que esquivaven pagar, esquiadors de tren (un món a banda). El que recordo també és que trobaves cerdans cada setmana al tren i tenies temps per fer petar la xerrada sobre mil temes.

En una ocasió, vam entrar a la Molina, havia nevat i el tren no va poder frenar: es va passar de llarg de l'estació. En aturar-se centenars de metres més enllà de l'andana, el personal del tren va prometre a qui havia de baixar a la Molina que els tornarien des de Puigcerdà. Coses de la RENFE i del gel.

4. De què treballes?

Soc director administratiu i financer d'una petita distribuïdora de cinema.

5. Com portes això de tenir una “doble vida” entre Barcelona i Puigcerdà?

Prou bé, de moment. Amb un equilibri necessari. Gairebé cada cap de setmana passo el túnel. Aquí dalt tinc aficions i la major part de vida social. Fins ara la mainada segueix, això també és important. Sé que en un futur no gaire llunyà això pot canviar una mica.

6. Tenir fills t'ha canviat molt la vida?

Sí, és innegable. Sobretot en horaris. Els petits han de menjar i dormir a les seves hores, per anar bé. La flexibilitat horària que tens sense fills acostuma a no ser igual que quan els tens. Pots improvisar molt més quan estàs sol o en parella. La diferència principal és que et canvia força la perspectiva. No et vols perdre res de la seva vida. Tots hem sigut infants i sabem que un dia marxés de casa i, per tant, aquesta etapa et recorda l'essència de la vida i et fa prioritzar en ells, com és normal.

7. T'agraden molt els cavalls i has tingut alguna vinculació en el passat amb la Fira del Cavall de Puigcerdà. Parla'ns una mica del tema.

Tenim cavalls de sella des de fa més de 20 anys. I això és un vincle força important. A banda de cuidar-te d'ells regularment i l'obligació que això suposa, aprens una mica la seva forma d'actuar.

A la Fira, quan treballava de temporer a La Caixa, vaig gravar diverses edicions de forma particular i vaig fer algun muntatge molt amateur. Després ho vaig deixar de fer perquè ja se n'ocupava algun professional de l'audiovisual. Els darrers anys he tornat a l'esdeveniment després que en Pere Tor, regidor de Puigcerdà de Ramaderia en aquell moment, com a comentarista. Per mi és una responsabilitat molt engrescadora per intentar explicar un concurs que dura unes quantes hores. Mentre els ramaders estiguin contents amb la meva tasca i jo motivat seguirà la col·laboració.

8. L'hoquei gel és una de les teves passions. Com va començar tot?

Recordo que molt abans d'anar als partits seguia el programa que feia en Francesc Senpau a Ràdio Pirineus. I a la ràdio, ja abans també feien connexions telefòniques a ple partit a Jaca o a on estiguessin jugant. Sense haver vist ni un partit, ja ho seguia de forma premonitòria. L'empenta final va ser que a l'institut tenia companys que hi jugaven. Gúmer Hilario entre altres, i el meu professor d'autoescola quan em treia el carnet de moto, l'Albert Casas, ja era jugador sènior. Vaig començar a pujar als partits regularment ja més gran i al cap d'uniques temporades em vaig fer soci. Dec estar entre els 60 més antics actualment. L'ambient de la pista era magnètic i el joc i el ritme em van atrapar de seguida. A poc a poc, vaig superar la barrera del reglament i de joves, amb la meua parella, l'Anna, que encara m'aguanta, fèiem desplaçaments durant la temporada, seguint l'equip. Des d'aleshores, habitual a la pista, fes fred o calor i es guanyés o es perdés.

9. Durant un temps vas ser un referent a les incipients xarxes socials de l'hoquei gel a Espanya. Signaves com a Sito. Què recordes d'aquella època?

Pots comptar referent. Sempre m'ha agradat defensar arguments i com que més o

menys sabia construir frases, a algunes persones que pensaven com jo els agradava com ho expressava. Era una època en la qual internet era molt incipient i a la gent li feia una mica de por opinar de segons què. Però sí, feia cròniques d'allò que veia i tot sovint defensava el Puigcerdà dels trols d'altres clubs i tenia algun embolic més intern per revelar informació. Però va ser una època en què tenia molt més temps que ara.

10. Després vas decidir implicar-te més a fons i has estat força anys el tresorer del Club Gel Puigcerdà. Parla'ns una mica d'aquesta etapa de la teva vida.

Una etapa intensa. Vaig entrar per ajudar a la part de comunicació del club després d'assistir a una polèmica assemblea. Notes de premsa i xarxes socials. I a poc a poc m'hi vaig vincular més, esdevenint membre de la junta i responsable econòmic. El meu objectiu de seguida que vaig veure la magnitud de la tragèdia va ser treure el club de l'UVI econòmica en la qual es trobava. Vaig renovar un segon mandat quan va arribar la pandèmia, però tenia clar que no volia eternitzar la meua presència al capdavant del club. M'està costant, com era previsible, però tocava deixar-ho.

11. Una altra de les teves vinculacions amb la comarca és el teu pas pel grup carrossaire dels Sense Barca. Parla'ns del grup i de la teva participació. Actualment ets membre emèrit?

Això d'emèrit costa molt. Quan has tingut responsabilitats en un grup saps quant costa moure la gent i mires de seguir actiu. En el grup vaig ser un dels fundadors i n'estic molt orgullós. Hem creat una marca potent i reconeguda a la Festa de l'Estany i no hem parat d'innovar i tenir idees molt bones. Però a la vida passes a tenir noves obligacions i rols i, tot i això, hem intentat adaptar-nos-hi per no deixar-ho. I més o menys, ens en sortim.

12. Com veus el futur de la Festa de l'Estany?

Complicat, per una banda, però no perdo l'esperança. És una festa tradicionalment de joves i famílies. Els joves sembla que actualment els costa més comprometre's. Es treballa molt per fer una carrossa i, a l'estiu, que hi ha mil activitats més per ocupar el temps. Al final, qui vol el dia de festa sempre hi ha sigut, però es perd una mica aquell esperit de treball, costa cohesionar un grup. S'han fet grups més o menys regulars que perduren en el temps i no acaben barallats entre ells. Menys grups i recursos tècnics. Abans molta gent dedicada a oficis era qui liderava la part tècnica de la festa. Però crec que és una evolució més de la festa. Si els primers que desfilaven amb carruatges de cavalls veiessin ara la celebració no se'n sabrien avenir. L'esperança és que quan estàs a la festa difícilment te'n surts i resisteixes encara que tinguis fills o menys temps. I això farà que la festa segueixi i es pugui transmetre, com sempre, de generació en generació.

13. També ets membre del GRC i opinador habitual a mitjans com Actualitat Cerdanya o la revista Querol. T'agrada això de dir-hi la teva?

De petit m'agradava molt escriure i era habitual als Jocs Florals d'Alp. La meua vocació periodística em pot i no em fa por expressar la meua opinió. A l'institut, a les tutories, classes de filosofia, i altres espais que ens feien debatre era dels que defensava a mort la meua opinió. Com articulista no puc dedicar el temps que voldria, però no acostumo a dir mai que no i acabo sovint de matinada amb una entrega per l'endemà.

En el GRC faig poc, però hi soc per fidelitat als companys. És admirable tota la seva dedicació altruista. I fa pena veure el poc que es valora.

14. T'has plantejat tornar definitivament a la comarca?

Alguna vegada, sí. Però no és fàcil. Crec que ara també m'he acostumat molt a estar als dos llocs. A més, la vida et fa arrelar allà on passes més temps. La feina, tot i el teletreball, encara és força presencial i l'escola dels nens és presencial del tot. Sincerament, he trobat un bon equilibri i potser m'agradaria passar més temps a Cerdanya, però sense deixar els dos llocs. Molta gent ja ho fa, però potser invertir la proporció i passar un parell de dies o tres a la ciutat i la resta aquí dalt. Per arribar a aquest ideal encara s'han d'alinear alguns astres.

15. Com veus el futur de la comarca?

Vaig formar part de la primera promoció d'ESO i Batxillerat de l'Institut de Puigcerdà. En el meu treball de recerca vaig tractar el tema de la terciarització de la Cerdanya. El sector primari ha deixat pas al terciari en poques dècades. Les explotacions agrícoles i ramaderes són més grans i cada cop més escasses. S'abandonen terrenys i se substitueixen per habitatges de segona residència. Crec que s'ha de posar fre i ordenar el que es faci a partir d'ara. Però és una mesura que, per les lleis bàsiques de l'economia, va a favor de fer pujar el preu. I l'administració hi ha de posar mà. Hem d'aconseguir que els treballadors puguin permetre's un habitatge digne a la Cerdanya, a un preu raonable i no calgui marxar perquè el sistema l'expulsa. Afortunadament, molts no tenim problema d'habitatge a la comarca per herències familiars o perquè es van adquirir en bon moment. Quan era jove, potser fa 30 anys, recordo que un pis a Alp costava, màxim, el que serien ara 50.000 €. El nivell de vida també era diferent, però proporcionalment era més fàcil adquirir l'habitatge.

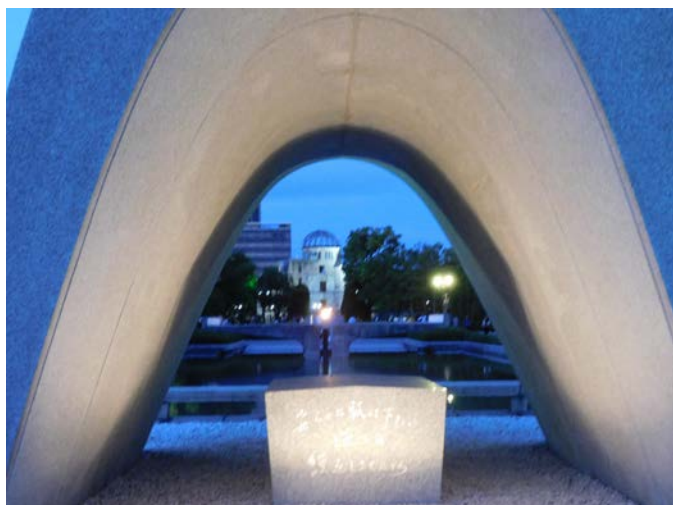
Per mi, hi hauria d'haver dos mercats diferenciats: primera i segona residència. En el primer grup, preus protegits, assequibles, de lloguer i compra i en el segon, lliure mercat per fer selecció natural i aquelles famílies que tenen un habitatge tancat els sigui molt atractiu vendre a algú que en vol fer més ús. És fàcil de dir i difícil d'aplicar, sobretot per ser just, però s'hauria d'intentar aplicar.

16. Vols afegir alguna cosa més?

Després de molts anys fent voluntariat presencial de cap de setmana i televoluntariat la resta de dies, estic una mica resignat al caràcter cerdà, que no deixa de ser un grup social més petit que la resta de la societat en la qual vivim. Hem involucionat en alguns aspectes comunitaris. Estem, sovint, massa centrats en els nostres interessos i costa valorar allò que tenim, fins que ho perdem i de vegades ni així. A la Cerdanya, hi ha moltes iniciatives culturals i és difícil mobilitzar el públic autòcton. De vegades, tens la sensació que fas coses per als visitants de cap de setmana. Cerdans, aixequem el cul de la cadira i participeu en tot allò que fan els vostres veïns. Sobretot, els joves. I si podeu fer-ho de forma activa en més de dues activitats, millor. Ajudeu pagant la quota de soci d'entitats que depenen massa de l'administració pública per sobreviure. Busqueu allò que us motiva i col·laboreu tant com us sigui possible. I sobretot: sigueu generosos, regalant temps i esforç. Val molt la pena i ens farà créixer com a persones i com a societat.

El Premi Nobel de la Pau 2024

MIQUEL LLIMONA



El Comitè Noruec del Nobel va decidir atorgar el Premi Nobel de la Pau corresponent a l'any 2024 a una entitat japonesa anomenada *Nihon Hidankyo*, fundada per *hibakusha*, que és la paraula nipona per designar els supervivents de les bombes atòmiques de Nagasaki i Hiroshima, la majoria contaminats per les radiacions i les seqüeles de la deflagració. Han lluitat i lluiten per la prohibició de les armes nuclears; ells, que en pròpia carn n'han sofert les conseqüències devastadores. El símbol de l'organització és un *origami*, o grua feta de papiroflèxia, tradicional de la cultura i la tradició japonesa, que diu que qui faci mil *origamis* obtindrà el favor que demani a la deessa fortuna. Una criatura *hibakusha*, la nena de sis anys *Sasaki Sadako*, malalta de leucèmia a causa de les radiacions, va decidir plegar mil grues amb les seves petites mans per guarir-se. Va morir abans d'acabar, però ha restat per sempre com un humil símbol d'esperança i perseverança enfront de l'horror.

Suposo que el Premi Nobel ha tingut en compte que el 2024 s'han commemorat els vuitanta anys de l'explosió de les dues bombes atòmiques. La primera, la que caigué sobre Hiroshima, va esclatar quan eren les 8 i 15 minuts del matí del dia 6 d'agost de 1945; la segona, uns dies després a Nagasaki. La primera havia estat llançada sense cap avís des d'un avió amagat entre l'espessa nuvolada d'aquell matí xafogós d'estiu, mentre la ciutat innocent es despertava com un altre dia qualsevol. Era el final de la Segona Guerra

Mundial. Alemanya havia capitulat i el Japó tractava de pactar els termes de la rendició. I malgrat tot, les bombes van ser llençades com a colofó final i tenebrós de la pitjor confrontació a què s'hagi enfrontat mai la humanitat.

No podria dir per què exactament, però he tingut la impressió que l'atorgament del premi a l'associació japonesa de supervivents, incansables lluitadors contra les armes nuclears, ha passat una mica desapercebut. Deu ser que la memòria viva es va fent gran i cada cop queden menys supervivents per recordar l'horror. Com en el cas dels camps d'extermini. O pot ser que la nostra espècie no aprèn del dolor i de la catàstrofe. O una mica de tot, malauradament; només cal escoltar les declaracions i les amenaces dels líders dels països més poderosos de la Terra, advertint a propis i estranys amb fer caure sobre l'enemic el foc de l'infern; o mentint impunement per culpabilitzar a l'agredit de l'agressió.

El món sembla oblidar-se que fa ara vuitanta anys, un àngel exterminador va buidar el seu foc sobre una ciutat japonesa indefensa. No sobre un exèrcit, sinó sobre la població civil desarmada. En l'impacte de l'instant van morir més de seixanta mil persones, el doble van morir a causa de les cremades i les horribles ferides provocades per la ignició i un nombre difícil de calcular, però que frega els dos-cents mil van morir posteriorment per les seqüeles, sense comptar les malformacions dels nous nats de mares exposades a la

radioactivitat, les xifres multiplicades de càncers, leucèmies, cremades i un llarg etcètera. Per no referir-me a la conseqüència indirecta que va perseguir els afectats durant tota la seva vida, als qui van patir la pluja negra, la radioactivitat, i foren considerats empestats, els leprosos del segle vint, als quals s'havia de defugir i apartar de la societat a causa dels contagis, produït de la por i l'obscurantisme. Com relata la terrible novel·la homònima de l'escriptor *Masuji Ibuse*.

Molt s'ha debatut sobre les motivacions per llançar una arma tan mortífera quan la guerra pràcticament era acabada. S'ha dit a bastament, utilitzant un cinisme que ens hauria d'avergonyir a tots, que la bomba atòmica es va llançar per evitar més morts. Morts que s'haurien produït indefectiblement en continuar la guerra. I com a prova s'esgrimeix la rendició incondicional del Japó pocs dies després i el fet que l'emperador *Hiro Hito* es dirigís per primera vegada a la història al seu poble, per corroborar que ni l'imperi ni ell eren immortals, ni descendents de déus. Sinó pobres homes derrotats.

Tanmateix, d'acord amb els dictats del temps i de la destinació vull, fins i tot suportant l'insuportable i patint l'insofrible, obrir un camí cap a la pau duradora per a totes les generacions futures.

Històricament, sembla que el Japó estava negociant la seva rendició quan va caure la bomba. Si així hagués estat, l'excusa d'evitar més mort i sofriment cauria pel seu propi pes i un terrible dubte planaria sobre els fets: es va llançar la bomba per provar una arma nova en un context real? O per advertir d'allò que podia passar si es desafiava al poderós? Em faig, com tants d'altres, aquesta pregunta sense cap ínfula d'endevinaire. Més aviat, amb tristesa i commiseració per la natura humana i la seva capacitat per causar dolor.

La visita a la ciutat d'Hiroshima i als diferents memorials de la pau que hi recorden el cop més fort que mai l'home no hagi infligit als seus semblants en l'espai de sis mortífers segons, esdevé una experiència que no s'oblida fàcilment. Cala en les vísceres i la pell del visitant com aquella pluja fina que acaba xopant-nos. Sobretot, perquè la cultura japonesa fuig de l'exageració i tendeix a descriure i explicar les coses amb paraules

i imatges equilibrades, que es van posant lentament en l'ànima de l'observador, sense forçar-lo. Hi ha el parc de la pau construït sobre l'espai que rebé directament l'impacte de la deflagració i fou enterament devastat, amb arbres que han anat creixent malgrat tot, i un memorial on la flama del record es manté sempre encesa. Al final, hi ha l'únic edifici que es va mantenir dempeus i que sembla que era una de cambra de comerç. Les seves parets van aguantar, fins i tot amb les barres de metall que sostenien la seva estructura, completament recargolades com cossos recremats. És el mut testimoni d'allò que va succeir aquell matí d'agost. Hi ha també un memorial amb una immensa font que mai no deixa de brollar, construït sota terra i on es mostra un vídeo que explica la història d'una companyia de joves reclutes, que eren entrenats en una base militar propera a Hiroshima per esdevenir *kamikazes* i que foren els primers a entrar a la ciutat devastada per auxiliar els supervivents. Eren criatures de catorze i quinze anys que tractaren d'ajudar a aquells que encara eren vius en l'infern de Dante en què s'havia convertit la ciutat. Els que es llançaven al riu per beure l'aigua que els havia de matar, els que intentaven fugir amb el cos cremat. Els vells, els infants. Una mare que s'entossudia a tenir entre els braços el seu nounat que ja feia estona que ara mort. Una mica més amunt hi ha el museu de la Bomba atòmica, on es guarden objectes recargolats, recremats, embogits per la deflagració i on es mostra una maqueta de la destrucció de la ciutat fins als límits de les muntanyes. I, sobretot, on s'exhibeix un rellotge aturat per sempre més a les vuit i quinze minuts del dia 6 d'agost de mil nou-cents quaranta-cinc.

La visita, que com he dit no busca refregar-se en el dolor ni en les imatges terribles, sinó propiciar un espai equilibrat i serè pel dolor i pel recolliment, acaba en el riu que travessa la ciutat d'Hiroshima a l'ombra dels arbres esponerosos; quan vaig fer la visita, ja tocats pels colors encesos i vius de la tardor, o en els carrers d'una ciutat moderna on durant tot l'any s'hi planten flors per recordar. A cada pas et trobes senzills monuments en memòria d'aquells que durant anys han lluitat per erradicar de la terra dels homes les armes de destrucció massiva. Entre els quals es destaca el de la petita *Sasaki Sadeco* i les seves grues de paper que mai no va poder acabar i que volen cap al cel, com si els haguessin insuflat vida.

Una oferta cultural de primer nivell a tocar de Cerdanya

GUILLEM LLUCH TORRES



El Cor de Cambra del Palau de la Música Catalana oferint 'Una Shubertiada', el 20 de març de 2025 a Andorra la Vella.

Tot i la proximitat, tinc la sensació que molts cerdans coneixen molt poc la realitat andorrana i el 'benefici' que poden treure d'aquest veïnatge en àmbits com el cultural. Sembla que, tot i ser veïns i tenir força coses en comú, encara costa sortir dels tòpics i deixar de recórrer a Andorra únicament pel seu atractiu comercial.

La capacitat econòmica del país, amb uns patrocinis potents, sovint procedents del sector bancari, i la voluntat de complementar els atractius turístics del país amb una oferta d'oci competitiva, ajuden que el Principat gaudeixi d'una oferta cultural impensable en altres valls pirinenques. I no em refereixo -o no només- a esdeveniments massius, més a prop de l'espectacle que de l'acció estrictament cultural, com ara la recurrent actuació del Cirque du Soleil, sinó a una potent oferta cultural en àmbits ben diversos.

Òbviament, no he fet cap enquesta per susten-
tar-ho, però tinc la sensació que pocs cerdans són conscients que a menys d'una hora de casa hi tenen un museu Thyssen, amb obres d'art de primeríssim nivell i exposicions temporals de pintors de reconeixement mundial. O que, cada any, per la Temporada de Música i Dansa d'Andorra la Vella o pel ClassicAnd hi

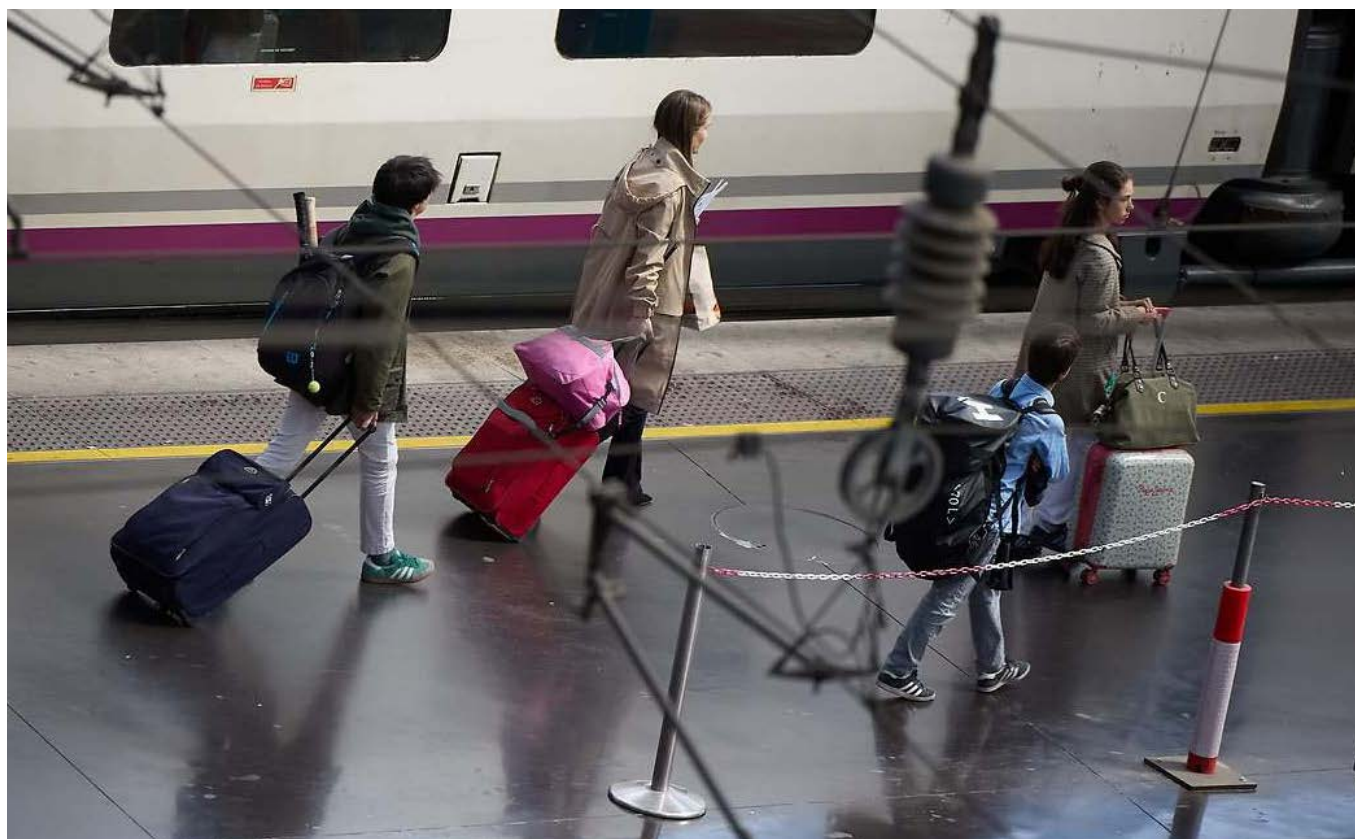
passen artistes de prestigi internacional, alguns dels quals només es poden veure actuar en grans capitals europees. O que per la Temporada de Teatre hi solen desfil·lar cada any alguns dels actors més reconeguts del panorama català, interpretant obres de primer nivell.

En l'àmbit de la cultura més comercial, i tenint en compte la pèrdua de sales de cinema que vivim a casa nostra, no està de més recordar que Andorra continua mantenint una oferta de primer ordre en aquest àmbit. Si bé és cert que sovint està força encarada a aquelles estrenes més *taquilleres*, l'oferta cinematogràfica d'Andorra no té punt de comparació amb la qual podem trobar a Cerdanya o a qualsevol altra vall pirinenca.

No voldria pas que el lector pensés que estic a sou d'Andorra Turisme i que l'objectiu ocult d'aquest article és ajudar-los a vendre les bondats del Principat. Simplement, penso que no està de més recordar que tot just a l'altra banda de la Tossa Plana de Lles, a un cop de cotxe, vaja, els cerdans hi tenim unes valls que, per la seva condició d'Estat, per la seva capacitat econòmica i pel seu atractiu turístic, ens poden subministrar una oferta cultural a l'abast, com deia, de pocs territoris del nostre entorn més immediat.

Expats cerdans

ALFONS MILLS



Amb el problema latent de l'habitatge que afecta tot el país, no només la Cerdanya, i amb un projecte de renovació de la C-16 a l'Alt Berguedà, generant dubtes entre la població, tots els que transitem amunt i avall els caps de setmana tornem a estar en el punt de mira.

A alguns més atrevits els agrada denominar-nos elits barcelonines que venen a trinxar-nos el territori i a sotmetre'ns en règim de vassallatge a causa del seu poder adquisitiu. No es pot negar que hi ha de tot i qui va amb els fums pujats per la vida, no només per la nostra comarca, envers la resta de població. Per la meua experiència personal els més desagradables acostumen a ser nou-rics que no els han educat en l'opulència. A Cerdanya, aquestes classes mitjanes i altes sobrevingudes conviuen amb les famílies de tota la vida que fa dècades que són entre nosaltres en períodes vacacionals, sobretot per esquiar. Han teixit uns vincles amb els petits autònoms i la població en general i són àmpliament coneguts en tots els negocis locals, que en molts casos els tracten des que eren ben petits. Com en tots els estrats de la societat, hi ha polls ressuscitats i rics de tota la vida més bons i d'altres no

tant. Inclús alguns passen del tot desapercebuts, cada dia més, perquè està canviant el model de relació entre tots nosaltres.

Es dona la particularitat, cada cop més, sobretot si les circumstàncies familiars ho permeten: bàsicament si no hi ha fills petits escolaritzats; que qui s'ho pot permetre, puja el dijous al migdia i baixa dilluns al matí. Estalviant el període de més trànsit a la carretera i allargant el cap de setmana a la muntanya, una mica. Esquiar els divendres és un luxe, sense aglomeracions, que s'ha posat de moda per un grup social molt determinat.

La realitat de les segones (o terceres) residències a Cerdanya és que estan molt pocs dies a l'any obertes de mitjana i que és paradoxal no tenir habitatge assequible per viure quan estàs envoltat de cases i apartaments tancats i barrats la major part del temps.

I en aquest context, alguns grups de gent, cansats de veure com no tenen possibilitats de competir en el mercat de l'habitatge, busquen culpables. Els turistes de cap de setmana són el més fàcil, aparentment. Seria potser just anar a l'arrel del problema, adonar-se que

la propietat del terreny era d'algú que s'ho va vendre a canvi d'una bona bossa de diners i que en molts casos els grans tenidors de pisos són famílies autòctones. Però està clar que és més senzill culpabilitzar els que busquen aire fresc i neu que no pas els veïns que fan el negoci.

En totes les protestes i generalitzacions, sovint s'eludeix un grup, del qual formo part, que som els grans oblidats: els cerdans que vivim fora de la comarca entre setmana. Som aquells que després de créixer i viure la nostra infantesa i joventut a Cerdanya vam marxar a estudiar i ja no vam tornar a casa en acabar els estudis, a causa de la feina o a les possibilitats fora del Pirineu. Alguns pugem gairebé cada cap de setmana, perquè de moment mantenim els vincles amb casa nostra i necessitem no perdre el contacte amb les nostres arrels. Generalment, tenim el problema de l'habitatge resolt o perquè els nostres familiars ens acullen, perquè ells tenen algun habitatge desocupat que podem utilitzar o potser perquè en l'àmbit econòmic ens podem permetre comprar o llogar. Alguns de nosaltres mantenim un alt nivell de vinculació cultural amb la comarca, som socis de diverses entitats, participem tant com podem en festes i activitats, estimem com un cerdà més la zona, ens agrada la muntanya, l'esport, passejar, esquiar, anar amb bicicleta, els animals, la familiaritat de ser d'una comunitat minúscula i encara mantenim una xarxa social prou saludable.

Que ens posin en el mateix sac pel simple fet de compartir carretera no ens convenç gens. Però tampoc ens identifiquem amb res que signifiqui trinxar la comarca o perjudicar-la. Al contrari, nosaltres som cerdans igual que qualsevol altre.

No ens resignem a fer cues i mirem d'adaptar-nos a retencions i eventuais tallades de carretera. Respec-tem les protestes i empatitzem amb el problema greu de l'habitatge i la manca d'oportunitats a la nostra terra. Alguns fins i tot hem valorat seriosament tornar, però per algun motiu de pes no ho hem fet.

A més, la perspectiva que ens dona la residència laboral fora de la vall pirinenca ens ajuda a veure les coses una mica diferent dels altres, que no vol dir millor en cap cas.

Ens adonem de la qualitat de vida que hi ha a la nostra terra en molts aspectes, més enllà de l'habitatge: preu de guarderies, serveis poc massificats fora dels períodes turístics, facilitat d'aparcament en gene-

ral, instal·lacions esportives de primer nivell a preu de saldo, la muntanya a cinc minuts, descomptes i gratuïtat pels residents en multitud de serveis, locals socials buits i assequibles per fer-hi esdeveniments, etc. A l'altre costat de la balança també hi ha coses que pesen més en funció dels interessos de cadascú.

En els temes de l'habitatge o la carretera segur que tots tenim la nostra opinió personal. Però m'atreveixo a pensar que, des de fora de la comarca, veiem que no tota la culpa la té el demandant de segona residència. Hi ha una multitud de variables que han ajudat a agreujar la situació. Deixar fer a les lleis salvatges del capitalisme per fer pujar el preu perquè hi ha més demanda que oferta. I la part venedora en major part era població autòctona que on hi cultivava patates, ara hi van cases aparellades, els hi van donar una que, a sobre, podrà llogar a un preu elevat o li han donat una bona suma de diners per al seu gaudi. Descontrol en la reglamentació turística que permet als tenidors d'habitatges llogar a qui pagui més, en molts casos sense cotitzar. I aquest grup també hi predomina al propietari autòcton. Sap molt greu que qui no té les circumstàncies i vol quedar-se a la vall no ho pugui fer a causa dels preus prohibitius i es vegi expulsat pel pervers sistema. Per desgràcia, alguns aquests preus els veiem de prop a la ciutat, on expats de fora del país paguen preus més alts que els veïns de tota la vida, els quals han de buscar altres destinacions allunyades. El problema global s'ha de regular des de l'administració i no només posar habitatge protegit al mercat, que també pot ajudar.

Quan penso en els que protesten més àiradament em ve al cap aquella reivindicació que es va posar de moda fa uns anys al nucli de Pedra. Alguns veïns, després d'adquirir la seva residència, primera o segona, s'oposaven que s'hi construís més i van protagonitzar protestes força imaginatives. El més curiós per a mi era la incoherència de qui no volia pels altres el que ja li havia anat bé per a ell mateix. En aquest cas opinem que passa en part el mateix: alguns dels neorurals, més desvinculats de la població autòctona tenen més llibertat per reclamar allò que altres amb més vinculacions i potser possibilitats no fan. Totalment d'acord a limitar la construcció en la majoria d'indrets de la comarca, però tots sabem que això fa baixar l'oferta i apujar el preu si no hi ha intervenció pública. Un dilema clar que ens porta en un cul-de-sac.

A la carretera tothom veu que s'hi ha de buscar una solució. He escoltat queixes d'alt berguedans que si han de baixar d'urgència a Berga un diumenge a la tarda fan excursions per camins de muntanya per evitar la cua. Per sort, s'ha abandonat el desdoblament faraònic que s'havia projectat anys enrere pel costat de la Nou del Berguedà i llevat de detalls en el projecte, que no deixen contents alguns consistoris, sembla que s'ha obtingut prou consens entre els berguedans, que són els principals afectats. Personalment, estic molt d'acord amb els que s'hi oposen de forma frontal que no pot ser l'única solució. S'ha d'apostar pel transport col·lectiu i el tren està deixat de la mà de Déu. Potser el desdoblament fins a Vic que està fent-se ajudarà a millorar la rapidesa, però caldria invertir en el tram Ripoll-Puigcerdà i pel volum de passatgers i magnitud de l'obra ja es veu a venir que no serà fàcil. Si el trajecte entre l'Hospitalet i la Tor de Querol tingués menys parades i fos raonable i competitiu amb el cotxe, sé de més d'un que es plantejaria utilitzar el cavall de ferro. Però a la velocitat decimonònica que agafa el ferrocarril sembla bastant complicat avui dia. I el projecte de tren al Berguedà encara sona més complicat, sobretot per descongestionar la carretera els caps de setmana. Els divendres d'hivern, l'embut que suposa que l'auto-via acabi a Berga col·lapsa la carretera, els accessos a la capital del Berguedà i totes les carreteres secundàries que els conductors coneixen. Els diumenges totes les alternatives que passen per pobles es comencen a tallar i s'anul·len els dobles carrils.

No puc evitar recordar una classe de política econòmica a la facultat de Ciències Econòmiques de la UB quan era estudiant. La professora un dia ens va dir que a la societat catalana li sortiria més a compte agafar tot el Pirineu i col·locar-lo en uns quants edificis de Barcelona i no col·laborar a mantenir serveis sobredimensionats i costosos. Recordo com em vaig indignar i vaig protestar. Amb el temps no puc dir que no reaccionaria igual, però sí que entenc una mica el motiu econòmic que esgrimia la professora. Era un exemple molt gràfic d'un argument que han fet servir partits polítics urbanites per fer notar que el pes d'un vot a la ciutat era menor que un al poble, a causa del sistema electoral i pel pes demogràfic.

Tot el capital humà que representem els cerdans exiliats potser l'hauríem de capitalitzar d'alguna manera. Hi ha un paral·lelisme amb els emigrants que,

des de l'enyor a la seva pàtria, fan tot el possible pel progrés i desenvolupament de la seva terra materna. Sé que tots anem a la nostra i no volem lligams, però també estic convençut que a molts de nosaltres ens agradaria posar el nostre coneixement al servei de la comarca que ens va veure néixer, que estimem com a casa nostra, encara que no puguem justificar la residència fiscal.

El preu de tornar a casa

PAU BOMBARDÓ

Vaig marxar a estudiar a Barcelona el setembre de 2021. No vaig marxar per voluntat, tampoc per obligació, sinó perquè la meva formació universitària passava per marxar a 150 quilòmetres de casa. Mentrestant, he viscut lluny de la Cerdanya entre cases de familiars i pisos d'estudiants. I sí, quan arriba el cap de setmana, vull tornar a casa. No pas a fer turisme, no pas per caprici i tampoc per anar a esquiar. Vull tornar a casa per veure la meva família, mantenir-me arrelat al teixit associatiu de la comarca i no perdre els vincles amb la Cerdanya.

Fins al final d'aquest any acadèmic, exclosos els períodes de vacances, hauran passat uns 140 caps de setmana. Per tant, deixant a banda les despeses de gasolina, si no hagués estat per la gratuïtat del Túnel del Cadí, m'hauria gastat gairebé 4.000 € en total. 4.000 € per veure la família, mantenir-me arrelat al teixit associatiu de la comarca i no perdre els vincles amb la Cerdanya. 4.000 €, en definitiva, per tornar a casa.

Però bé, afortunadament, la Generalitat de Catalunya m'ha subvencionat aquest cost i no m'ha obligat a viure permanentment lluny de casa. En aquest sentit, moltes gràcies.

Però això s'ha acabat. Recentment, el Govern ha aprovat un decret per "millorar i modernitzar el sistema de descomptes al Túnel del Cadí per a residents". Amb aquesta reforma, els estudiants amb residència a la comarca, però que estudien fora de la comarca, perden el dret al descompte del 100% al Túnel del Cadí. Segons l'empresa concessionària, l'objectiu de la gratuïtat és "facilitar la mobilitat local obligada" i, per tant, desplaçar-se a estudiar a Barcelona, Girona, Lleida o qualsevol altra ciutat fora de Cerdanya, Alt Urgell o Berguedà no es considera "mobilitat local obligada". Quin sentit té això? Per què abans es considerava que els estudiants fora de la comarca tenien dret al descompte i ara ja no? Val la pena condemnar a una generació a perdre les seves arrels a canvi de més i més diners?

Aquest canvi de criteri és una prova més del gran interès que hi ha en què aquesta comarca es converteixi en un parc temàtic per a la gent amb alt poder adquisitiu. D'acord, fem-ho així. Però llavors no



m'agradaria escoltar allò de "marxeu a estudiar fora, però torneu a la Cerdanya per aplicar els vostres coneixements". Ja n'hi ha prou. Estem cansats de sentir que els joves som el futur de la comarca i que cada vegada ens trobem més i més obstacles per continuar-hi vivint. D'aquí a uns anys, potser hi haurà una Cerdanya molt bonica, plena de gent esquiant els caps de setmana, amb una C-16 desdoblada fins al Túnel i amb rotondes molt maques pagades amb impostos de les segones residències. Però tindrem un problema: de cerdans, ni rastre.

Dir la geografia pel seu nom

JOFRE FIGUERAS



Pal indicador al refugi del Gresolet.

Sigui circulant a peu o sobre rodes, perdre's cada vegada resulta més difícil. Els recursos que tenim a l'abast per orientar-nos són molts, començant per les diverses aplicacions mòbils que fan aquesta funció. Si no tenim clara la direcció a seguir, tots acabem en més d'una ocasió recorrent a la pantalla per sortir de dubtes. Però les facilitats no només han crescut en el món virtual, també en el físic, amb la presència de senyals d'indicació en molts més indrets. Des d'una carretera general fins a un sender, avui costa estar-se una llarga estona sense trobar un rètol, una marca acolorida o una fita. N'hi ha més, però potser els ulls que s'hi fixen són menys tenint tots a mà un telèfon que ens ho dona mastegat i ens estalvia un esforç d'observació que tampoc és garantia de trobar el que busquem. Per què m'han de tornar a dir la distància fins a Barcelona o a Lleida?

Els cartells han deixat de ser l'eina principal a l'hora de guiar-nos, però val a dir, també, que la seva aparició pot ser providencial i a tots ens ha fet respirar alleugerits en algun moment o altre.

Sigui com sigui, el que s'acaba valorant de qual-sevol senyalització és si ens ha resultat útil, i si no ha

estat així, perd bona part del seu interès. És un topònim entre tants d'altres. Ara bé, una localització escrita en una placa pot representar alguna cosa més, no tot es redueix a un sentit pràctic. La geografia és plena de llocs amb nom i cognom, però el pas dels anys, influït pels canvis en l'ús de la terra, ha fet que moltes d'aquestes denominacions hagin quedat en l'oblit. Avui són coneguts els cims o els llacs més visitats, mentre que una pleta o un poble abandonat són anònims per la majoria.

En aquests últims casos, indicar-los sobre el terreny és una manera de mantenir un mínim de la seva història, encara que només sigui el títol, com poden fer unes lletres senzilles gravades en un tros de fusta. Hi diu Canals, un despoblat del terme de Riu on s'arriba seguint un sender que surt de la boca nord del túnel del Cadí. Tindrà moltes menys referències que un estany del Malniu, tot i que segurament serà igual d'accessible.

Qui manté una relació més estreta amb els punts de la geografia, independentment de quins siguin, és la població local. Per necessitat o per proximitat, les persones que fan vida al territori són les que saben



Marques del GR 150.1 a la Serra del Cadí, amb vistes a Port del Comte.

posar més noms als mapes. Joan Peitx descriu al llibre *Les identitats dels cerdans* el sentiment de pertinença que generen els elements del paisatge entre els habitants de la comarca, i això d'alguna manera queda impregnat en els topònims que els identifiquen. La paraula Cadí, posem per cas, no tindrà la mateixa significació per algú de Cerdanya o l'Alt Urgell que per una persona d'una altra procedència.

El nouvingut no podrà establir-hi mai el mateix vincle, però pot trobar en aquest terreny una manera de connectar amb la gent de la zona. Personalment, sense ser originari del Pirineu, m'he trobat que la geografia sovint és una porta d'entrada per conèixer molts veïns i veïnes, i desmunta tot el que es pugui dir del seu caràcter tancat. Sense voler-ho, l'afany de mena per preguntar pels llocs i voler ubicar-los ha fet que la feina periodística de recórrer el territori explicant històries hagi sigut molt més fàcil. L'interès de fora per la toponímia local es llegeix, potser, com un gest de reconeixement cap a la identitat pròpia.

Fent un salt als mitjans de comunicació, és habitual que hi hagi una manca de precisió geogràfica a l'hora de parlar d'un territori extens com és el Pirineu. Quan a l'espai del temps s'anuncia que hi haurà precipitacions en aquestes comarques, poc s'acosta la informació als habitants de cadascuna de les valls, on la meteo-

rologia pot diferir molt. De manera semblant, quan es posa ubicació a una notícia, és molt diferent situar-la en un municipi com Bellver que dir en quin dels seus 21 nuclis de població ha passat. No és només una qüestió de rigor informatiu, és també el fet de donar valor un tret constitutiu de la gent que hi viu, i que d'aquesta manera se senti representada per allò que es diu d'ella.

"Tan dignes literàriament són els topònims d'aquesta zona com els de qualsevol altra ciutat", comentava l'escriptor Pep Coll, i fent referència a la seva darrera novel·la afegia: "igual de província pot ser una novel·la ambientada a Nova York com a Abella de la Conca".

Per tot plegat, davant de qualsevol rètol amb què ens creuem, val la pena atansar-s'hi a donar-li una ullada. Potser no ens guiarà cap allà on volem anar, però ens aportarà alguna cosa més que una simple paraula.



Pal indicador del GR 11 als Llanos de La Larri, a la vall de Pineta.

En la mort de Josep M. Salrach



No voldríem publicar aquest número de la QUEROL, sense fer-nos ressò de la mort del professor Josep Maria Salrach i Marès (1945-2025), que va ser per nosaltres un dels nostres col·laboradors més eficaços. Sempre que se li va demanar que ens fes un article no es va fer pregar i, amb una voluntat de ferro, ens va obsequiar amb un parell d'articles d'història medieval que hem apreciat i valorat moltíssim.

La seva vàlua com a investigador i professor universitari, així com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans, ens va honorar amb un parell d'articles dedicats a l'Abat Oliba i ara, fa poc, sobre el Mil·lenari de Montserrat.

El nostre agraïment i el nostre condol més sincer per la generositat en contribuir amb la QUEROL, de qui fou el millor expert de la Catalunya medieval.

Josep Maria Salrach va ser historiador medievalista català. Es va llicenciar i doctorar a la UB. Va ser professor i catedràtic a la UPF i també va exercir la docència a la Universitat de París VII. Va publicar i dirigir diversos llibres sobre la Catalunya medieval. Va ser membre de l'Institut d'Estudis Catalans, on el gener passat se li va retre un homenatge.

4. Conocimientos

4.1. Religión

1. De las tres personas de la Santísima Trinidad, ¿cuál es la que existió antes?
2. ¿Cuándo hicieron la comunión los apóstoles?
3. ¿Qué pecado comete el que bebe agua antes de comulgar?
4. El que habla mal de otro quitándole la fama ¿contra qué mandamiento peca?
5. El que echa agua al vino ¿contra qué mandamiento peca?

Respuestas

El primero todos igual

En la Santa Cena

ninguno

Contra el quinto

Contra el séptimo

DOSSIER: LES ESCOLES DE Cerdanya

COORDINAT PER ANNA MONTANÉ

4.2. Matemàtiques

1. 4 complejos: $7040'507$ m.

2. 4 incomplejos: 7 dies, 10 horas, 4 minutos y 18 segundos.

3. Máximo Común Divisor de 5 , 25 , 60

4. ¿Cómo son los dos ángulos agudos de un triángulo?

5. Si la razón entre dos segmentos homólogos de dos polígonos semejantes es $1/5$, ¿cuál será la de sus áreas?

4.4. Geografia

1. ¿Qué río pasa por Serisà?

2. ¿Cuál es la región de España más rica en carbón?

3. ¿Por qué es famosa la Rioja?

4. ¿Cuál es el monte más alto del Sistema Ibérico?

5. ¿Cómo son los ríos de la vertiente Cantábrica?

Sujeto

Complemento circunstancial

complemento directo

El pan es comido por

a mi madre

$70m0cm4Hm0Dm5m0dm7cm$

$0'710448$

agudos adyacentes

El Duero

Las Vascongadas

Por sus vinos

El Ancares 2.315 m

Ertos y torrenciales

Les escoles de Cerdanya

ANNA MONTANÉ



Nens de l'escola d'Arànsér, 1956

No és feina fàcil entomar la tasca de recerca sobre les escoles de Cerdanya. Un munt d'idees venen al cap i cal plantejar-se a quins aspectes cal donar més importància, edificis, mestres, plans d'estudi, potser el vessant social. Un cop t'immisceixes en aquest projecte un se n'adona que tots els aspectes són importants, però que, al mateix temps, tots ells són impossibles d'abastar completament. Per tant, s'inicia una feina de recollida d'informació, de forma globalitzada, que impliqui a tota la comarca, recollint informació de fonts escrites, orals o fotogràfiques que ens ajudin a tenir una idea general del que han estat les escoles de cadascun dels nostres pobles, i com han influït en l'avenir dels habitants d'aquesta comarca.

De fet, és un tribut que hem de retre als nostres avantpassats. Són força les persones que han estudiat aspectes relacionats amb l'ensenyament a la comarca, que ens han aportat informació sobre mestres, escoles i congregacions que s'hi han instal·lat al llarg dels temps, però el treball que avui ens proposem és recollir tota aquesta informació per ampliar-la en el futur, per a fer-la nostra, perquè no es perdi aquesta part del nostre passat.

Queda molt lluny aquella època en què anar a *estudi* a aprendre de lletra (llegir i escriure) i les quatre *regles* (sumar, restar, multiplicar i dividir), a part d'aprendre de *modus*, eren objectius principals per a

moltes famílies, que veien en aquest tipus d'ensenyança una possibilitat de millorar les seves pròpies expectatives. Que els fills o filles, principalment fills, sabessin portar els comptes, escriure cartes per a poder-se comunicar amb diferents persones o estaments,



Portada d'una llibreta.
All

i saber llegir, era una aposta per al futur de la seva mainada. Per a les nenes, també saber portar una casa i cosir.

Era l'època en què els nens duïen cartera, plumiers, tinta i plomes per escriure, els qui tenien més sort. Era el temps en què en una sola enciclopèdia hi podíem trobar totes les matèries que calia saber. Època en què el mestre era totpoderós, de vegades en excés, ja que s'excedia en els càstigs que aplicava als alumnes, i que, juntament amb el capellà i l'alcalde, formaven part de les forces vives del poble.

Portar a terme aquest projecte d'ensenyança demanava un espai propi, un edifici, una escola. Gairebé tots els pobles de Cerdanya, en un moment o altre, han tingut la seva escola oberta; si ha estat necessari, s'ha fet classe en cases particulars. Amb el temps, aquelles petites escoles rurals, que havien fet la seva labor gràcies a la proximitat, van quedar obsoletes i van haver de tancar. Els nens i nenes de pobles apartats dels nuclis més grans van haver de desplaçar-se i assistir a escoles on van trobar-se amb altres nens que es trobaven en situacions similars. Comencen a aparèixer les escoles graduades, el transport escolar i la possibilitat de quedar-se a dinar al menjador.

No cal dir que, actualment, les instal·lacions escolars i la política educativa en general, estan al servei de les persones. Les metodologies disten moltíssim de les que imperaven, sobretot de les de començaments del segle passat.

ESCOLES RURALS DE LA BATLLIA I EL BARIDÀ

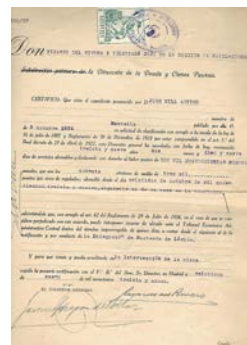
Però, fem memòria d'aquelles escoles que ja fa força temps que van tancar portes cap als anys 70 i que no van tornar a obrir: les d'Estana (1973), Travesseres, Viliella, Arànsers i Músser. Una vintena de nens assistien a classe a Arànsers l'any 1956 i una desena els anys quaranta. L'última mestra de Viliella va ser Rosa Campà. A mida que els pobles van anar perdent població, l'escola va tancar.

Hi ha un seguit d'escoles de la zona del Baridà i la Batllia que han tingut més sort i que, malgrat que algunes tancaran uns anys, després tornaran a obrir i, actualment, estan en plena activitat. Són les escoles de Lles, Montellà, Martinet, Prullans i Prats. Poc o molt, el nombre de nens que acudeixen a cadascuna de les escoles és tingut molt en compte, és important perquè es mantinguin obertes, ja que alguna escola té pocs nens i, a vegades, només que marxi una família podria fer trontollar la seva continuïtat. No ha passat mai res i des que van reobrir han continuat sense problemes. Fem una mica d'història d'aquestes cinc escoles.

L'escola de **Lles**, ha estat sempre oberta. Als anys 50 hi havia una mestra i eren al voltant de 45 nens i nenes. El mestre vivia al pis de dalt. Actualment, rep el nom d'Escola Portella Blanca.

Els nens de l'escola de Lles van entrevistar una mestra que havia treballat a l'escola els cursos 1985-86 i 1986-87, era la seva primera destinació. En aquesta època hi havia uns vint infants i no hi havia cap altra escola al municipi de Lles. Eren dues professores, la Lúcia Prats Pons, que estava al grup dels grans i l'Alba, al grup dels petits. Un o dos dies a la setmana hi anava en Pere Fité, que feia classes d'Educació Física i anava també a escoles de la mateixa agrupació escolar: encara no exis-

Full de serveis i sous,
J. Mill



Jubilació.



Nens de l'escola
d'Arànsers, 1956.



Josep M. Gratacós
Peracaula, el mestre
vell, anys 60

tia la ZER. Les dues mestres vivien al pis que ja hem esmentat, situat a sobre de l'escola. Els caps de setmana marxaven cap a casa. A l'hora del pati sortien a jugar a la plaça, igual que avui dia, evidentment que la plaça ha canviat molt.

L'antiga escola només constava de les actuals classes dels petits i dels mitjans. Amb els anys, s'ha anat ampliant fins a afegir-hi una classe més i un despatx.

Montellà

El 1905, consta com a mestre de Montellà, Joan Mill Artisó, altrament anomenat "el camot". A causa d'un accident domèstic va perdre una cama i en el seu lloc en duia una

de fusta. Conten que se la feia ell mateix, i se l'anava canviant quan convenia. Tenia fama de ser un mestre d'aquells que castigaven de valent, que no mirava prim en com ho feia. Hi va ser, pel que sembla, fins al 1933. Com a curiositat adjuntem el que cobrava mensualment i el que va cobrar de jubilació.

Fora d'aquest mestre, la gent de Montellà guarda, en general, força bons records dels mestres que van venir després.

A Montellà, abans dels actuals estudis del Tossal, s'havia fet estudi a Cal Paulí, al carrer Major, a una casa annexa a Cal Bessó, carrer de Sant Genís, i també a Cal Mariner, a la plaça del Llac, el mestre Joan Mill.

En passar els anys, a l'inici dels vuitanta, va agafar la direcció de l'escola, Rosa Campà, figura important i significativa per entendre el concepte de l'escola rural actualment. La de Montellà tenia, com moltes altres escoles del voltant, una estructura encara de col·legi rural franquista, on es funcionava sense gaire relació amb les escoles de l'entorn, tot girava entorn d'un sol mestre. Va ser aleshores quan es va iniciar un moviment d'un grapat de mestres de tot el territori català, entre ells la mateixa Rosa, que van veure que havien de fer evolucionar i anar per un nou model d'ensenyament. Gràcies a ella,

va ser una de les comarques pioneres a l'hora d'idear aquest nou sistema d'estructuració. Un cop es va rebre els vistiplau d'Ensenyament, la comarca es va dividir en dues ZER, la de Baridà-Batlí, que agrupava les escoles a què ens hem referit més amunt, i la de Cerdanya, formada pels centres de Ger, Bolvir i Llívia. Això va ser a finals dels vuitanta.

L'escola rural continua essent el nucli de vida del poble, la que ha fomentat tradicions i cultura i que ha permès, al llarg de la història de l'ensenyament a la nostra comarca, que

els pobles continuïn tenint vida; la Rosa ho veia clar, "quan una escola es tanca, el poble acaba morint", estava d'acord amb el resultat d'un estudi fet a la zona de l'Alt Urgell i el Baridà, que demostrava que tancar una escola volia dir tancar el poble, també.

Actualment, l'escola de Montellà, rep el nom d'Escola Ridolaina.

L'escola de Montellà, actualment, però, ja no forma part de la ZER, encara que continua mantenint el mateix esperit d'escola rural que caracteritza la resta.

L'escola de **Martinet**, Escola Pere Sarret, es va obrir el 1909. Pere Sarret, fill de Cerdanya, se'n va anar a Madrid on hi tenia un germà i li va tocar la loteria allà. En Lluís Bello, en el seu llibre *Viaje por las escuelas de Cataluña*, diu que la gent del país li van dir que estava folrat d'or i li va tocar la loteria. Va



Escola de Montellà,
anys noranta



Joan Mill amb alumnes,
finals anys 20 del segle
passat



Nens de l'escola de
Martinet, any 1936-37

deixar quaranta accions del Banc d'Espanya per a les escoles i per a obres públiques. Per això es va posar el seu nom a l'escola.

L'edifici és el mateix que era, l'únic canvi és que al mig hi ha l'Ajuntament, a l'esquerra hi estaven les nenes i a la dreta els nens.

Fa més de trenta anys que Martinet va entrar a formar part de la ZER Baridà-Batlíia, juntament amb Lles, Prats i Prullans.

L'escola més antiga de la qual es té notícia a **Prullans**, escola El Puig, es trobava al centre del poble, a prop de la plaça Major, a la Secretaria Vella.

Un mestre era el senyor Domingo Armengol. Les nenes anaven a can Cruïlles, amb la senyora Victòria. Per aquelles èpoques, 124 criatures hi estaven inscrites, 72 nois i 52 noies (1926, aprox.) Hi havia un mestre per als nens i un altre per a les nenes.

Hi va haver un trasllat i l'escola de les nenes va anar a cal Ramon, amb una nova mestra, la senyora Cecília Martí Martí, que va ser nomenada mestra de Prullans el 1932 i s'hi va estar fins al 1940. La casa on vivia la mestra era al costat mateix de l'escola del poble.

Durant la Guerra Civil, l'escola va continuar impartint les classes. Un cop acabada la guerra, les nenes van continuar els estudis en el mateix lloc, cal Ramon, dirigides per la senyora Carmen Cortasa; als nens se'ls va adequar una aula a ca l'Antoni. Va arribar un nou mestre, el senyor Toldrà.

El curs de l'any 1945, amb el matrimoni Puerta com a mestres rurals (el senyor Bonito i la senyora Guadalupe Aguirre), es va inaugurar una nova escola, a l'entrada del poble, un lloc més espaiós. Aquesta escola va agrupar les dues unitàries.

A Prullans es va mantenint un índex d'escolarització sempre molt alt; l'escola va esdevenir una escola pública oberta als infants del poble, dels pobles agregats i de les masies del voltant. Com en totes les escoles rurals, a Prullans s'ha anat mantenint l'existència de tots els nivells a la mateixa aula.

Els mestres impartien totes les assignatures, també la religió, tot i que el catecisme, assignatura obligatòria, l'ensenyava el rector de la parròquia, que assumia l'obligació de la preparació dels nens i nenes que havien de fer la comunió i del concurs de catecisme que s'organitzava amb altres pobles de la comarca. Per a les nenes hi havia una altra activitat per a les tardes dels dijous, les labors.

La senyoreta Isabel, veïna del poble, en va ser mestra de les nenes i recorda que, aleshores, anar a l'escola era un repte, un salt d'obstacles ple de dificultats, ja que els nens ho feien caminant des de les masies i a l'hivern, amb esclops per poder travessar els camins enfangats. Les nenes portaven, a més, un braseret per escalfar-se a l'aula.

Els qui no vivien al poble i no podien tornar a casa per dinar portaven una carmanyola amb el menjar, normalment, escudella i carn d'olla, que escalfaven al migdia a casa d'algun parent o a la mateixa escola.

A l'hivern, des del mes d'octubre fins al mes de març, quan els dies eren més curts, el vent gelat bufava sense parar i els camins eren més nevats o enfangats, alguns alumnes que vivien en els indrets més llunyans es quedaven a dormir al poble, a casa d'algun parent i els seus pares els baixaven el menjar.



Nens de l'escola de Martinet,
anys setanta



Escola de Prullans,
començament de segle



Primera escola
de Prullans

Des dels anys seixanta, el degoteig decreixent del món rural ha generat un desequilibri entre la cultura urbana i la cultura rural muntanyenca que s'ha accentuat per l'insignificant pes demogràfic que té la muntanya sobre la resta del país.

L'ampliació de la reforma educativa amb una educació secundària obligatòria fora del poble, allunya i desvincula els estudiants de la seva primera etapa escolar i del poble.



Nens de l'escola de Prats, anys vuitanta

L'escola de **Prats i Sansor**. En Cinto Rosell, nascut l'any 1928 té un bon record del mestre Marçal Rosell, que s'estava a la pensió de la Lluïsa, perquè els dissabtes li va ensenyar a jugar escacs; les figures les va fer el mestre mateix amb fusta; aquesta ha estat una diversió que l'ha acompanyat tota la seva vida.

Això va passar abans de la guerra i durant la guerra. Ens explica que l'escola de la república era molt diferent que la d'ara, els donaven els llibres i el material. Explica que com que els nens pel març o l'abril havien d'anar a ajudar al camp, el mestre es quedava sol a classe. De nens, n'hi havia vint-i-cinc o trenta, perquè a vegades també venien els de Sanavastre.

Va aprendre a llegir i a escriure en català, va aprendre el castellà amb els gitanos guardant les vaques. Va deixar l'escola als catorze anys, però a la nit encara anava a repàs.

L'Agustí Picas recorda altres mestres, la Teresina, casada a cal Malla de Sansor i la Rosalia.



Miquel Moya, mestre de Prats, 1989-2015

En Miquel Moya recorda que quan va arribar a Prats, l'escola de Sant Serni, era un edifici de tres plantes, força vell. L'escola era a la planta baixa, al primer pis hi havia l'Ajuntament i a l'àtic, la casa del mestre, inhabitable. L'escola era una sala quadrada d'uns 20 metres quadrats amb les parets de tàpia encaçades, una pissarra pintada a la paret amb força forats i una estufa de gasoil. Així és com ho recordava el Miquel Moya, mestre de Prats durant vint-i-sis anys. L'any 1989 va tenir setze alumnes des de 3 anys fins a vuitè d'EGB. Durant les hores d'esbarjo jugaven a la plaça empedrada de davant de l'escola.

Ja a l'època dels vuitanta, es va lluitar per aconseguir tenir un institut a Bellver, que es volia lligar amb la pràctica dels esports d'hivern; li van posar el nom d'Anapaïta, però els dirigents polítics del moment no ho van veure clar.

L'escola de Prats era una escola rural aïllada. Amb les veïnes, les escoles de Bellver de Cerdanya i la d'Alp, no hi havia contacte ni entre mestres ni alumnat. Ja començaven a haver-hi trobades de mestres amb les escoles de Prullans, Martinet, Montellà i Lles.

De mica en mica, juntament amb la resta d'escoles que formen la ZER Baridà-Batl·lia, van començar a muntar activitats conjuntes i, més endavant, a trobar-se un cop a la setmana totes les escoles per fer currículum comú. El curs 1990-91, van anar a fer escola a una caseta enmig del camp, mentre feien obres a l'edifici nou: a la planta baixa, l'escola; al primer pis, l'Ajuntament i sota el rellotge, la casa del mestre. Durant el curs 1995-96, es va crear la primera Associació de Pares de ZER de Catalunya.

Actualment, l'escola ha canviat d'ubicació i comparteix edifici amb el consultori mèdic, el magatzem i l'arxiu municipal. En un edifici molt proper hi ha el menjador escolar. Davant mateix hi ha la pista poliesportiva, amb gronxadors i graderia, que serveix de pati.

Per poder conèixer una mica més com eren algunes escoles de Cerdanya pels volts dels anys trenta del segle passat, ens referirem sovint a les apreciacions que d'elles fa el Sr. Luís Bello, escriptor, periodista i pedagog en el seu viatge per Cerdanya. La seva manera d'expressar-se, el seu punt de vista un punt sarcàstic, un punt realista, ens ajudarà molt a entendre quin moment vivien les escoles del moment. Els seus punts de vista es recullen al llibre, *Viaje por las escuelas de Cataluña*. Edita Tirant Lo Blanch, València 2002.

BELLVER

La referència més antiga que s'ha trobat sobre l'ensenyament a Bellver data de 1770. És un document que el Consistori adreça al bisbe d'Urgell on li demana un clergue per a ensenyar, els nois de la vila de Bellver i els vuit altres pobles que en formen part, a llegir i escriure, i la doctrina cristiana. Més endavant diu que tot el poble ho demana i ho desitja com a remei a la urgentíssima necessitat de la bona criança dels seus fills.

L'any 1846 en el *Diccionario General e Histórico* de Pascual Mañoz diu que Bellver té "*escuela de instrucción primaria elemental pagada por los fondos del común*".

L'escola a la qual ens hem referit que es remunta al segle XVIII, continua utilitzant les dependències de les cases habilitades per a la docència a la plaça Major, les nenes als baixos de l'Ajuntament i els nens a cal Garriga.

El 1916, el consistori es planteja la possibilitat de traslladar les escoles a cal Lluís carreter (plaça de l'Arbre), lloc que ocuparan fins al 1932.

L'any 1925 es compren els terrenys al Sr. Travy per fer les escoles. L'edifici projectat per l'arquitecte Ignacio de Villalonga es va construir durant l'època de la República.

Durant la República es construeixen els edificis escolars, a part del de Bellver, també els d'Olià i els de Pi.

A **Pi** es recorden mestres com el Sr. Ramon Huguet, la Sra. Pilar Albertí, la Margarita Canal, que vivia a cal Peu Negre, la Mercè, que els assajava les caramelles i vivia a la casa vella de cal Fosses i la Josefina, casada a ca l'Andreu de Travesseres. L'antiga escola de Pi estava situada a cal Ramonet. Quan parla d'aquest poble, en Luís Bello diu: "*es preciso enviar maestros de montaña, bien curtidos, y no todos serían capaces de soportar la escuela y la casa habitación de Pi*".

Bor ja tenia un edifici destinat a escola, però hi havia la voluntat de construir-ne un de nou, de més modern. S'inicia l'expedient de l'escola de Bor, que no es podrà portar a terme a causa de la Guerra Civil i no es construirà fins molt temps després d'haver acabat el conflicte bèl·lic. Va ser l'any 1958 quan van ser construïdes, edifici projectat per l'arquitecte Josep M. Sostres.

Aquests edificis foren finançats de forma popular mitjançant unes accions que adquirien la gent de Bellver i Batllia. Així, doncs, el 28 d'agost de 1932, el president de la Generalitat, Francesc Macià, va inaugurar l'escola de Bellver. A la plaça del Portal l'esperaven multitud de vilatans i tots plegats van iniciar un seguici fins al nou centre docent.

L'any 1929, Pere Sicart havia deixat en el seu testament la Torre de Sant Josep, perquè fos destinada a l'ensenyament. Es crea el Patronat Sicart Sarias – Alujo, però tan sols va realitzar la funció docent durant una dècada.

El curs 1967-68, al poble hi havia una escola del Patronat de



Escola de Bellver, 1920



Nens i nenes de
ca les monges, a Bellver



Edifici de l'escola de
Bellver, començaments
anys setant



Alumnes de Bor amb el
mestre Pere Pons l'any
1915.



Edifici antic
de l'Escola de Bor

Sant Josep. Hi havia un mestre per als nens grans. Encara hi ha gent que es recorda molt del Sr. Arnal i, a més, a l'edifici de les Escoles Velles hi havia la unitària de nens, la de nenes i la de pàrvuls. Al poble també hi havia el col·legi de la Sagrada Família, que acollien els pàrvuls, nens i nenes, i nenes de totes les edats.

Hi ha un seguit de mestres que els alumnes de l'època encara recorden: Cosme Canela, Concepció Bosom, Carme Calveras, Fernando Lorente o la Loli-ta Bosom, que va tenir cura de la classe de pàrvuls durant molt temps; més endavant van arribar mestres com Pepita Caselles, Carme Bedoya, Montse Ibars i Marta Aldavó, que van acabar creant vincles estrets amb la població i s'hi van casar.

A Bellver ja hi havia menjador escolar. Es va adaptar el vestíbul com a cuina i el menjador es feia a la classe de les nenes. Els nens usuaris eren els de Baltarga, Vilella i el Molí del Pons. Aquests nens venien



22 de maig de 1924,
mestres de la zona de la
Batllia-Baridà

a peu a l'escola, sols. A l'hivern arribaven molls, freds i nevats, s'escalfaven a la vora de l'estufa de serradures que cada mestra havia de carregar i encendre abans d'entrar a classe.

La neteja de l'escola també anava a càrrec de la mestra. A final d'any, l'Ajuntament feia una petita aportació econòmica.

L'any 1970 es comença la construcció d'un edifici escolar a la Closa del Travy i que va ser inaugurat el 1972. Els motius eren diversos: l'antiga escola havia quedat obsoleta per les noves necessitats educatives del municipi. Creació del menjador escolar l'any 1964, l'establiment del transport infantil el 1968 i la supressió dels centres de Bor, Riu i Prats i, més tard, dels de Pi, Olià, Talltendre, Ordèn i Éller (havia estat construïda a l'era de cal Fransó l'any 1923), fet que va provocar una progressiva concentració d'alumnes de la Batllia a Bellver. La reforma educativa va provocar el tancament del Col·legi del Patronat de la Torre de Sant Josep i del de les monges de la Sagrada Família.

Per tant, l'escola nova va començar a funcionar el curs 1971-72. L'escola actual n'és la seva ampliació, ja que al llarg dels anys s'ha anat ampliant i millorant, ocupa el triple d'espai que la inicial.

A part, per fi, els desitjos d'aquells mestres de les escoles rurals que demanaven un institut a Bellver, projecte Anapaïta, es veuran acomplerts; a partir del curs 2025-26, el municipi disposarà d'un institut-escola.

L'escola de les monges de la sagrada família

L'any 1900 tornen les monges de la Sagrada Família i s'instal·len al Convent acabat de construir. Aquesta congregació ja havia estat present a la població des de 1860 fins a 1868. Aquest últim any va ser quan la Revolució va suprimir l'ensenyament impartit per religiosos o religioses. Un cop finalitzada la guerra, aquest edifici va ser ocupat, durant un temps, per refugiats de guerra.

El col·legi havia estat fundat per la mare Janer, i es va dedicar a l'ensenyament de nenes i parvulari fins al 1971. Van impartir l'ensenyança a moltes generacions de noies bellverrenques durant aquests anys.

Algunes nenes de Ger havien anat a estudi a les monges de Bellver, recorden la madre Dolors. Una vegada una nena de Bor va col·locar fil de pescar d'una porta a l'altra i una monja va caure ben estirada.

Mossèn Anton les feia anar a doctrina a la rectoria, i les picava amb una verga. Les nenes feien labors, la *canastilla* i les dones feien el Servicio Social, per treure's el carnet de conduir el necessitaven. Es feien cursos. Les dones es preparaven l'aixovar, el feien amb roba bona, de la viuda Tolrà.

El poble de Riu també va tenir oberta una bona colla d'anys la seva escola. S'ha pogut saber perquè es va trobar una certificació en la qual s'afirmava que fins al 15 de setembre de 1885 aquest municipi no havia tingut mestre.

A partir de 1889 ja es troben escrits de diferents nomenaments de mestres. La gent del poble, en el seu moment, va fer memòria i va elaborar-ne una llista on hi consten els noms d'alguns d'ells:

Onofre Navés Pont (1889); Josefa Andreu (1894); Modesto, del Pont de Bar, (1904); Francisco Miñana (1908); Magdalena Llobrés Brunet (1910); Raimunda Mir Jovells, casada amb l'Andreu Miroso de ca l'Andreuet (1929); Isidre Prunera (1941); Pilar Alberti, casada amb el Josep Serraclara de cal Cinto (1955); Conxita Mata (1963) i Dolors Pifarré (1965).

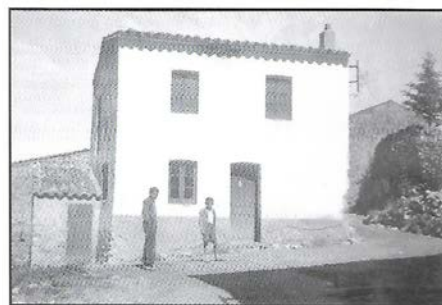
Segons dades de la Direcció General de l'Institut Geogràfic i Estadístic de la Seu d'Urgell, l'any 1895, el 70% dels veïns del poble sabia llegir i escriure, mentre que l'any 1910, aquest percentatge és lleugerament superior, és a dir, arriba al 78%.

L'any 1904, l'escola tenia vint-i-quatre alumnes.

Antigament, l'escola no tenia un edifici concret, sinó que s'utilitzaven cases diverses i algunes de deshabitades. La gent del poble recorda que s'havien donat classes a cal Xixo, cal Rit, cal Julià i cal Cintet.

L'any 1919, l'Ajuntament compra cal Trumfo, casa situada a l'actual plaça del Ribes, la planta baixa de la qual era l'escola i el primer pis l'Ajuntament.

El 1945, aquest primer pis va quedar lliure, perquè l'Ajuntament es va traslladar en un altre lloc, llavors aquest primer pis va ser la casa de la mestra, l'escola va continuar estant a la planta baixa, fins a l'any 1968, en què va ser suprimida i els alumnes van haver d'anar a Bellver de Cerdanya mitjançant transport escolar.



Escola antiga de Riu. Foto: Juanita Vall, Any 1952.



Escola de Riu, antiga i nova

ESCOLES D'OLOPTE, ALL I ISÒVOL

Aquests pobles també van tenir escola.

La mestra Cecília Martí, a la qual ja l'hem vista donant classes a Prullans l'any 1932, després d'haver estat desterrada a Logroño, va poder tornar i va exercir de mestra a l'escola mixta d'Olopte, el 1947 i el 1948. Allà hi va viure acompanyada de la seva filla Maria, a la casa del mestre.

En Luís Bello explica la impressió que se'n va dur quan va veure l'escola **All** l'any 1931: *"para mi será recuerdo perdurable de los más profundos de este viaje y de todos mis viajes por España. ¡Pobre escuela de All!"*

Explica que l'edifici està pintat de blanc, té dues portes, dos balcons, una escala exterior de nou graons que dona accés a la "barra-ca". Entremig de dos balcons hi ha un escut. La casa s'ha de comparar amb la mestra i amb els veïns.

Explica, també, que és una escola mixta. Que hi assisteixen vuit



Nens i nenes d'Olopte a començaments del s. XX



Escola d'All, 1940



Any 1964, Rosa Nadal i els seus alumnes.
Escola d'All



Nens i nenes de l'estudi
d'All a principis del segle
XX

o deu alumnes entre nens i nenes, i que amb prou feines hi ha lloc per a ells i per a la mestra; el sostre és baix. Explica que el que li sap greu és *“¡la tristeza, la angustia, de ver tanta humildad para misión que consideramos tan alta!”*.

L'escola d'All va obrir el 1930. Estava ubicada a la plaça. Aquest edifici, avui en dia, ja no existeix, ja que va ser enderrocat.

En ella va exercir la Cecília Martí i Martí, de Bellver, on també va viure al pis destinat als mestres. Durant la setmana, vivia a All, on feia les classes i la seva filla gran, la Maria, l'ajudava. Els caps de setmana anaven a Bellver, on vivien el marit i la filla petita, la Lluïsa. Va ser la mestra d'All fins al 1954, any en què es va jubilar.

L'escola va romandre oberta fins al 1994.

De l'escola d'**Isòvol**, el mateix Luís Bello l'any 1931, explica que és similar a la d'All, i que quan ell hi passa està deserta. *“Allí aguarda el maestro, hombre recio, de tipo campesino, simpático a fuerza de salud, y, haciéndole compañía, un perro pachón, gran cazador. Deberían venir aquí, però no han venido hoy, los chicos de Isóbol y los de Olopte, su agregado...”*.

ESCOLA DE MERANGES

A 1.539 m, el nucli de Meranges és el cap de municipi situat a més altitud sobre el nivell del mar de Catalunya.

L'any 1932-33, Martí Avellanet Turet, pare de l'Esteve Avellanet Tarrés, tenia uns 12



Escola de Meranges,
1932-33, Martí Avellanet
Turet

any i assistia a l'escola de Meranges. L'Esteve ens explica que en èpoques tardanes hi havia tanta mainada que havien anat a estudi a Ger i fins i tot a Éller; hi anaven caminant i s'emportaven el menjar o la *fiambrrera*. No anaven a estudi com ara, hi anaven del novembre fins al febrer, perquè al febrer s'havia d'engegar els xais i els vedells i la gent ja tenia feina amb el bestiar, i a la tardor, s'havia de collir trumfes i fer llenya; els vailets havien d'ajudar a casa.

Es portaven la llenya per a escalfar-se, de vegades el seu pare baixava una carretada de llenya del bosc. La gent s'ho combinava. L'Esteve tenia parents a Girul i, perquè no haguessin de baixar carregats, el seu pare els en portava un sac. Els de Girul baixaven a peu i a dinar a casa a peu, vint minuts d'aquí a Girul.

Abans, els mestres eren més estrictes. L'Esteve va començar a anar a col·legi als tres anys, l'escola era molt a prop de casa seva. La primera mestra que va tenir es deia Dolores González Rebillo, era d'Astorga, León, era una dona gran, *“taranta* carregada de manies, que cridava sempre, però no ens van pegar mai”, recorda l'Esteve. Després va venir la Teresita Costa Borniol, era del Gironès. Un any va venir una noia que estudiava per mestre, la van fer venir: costava de trobar mestres que volguessin pujar allà dalt. Després d'ella va venir en Josep Ginesta Boixadé, feia de capellà i un any o dos va fer de mestre. L'Esteve li feia d'escolanet.



Escola de Meranges,
1962

L'última va ser la Dolores Garcia, una mossa jove, va ser la darrera, que era de la vora de Girona.

L'any 1965 va tancar definitivament l'escola de Meranges. Un bon dia els van dir “aquest any acabeu aquí, l'any que ve comenceu a Ger”. La gent del poble ho va entomar amb molta preocupació; avui en dia tothom té cotxe, però seixanta anys enrere, no.

En treure l'estudi i marxar la mainada, diu l'Esteve, el poble ho va notar. A Meranges, fins als anys setanta, hi havia hagut una quarantena de cases, treure la mainada va ser un daltabaix. Es portava els nens a Ger amb un autocar, dinaven a Ger i els tornaven a portar a la nit, la gent no ho podien entendre això, no era fàcil, eh?

ESCOLES DE GER, BOLVIR I LLÍVIA

ZER CERDANYA

L'altra ZER (Zona d'Escola Rural) que hi ha a la comarca és la ZER Cerdanya. La componen les escoles de **Ger, Bolvir i Llívیا**.

Abans de funcionar com a ZER, eren escoles unitàries, amb passats similars, que han tingut moments més bons i més dolents, relacionats amb la quantitat d'alumnes que hi han assistit, sempre atents a mantenir l'escola oberta i no haver de moure's del poble per anar a col·legi, almenys poder comptar amb aquesta opció, sense entrar amb més detalls.

L'escola de Ger es va obrir aproximadament l'any 1920, amb un nombre d'alumnes que rondava la cinquantena. La majoria d'alumnes eren del poble i la resta provenien dels pobles del voltant. Estava situada gairebé al mig del poble, al costat de l'Ajuntament, però des de fa més de 75 anys que l'escola està situada en el mateix lloc que està actualment, als afores del poble.

El Sr. Luís Bello, escriptor, periodista i pedagog, en el seu viatge per Cerdanya, quan passa per Ger, a finals de l'hivern de 1931, explica que Ger té una escola de nens en una casa de bona aparença, que dona al carrer i el mestre, “*hombre pletórico de vida y de energía, ha transformado el barracón que le entregaron en una de las escuelas más originales y más eficaces que yo he visto*”. Explica, també, que hi ha un escriptori comercial de magatzem de teixits i com a pissarra s'hi ha col·locat un sòcol que va fer posar el paleta. Per fora, diu que sembla un berenador, però per dins és una escola de veritat, “*que el maestro, cuando quiere, lo puede todo. O, para no exagerar, casi todo*”. Hi van pocs nens. Hi van els nens de Saga, Gréixer, Montmelús i Niula.



Alumnes de l'escola de Ger

Un matí d'agost, els veïns de Ger van trobar-se a la plaça per fer tertúlia i parlar de l'escola. De mica en mica, van anar fent memòria i en va sortir molta informació, la qual es podia trespolar a altres escoles de la comarca, com per exemple que, en certes èpoques del passat, només anaven a *estudi* els mesos d'hivern, perquè un punt arribava la primavera, hi havia massa feina al camp, o bé es llogaven de vailet.

En Joan Isern, abans de morir, va fer que la seva filla Pilar apuntés algunes informacions sobre l'escola que van ser molt interessants de saber i de recordar. Va anar a col·legi hivern i estiu, dels sis o set anys fins als nou; després ja el van llogar de vailet i només hi anava a l'hivern; a la primavera ja se n'anava amb les vaques.

Abans de la guerra, els nens estaven barrejats per edats, començaven als 6 o 7 anys. El mestre era el Sr. Clot, que era molt estricte. Els pegava amb el regle als dits, els estirava

les orelles, els deia males paraules i els càstigs eren molt bèsties. Un tipus de càstig era posar cigrons a cada genoll, de genolls a terra i amb els braços en creu, posar-te de cara a la paret, picar-te amb el regle als dits, etc.

L'horari era de 9 a 12 i de 3 a 5, de dilluns a dissabte i els dijous a la tarda tenien festa. Eren entre trenta i quaranta nens de totes les edats, barrejats. Feien tres o quatre grups, els grans, els mitjans i els petits. Es feien feines de càlcul, còpia i cal·ligrafia. Abans de la guerra ho feien tot en català. Els jocs a què jugaven eren a saltimbanqui, a *vòltics*, a *cartaró*, a sou, a boles, a cavall fort...; l'hora del pati en deien el *recreiu*.

Durant la guerra no teníem estudi, no hi anàvem, ens en feia algú del poble, en Joan recorda la Montserrat de cal Pons.

Després de la guerra van canviar de local, estaven a *ca l'Asidre*. A dalt, hi havia l'*iclesi*. El pati era la plaça, llavors sí que havien guanyat molt terreny. El mestre era el senyor Mirangels, molt bona persona, ens ensenyava i tractava molt diferent que el senyor Clot. Estudiaven el mateix, però enfocat amb intenció de raonar. Els càstigs eren fer *línies*, era capaç de posar-ne cent i es quedaven sense pati, no els pegava ni maltractava. La temporada que no podíem anar a escola, aquest mestre els feia repàs dues hores a la nit.

Tenien una enciclopèdia, allà hi era tot. Tenien una llibreta de brut i una altra de net. Primer ho feien amb llapis i, quan ens ho havien corregit, ho passaven a net amb tinta a l'altra llibreta, amb una ploma, i la sucaven al tinter. Per les taques hi havia paper secant, que absorbia les taques.

Per escalfar-se, cada dia i per torns, un o dos alumnes portaves la llenya. Aquest fet es repeteix en diferents escoles de la comarca.

Altres mestres que en Joan recordava eren de després de la guerra, l'Oliver, en Pujades, un tal Narcís i l'Aliot. Després de la guerra, els nens i les nenes estaven separats. Les nenes tenien mestres dones i els nens, homes. De mestra, recorda la M. Antònia Guant.

A Ger, també hi anaven els nens de Gréixer, de Montmelús, també de Niula i de Sant Pere. Els de Gréixer baixaven a peu per la costa i anaven a dinar a Gréixer i tot, més tard van anar a Saga, on també hi va haver escola.

A Meranges, la Maria deia que a l'hivern posaven el més fort davant i anava fent pas per arribar fins a l'escola, feien el caminet. Els nens de Saga anaven a Bolvir, les nenes a Ger.

Abans dels setanta, els nens i les nenes anaven separats: després ens van fer posar la bata rosa les nenes i els nens la bata ratllada, era com un uniforme.

Quan van començar a baixar els de Meranges (1965), van posar una cuinera i ja va començar a funcionar el transport. Venien els d'Isòvol, Olopte, All, Meranges, Gréixer i Saga.

Un mestre que surt a la conversa és Lluís Morrelló i, també, mossèn Martí, que et feia anar cada dia a doctrina i, si t'equivocaves o no t'ho sabies, feia anar el "juanitu", que li deien, un fuet llarg, i si es trencava l'endemà te'n feia portar un altre. Parlen del mestre Salvador **Sindreu**, com una persona estricta.

Es parla, també, de l'esforç gran que feien els pares quan arribava el moment de fer estudiar els nens a fora. També d'estratègies per aconseguir un millor tracte, com ara portar *el present* del porc (una mica del que s'havia fet durant la matança) a la mestra o al mossèn. La gent econòmicament més potent, quan mataven porc, li portaven el present a la mestra i també al mossèn.

Actualment, l'escola de Ger rep el nom de Santa Coloma.

L'escola de Bolvir

La primera escola de la qual se'n té constància data de mitjan segle XIX, en un racó del mas anomenat *cal Pebre*, en pèssimes condicions. Va funcionar els primers anys segons era costum a les escoles rurals de l'època i uns anys més tard es va traslladar a un pis, propietat de l'Ajuntament.

Per un document de setembre de 1876 se sap que el mestre, Esteve Palau, no podia dur a terme la seva tasca tal com ell voldria, perquè el local era petit, que no tenia mitjans materials, per la llum i la ventilació. La inspecció de juny de 1887 reconeixia el treball pedagògic del mateix mestre, fill de Bolvir. També feia constar que tant el material emprat com la instrucció dels infants, havia millorat notablement i feia elogis del docent.

La insuficiència de les instal·lacions va provocar a la llarga que l'Ajuntament i els veïns construïssin una nova escola, aquest cop en un edifici aixecat expressament. El lloc de la nova escola va ser equidistant entre el nucli del poble i el sector del castell. Hi van estudiar dotzenes d'alumnes i els més grans del poble recorden a Salvador Sindreu (1881-1950), que ja trobem documentat a Ger, que va exercir molts anys al poble i que també aquí és recordat com un mestre molt estricte.

Cap a l'any 1970, sabem per una llista d'assistència que l'escola comptava amb vint-i-cinc alumnes de diverses edats, a partir dels quatre anys.

El novembre de 1972 es va fer la darrera visita ordinària d'inspecció, ja que els alumnes matriculats només eren dos nens, els altres havien anat cap a Puigcerdà.

Onze anys més tard, el 1983, va ser reoberta de nou amb una quinzena d'alumnes, encara que n'hi hagués que estudiessin a Puigcerdà.

L'actual escola de Santa Cecília va entrar en funcionament el curs 2013-2014. Fou construïda en temps de l'alcalde Bartomeu Baqué i cedida al Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

El mateix curs es va inaugurar la llar d'infants en un edifici independent al mateix recinte.



Aula de l'escola de Bolvir actualment

L'escola de Llívia

Les primeres notícies que tenim de l'ensenyament primari a Llívia donen a conèixer que no hi havia instal·lacions adients per impartir les classes i que les aules havien de ser improvisades en edificis privats, de la mateixa manera que passava en altres poblacions de la comarca. S'anaven solucionant necessitats i es feia front als problemes en funció de les possibilitats que es tenien. Era necessari tenir en compte la separació per sexes que, evidentment, encara feia més difícil la situació ja existent.

Cal Mateu i cal Barrera, al carrer de la Travessera dels Forns, va ser on inicialment rebien classes els nens, i a cal Cassu, del carrer del Raval, 48.

A ca les monges (religioses de la Sagrada Família) al carrer dels Forns, 19 i, a l'edifici on actualment trobem les instal·lacions de l'Ajuntament, hi havia les aules per a les nenes.

Una Junta Local d'Ensenyament era l'encarregada d'administrar el funcionament d'aquesta activitat acadèmica, i la integraven l'alcalde, el metge, el rector de la vila i un mestre d'escola.

Les vacants de mestres titulars solien ser cobertes per persones d'un cert nivell cultural, disposades a assumir aquella responsabilitat.

El 13 d'octubre de 1934, el president del Consell Local anunciava, per exemple, una d'aquestes vacants de mestre per al col·legi de nenes, i convocava persones aptes per exercir el càrrec: la idea era que "les nenes rebessin lliçons culturals en lloc de córrer vagant



Escola de Llívia

pels carrers...". Hi havia una matrícula de 30 nenes i la retribució mensual que percebia la persona escollida seria de 2,50 ptes., que pagaria cada alumne, més una subvenció de 100 ptes., que oferiria l'Ajuntament, un total de 175 ptes. cada mes. La idea era que aquesta persona interina ocupés el càrrec, aproximadament, durant tres mesos; passat aquest temps, se suposava que arribaria una mestra titular nomenada oficialment.

L'any 1884, la Maria Pinyol, que havia substituït la mestra de nenes Bonaventura Tragant, va demanar a l'Ajuntament que autoritzés el trasllat de les aules a l'edifici del carrer dels Forns, un local que era propietat de les religioses de la Sagrada Família. Es va acceptar el traspàs i el pagament de 100 pessetes anuals d'arrendament pel local, sempre que l'escola fos dirigida per una religiosa d'aquesta institució.

A començament de segle, el mestre titular de Llívia era Agustí Soler. Dirigia l'escola de nenes situada a Cal Cassu. Aquí hi va néixer el seu fill, José Soler Barberà, que més endavant esdevingué un polític de renom, fundador del PSUC, i que va ser un dels signants de l'Estatut de Sau.

El 1886, hi havia de mestre a Llívia en Josep Sirvent, el qual protagonitza una queixa perquè l'Ajuntament li ha augmentat la quota de contribució que troba desfasada amb relació al sou que cobra. Pretén una rectificació, però l'Ajuntament no té en compte les seves queixes.

L'any 1956, s'inaugura amb gran solemnitat el Grup Escolar Jaume I, que conté unes instal·lacions suficients i dignes. En el moment de la inauguració hi havia tres aules i un porxo. Una per als nens, una per a les nenes i una per als petits. Cada una tenia una entrada independent pel carrer, lavabos i un despatx per a cada mestre. També disposava d'uns vestíbuls molt amplis on es podia jugar en cas de pluja i que servien d'ampliació d'aquelles aules grans i lluminoses, amb terra de fusta natural i calefacció de gasoil.

El pati tenia una paret al mig que el dividia en dos: pati dels nens i pati de les nenes. Més endavant, aquesta paret ja no tenia aquesta funció i la paret servia per delimitar el pati dels grans i el dels petits.

Al costat de l'escola s'hi havien construït les cases dels mestres: tres cases adossades de planta baixa i primer pis. Hi havia un jardí al costat del pati de l'escola. Inicialment, aquest jardí arribava fins als primers camps, igual que el pati. L'any 1980, la meitat s'havia destinat a una pista de bàsquet cimentada perquè hi poguessin jugar els alumnes de l'escola.

El 1990, es va crear la ZER la Cerdanya, formada per les escoles de Bolvir, Ger, Llívia, la Molina i Queixans (aquestes dues últimes estan actualment tancades).

L'any 1997, les cases dels mestres havien quedat deshabitades; s'hi va posar el menjador, la biblioteca i l'aula de música amb el piano que havia comprat l'Ajuntament i que servia per a tot el poble.

L'any 2005, l'Ajuntament va arreglar els pisos de la caserna de la Guàrdia Civil, que

havia quedat buida, com a aules per a l'escola. Anys després del trasllat a la caserna es van enderrocar les cases dels mestres.

A principis dels anys 90, als camps de darrere el pati, s'hi va construir el poliesportiu del poble, del qual se n'ha utilitzat el gimnàs.

Actualment, l'escola està ubicada a l'entrada del poble, a l'avinguda Catalunya. És una escola que depèn de la Generalitat de Catalunya on s'imparteix Educació Infantil i Primària.

Com a ZER té un Projecte Educatiu, un Projecte Curricular i un NOFZ comú per a les tres escoles (Llívia, Ger i Bolvir).

ESCOLES DE LA BAGA

Urús, Das, Alp i Fontanals (Queixans i el Vilar d'Urtx)

Escola d'Urús

Els més grans del poble recorden que a cal Tià hi havia hagut una escola. Més tard va ser a ca l'Escolana, propietat de l'Ajuntament. Tenien un mestre fix, que vivia i dormia al poble, al costat de l'escola.

Els més joves encara recorden que havien fet classe als baixos de l'edifici on avui hi ha l'Ajuntament. Una de les últimes mestres va ser la Maria Mir, de cal Picanta de Bellver.

L'escola va tancar definitivament l'any 1965.



Antiga escola a Urús

Escola de Das

Rosend Arús i Arderiu va ser un filàntrop que va finançar la construcció del Comú i les escoles municipals de Das, el poble nadiu de la seva mare. Va ser un polític, autor teatral, col·laborador de la premsa catalana i fundador de la Biblioteca Pública Arús i va morir l'any 1891. Aquest any va ser el de la cessió de l'edifici. D'aquesta manera el poble guanyava una descomunal escola.

L'escola de Das va estar situada en aquest lloc des de començaments de segle fins que va tancar el 1969 i els alumnes van haver d'anar a l'escola a Alp. Actualment, aquest edifici s'utilitza per a les dependències municipals i com a museu del pagès.



Edifici on s'ubicava l'escola de Das

Escola d'Alp

Abans de la Guerra Civil, l'escola estava situada a l'edifici del Casino, allà on ara hi ha el teatre. Després la trobarem localitzada on actualment hi ha l'Ajuntament, edifici que es va construir durant la Guerra Civil i s'amplia, ja que a Alp, normalment, sempre hi han anat els nens dels pobles del voltant. A la part de sota es construeixen dos petits edificis que eren els habitatges dels mestres.

El 1971, s'inaugura l'escola actual, Escola Mancomunada Bac de Cerdanya; la comprenen els municipis d'Alp, Das Urús i Fontanals de Cerdanya.

El primer director en va ser el Sr. Saló, que ja n'havia estat de l'antiga escola. Altres mestres que es recorden són l'Asunción Planella, Maria Mir, Jesús Bello, Josep Torrente, Dolors Tané, Nines, Pep



Grup de nens d'Alp amb la mestra Maria Mir

Girabal, Carme Selga, Montse Imbern, Montse Vinyet o Montse Enguera.

A principis dels anys 80, l'escola Bac de Cerdanya va ser la primera escola de la comarca en fer tot l'ensenyament en català. Gràcies a l'empenta dels pares i a la motivació dels mestres, l'escola es va convertir en un espai de reivindicació i recuperació de la llengua pròpia. L'Associació de Pares, amb l'estreta col·laboració dels mestres, va crear els Jocs Florals d'Alp el 1983. Tenien per objectiu motivar els nens a escriure en català. Aquesta associació de pares va organitzar les primeres edicions dels Jocs, que de seguida es van obrir a totes les escoles de Cerdanya i després al públic adult de les comarques pirinenques.

Els Jocs Florals es van anar consolidant com el concurs poètic de referència a la comarca fins a esdevenir els Jocs Florals de Cerdanya. L'any 1992, l'Associació de Pares va passar el testimoni de l'organització dels Jocs a l'Ajuntament d'Alp, que n'ha assegurat la continuïtat. Se celebra cada any el dia 23 d'abril, diada de Sant Jordi.



Antiga escola de Queixans

Escola de Queixans

L'edifici de l'escola estava situat al costat de l'església. Durant els anys vint només hi podien assistir noies, els nois havien d'anar a l'escola d'Urtx.

L'any 1934, l'escola de Queixans es va convertir en mixta, nens i nenes junts.

L'escola va tancar portes el 1996 i el Departament d'Ensenyament va considerar que els nens d'aquesta població havien d'anar a l'escola de Puigcerdà, tot i que la Mancomunitat de municipis la formen Alp, Urús, Das i Fontanals de Cerdanya.



Escola d'Urtx

Escola del Vilar d'Urtx

Hi havia classe de petits i de mitjans. Van refer la porta el 1967.

Va estar oberta fins al 1971.

Escola Mare de Déu de les Neus de la Molina

El 1960, es va fundar l'escola Virgen de las Nieves. L'escola depenia de la congregació del Pare Manyanet de la Sagrada Família. Els alumnes eren nens de classe benestant, amb un alt nivell econòmic, de diferents procedències, catalans, bascos i suïssos, entre d'altres. Les programacions escolars ja, en aquells moments, contemplaven classes d'esquí per als infants. En aquest aspecte, va ser una iniciativa innovadora.

El 1982, la congregació ven l'edifici a la Generalitat de Catalunya, i l'escola Virgen de las Nieves dels capellans del Pare Manyanet passa a convertir-se en l'Alberg de la Mare de Déu de les Neus.



La Molina

ESCOLA DE GUILS

Pels volts de 1910, a Guils hi havia escola. Estava situada a cal Pere Isidre, al carrer Malet, i hi havia una trentena d'alumnes. El mestre

era el Sr. Llanes, que tenia alguna mena de càrrec a l'Ajuntament i, quan hi havia d'anar per alguna raó, deixava un nen encarregat de vigilar tot el grup, fins que tornava.

El 1945, aproximadament, l'escola ja no estava ubicada al mateix lloc, s'havia traslladat a ca l'Isidre, no se sap exactament quin any es va fer el canvi.

Es feia classe cada dia de la setmana, de 9 h a 12 h del matí, i de 15 h a 17 h de la tarda. A la nit, es feien classes de repàs per a aquells nens que no podien anar-hi durant el dia, perquè ajudaven a casa. També es feia classe els dissabtes.

Recorden com a mestre el Sr. Emilio. També la Sta. Ángeles Rodríguez, una persona molt recta, amb caràcter, que vivia allà mateix. També hi va haver una mestra que es deia Montserrat Adrué, una dona molt seriosa, que feia molt de respecte. Aquesta anava a dormir a alguna casa del poble. Una altra mestra que es recorda és la Maria Duran.

En aquella època no hi havia tants llibres, només una enciclopèdia, com ja hem dit més amunt, la llibreta en brut, la llibreta de net i un llibre de lectura; encara s'escrivia amb ploma; més tard, van arribar els bolígrafs.

Els nois jugaven a pilota, les noies als jocs dels disbarats, a arrencar cebes, a passar el mocador, etc.

A l'escola hi anaven els nens de Guils, però també n'hi pujava algun de Saneja; els de Sant Martí anaven a Puigcerdà.

Durant els anys seixanta es va construir l'escola nova, al carrer Malet, on ara hi ha l'Ajuntament. Hi va haver una mestra que es deia M. Carme Surinyac, de Santa Coloma de Farners. Vivia al costat de l'escola; cada quinze dies marxava amb vespa a casa seva.

En aquesta època ja no hi havia tants nens, però encara n'hi quedava una quinzena.

PUIGCERDÀ

La primera notícia que es té d'una escola és del 1433. De tota manera, també hi ha documentades diverses sinagogues jueves durant els segles XIV i XV, on s'ensenyava i adoctrinava infants i adults. Joan Trigall, el 1603, venia a dir que l'escola era famosa pels molts i bons estudiants que en sortien, i continuava *"está situado en un buen acomodado y espacioso sitio junto a Framenores y el castillo, con grandes patios y paseos para decorar las liciones. En el no lee sino Gramática principio y fundamento de las otras artes"*.

La vila de Puigcerdà, però, tenia vocació per instruir els petits, lloc ideal per establir-hi les Escoles Pies. Va ser llavors, amb l'aprovació del bisbe Simeó de Guinda quan es va formalitzar la seva implantació a la població en finalitzar l'any 1728. Va ser el 23 de novembre quan es va signar la fundació de l'Escola Pia de Puigcerdà i les capitulacions. El 13 de desembre va iniciar la seva activitat sota l'advocació de Sant Josep al carrer dels Tarongers. Es comprometeren a tenir sempre tres professors per instruir els alumnes i el 1779 es constata que hi havia dos-cents alumnes. Les assignatures que s'impartien eren religió, política, lectura, escriptura, aritmètica, gramàtica, retòrica i poesia.

El 1793, s'inicia l'escola de les nenes, gràcies a la Sra. Rosa Àngels de Cruïlles, la qual llega els seus béns amb l'ànim que fos gratuïta. A la mateixa casa s'establí "la costura", dirigida per dones puigcerdaneses.



Grup escolar a Guils



1923 aproximadament, grup d'alumnes de Pau Surdelau



1918-1921, grup d'escolars de l'Escola Pia de Puigcerdà

Cap al 1923, vingué a viure a Puigcerdà Paul Surdelau. Es creu que, possiblement, era un desertor de la I Guerra Mundial i que juntament amb la seva muller van muntar una escola a la Vila, a la qual va assistir força mainada.

La Vila havia comptat amb quatre escoles: l'anomenada dels "nacionals", avui la pública. La de les germanes carmelites, coneguda com a Vedruna. L'Acadèmia Mont-Cerdà, iniciada els anys 50, que estava situada, inicialment, en un edifici que fa cantonada entre el carrer d'Espanya i el d'Alfons I, i després en un edifici d'uns antics banys, a tocar de l'estany, on també es va comptar amb un internat. L'Escola Pia, també anomenada "Pensionado de Alta Montaña", que actuava com a internat per a nens de classes benestants de Barcelona i d'altres indrets, però que també acollia alumnes que eren de la població o de la comarca.



1936, la professora Sra. Guix amb les seves alumnes

Pel que fa a l'escola pública, la dels nens, s'havia ubicat en un pis del carrer Major, mentre que les nenes tenien el seu local al carrer de la Font d'en Llanas.

Hi ha constància que el 1936 les escoles se situaven en aquest moment a les dependències de l'antic convent de Sant Domènec, al passeig 10 d'Abril. La instantània ens mostra el grup de nenes amb la seva professora, Sra. Guix.

Són curioses les reflexions que fa en Lluís Bello, escriptor, periodista, pedagog i polític liberal. En el seu llibre *Viaje por las escuelas de Catalunya*, reeditat a València per l'editorial Tirant lo Blanc explica el seu punt de vista sobre quina és la situació que viuen les escoles a Catalunya (1925-1935). Ens fixarem només en les de Cerdanya i ens hi referirem més d'un cop, perquè és una visió curiosa i interessant. Quan arriba a Puigcerdà i es refereix al convent de Sant Domènec, ho fa definint-lo com, "*caserón pegado a la iglesia, con fachada de triple arquería mirando al paseo del Diez de Abril*" i continua dient "*No hablaríamos de él si abajo, en los claustros, no estuviesen confinados los tres maestros de Puigcerdà. Allí los instalaron, en largas celdas o bodegas, húmedas, de luz escasa, inevitablemente frías, y aun las favorecieron porque antes estaban mucho peor*". Segueix narrant que no creu que la situació de les nenes sigui massa millor, perquè considera que aquestes escoles en convents són depriments, perquè d'ells no s'agafa la part més àmplia i magnífica, sinó la part més humil: "*suelen adoptarse como un recurso. Los maestros se acomodan. Los niños se acostumbran a todo*". Explica que en els pisos de sobre sempre sol haver-hi grans sales buides que es deterioren per falta d'utilitzar-les, "*mientras que en los sótanos la escuela vive como los primeros cristianos de las catacumbas*".

Parla, també, que amb les escoles públiques no n'hi ha prou, encara que els mestres treballin bé "*invaden los padres escolapios, las hermanas descalzas, las del Santo Ángel de la Guarda y las terciarias carmelitas*". En el llibre s'esmenta, també, que "*La Baronia, con Rigolisa y Ventajola, agregados de Puigcerdà, no tienen escuela*".

A les darreries dels anys 50, es van inaugurar les noves escoles situades a la part alta del carrer Major, cantonada amb la rambla de Josep M. Martí.

En passar el temps, l'escola va estar, una part, en el mateix edifici, però només els petits, fins a segon de primària; els altres nens, de 3r a 8è, van seguir les classes al carrer Escoles Pies, i es compartia l'espai amb l'actual institut Pere Borrell. L'edifici havia estat adquirit no feia gaires anys. Hi havia dues, tres i quatre línies i la part d'escola situada a l'edifici de l'actual institut aviat es va quedar petita, però va estar ocupat fins que es va construir la nova escola, l'escola actual, a vora de l'estany. L'edifici antic del carrer Major,

va ser enderrocat el 2002. Es conserva, però, l'antiga casa dels mestres.

Així, doncs, tots els alumnes es van encabir a l'escola nova, l'escola **Alfons I**, l'actual. Al costat es va construir una ala per a preescolar; es van perdre els espais pensats per a encabir-hi laboratoris, biblioteca, aula taller, plàstica, audiovisuals, etc., per poder-hi posar aules ordinàries. Es va haver d'ampliar l'edifici amb una ala adossada amb sis aules i quatre barracons al pati. Això va fer que el pati perdés una tercera part de la seva extensió.

Escola Llums del Nord

L'abril de 2007, naixia la segona escola pública de Puigcerdà.

A conseqüència de l'excés d'alumnat que patia llavors l'escola Alfons I, es va construir l'escola **Llums del Nord**, ubicada, provisionalment, a la part sud de Puigcerdà, a la Closa de l'Àngel i en mòduls prefabricats, la ubicació definitiva del centre hauria de ser al Camí de la Pedragosa. A cada curs escolar s'han anat incorporant mòduls per tal de donar cabuda als nous grups que ha acollit el centre.

El descens generalitzat de matrícula, principalment als cursos d'infantil, ha fet que el Departament d'Ensenyament proposi la redistribució de línies que ofereixen els dos centres públics de la vila. S'estableix que l'escola Alfons I ofereixi dues línies, i una línia l'escola Llums del Nord.

Pel que fa a l'edifici escolar actual, hi ha instal·lats set mòduls prefabricats que permeten acollir tres grups d'educació infantil i sis grups d'educació primària. Per altra banda, els mòduls cobreixen les necessitats de l'alumnat i garanteixen un espai acollidor pel desenvolupament de l'activitat escolar.

El mateix any que naixia l'escola, ens deixava un amic, un mestre, un impulsor de l'activitat educativa a Cerdanya i també poeta: José Luís Jiménez Villena, director dels Serveis Educatius de la Cerdanya; l'abril d'aquell mateix any, havia rebut el premi Gabriel Zelaya de poesia per la seva obra *Las luces del Norte*, és per això que, en agraïment a la tasca educativa que havia portat a terme a Cerdanya, la nova escola portaria el nom de la seva obra: Llums del Nord.

L'escola de Vilallobent

La primera escola de Vilallobent la trobem a cal Clara, que va arribar a tenir uns cinquanta alumnes si contem també amb els nens del poble del costat, Age.

Una de les mestres que va passar per aquesta escola va ser la Senyoreta Teresa Mandado, senyora molt religiosa; feia anar els nens el dissabte a l'escola a netejar i passar el rosari. Com que no hi havia casa per al mestre, dormia a cal Clot.

L'any 1960, es realitza el projecte per a una nova escola i un habitatge per al mestre. L'escola romandrà oberta fins a l'any 1968/69, quan tanca definitivament. Actualment, aquest edifici és el local social del poble.



Edifici antiga escola de Vilallobent

L'Escola d'Age

L'escola d'Age va obrir les portes el 1960 i va tancar 10 anys més tard a causa de la concentració d'escoles.

Acollia alumnes amb edats compreses entre els cinc i els catorze anys i, en acabar els estudis, obtenien el certificat d'escolaritat. L'edifici està situat a la cantonada dels carrers Puigcerdà i del Pas. És un edifici petit que actualment es fa servir de local social, envoltat per una zona d'esbarjo, parc infantil i pista poliesportiva.



Alumnes de l'escola d'Age

ESCOLA VEDRUNA

La Congregació de les Germanes Carmelites de la Caritat va ser fundada el 1826 per Joaquina de Vedruna i Vidal (1783-1854). En quedar viuda, durant la Guerra del Francès, quan ja era mare de nou fills, va emprendre el projecte de fundar aquesta congregació que es va anar escampant per Catalunya, Espanya i altres països.

Els objectius inicials eren els de tenir cura dels malalts i educar les nenes de família humil, ja que en aquells temps eren les nenes les qui es quedaven a casa, no anaven a l'escola i no sabien ni llegir ni escriure.

Sembla que, segons S. Bosom, a causa de continuats problemes amb les mestres laiques de l'escola de nenes existent des de 1793 i amb la voluntat de millorar el nivell escolar, es va decidir buscar religioses, i el bisbe, coneixedor de les carmelites de Balaguer i de Ribes de Freser, hauria fet d'intermediari.

El nou col·legi es va inaugurar el 1854 i va ser l'última fundació en vida de Joaquina de Vedruna, i la mare Paula Delpuig i Gelabert va ser vicesuperiora. Aleshores, va ser quan l'Ajuntament va demanar a les alumnes que, com a fet excepcional, aportessin deus rals cadascuna per sufragar l'ampliació de les aules i així poder acollir-les totes; quedaven excloses d'aquesta petició les que fossin pobres i necessitades. A més, l'Ajuntament va reconèixer oficialment les germanes com a mestres nacionals a la localitat, que el 1859 eren cinc.

El 1883, s'iniciava la construcció d'un edifici de nova planta, gràcies a la cessió d'un terreny del prevere Agustí Soler i la col·laboració del rector Jaume Manent. La placeta anomenada del Prior, el 14 de maig de 1902, fou alienada per l'Ajuntament a favor de la Junta d'Ensenyament del col·legi, amb la condició que sempre més s'hauria de destinar a l'esbarjo de les nenes, que no canviés de titular i que les obres anessin a càrrec de l'esmentada Junta.

Segons va poder investigar la germana Bonaventura Guillemet Juncà en el seu moment, durant la segona meitat del segle XIX i en funció del pla d'estudis establert a Espanya, les germanes ensenyaven a llegir, escriure, cal·ligrafia, aritmètica, gramàtica, ortografia, regles d'urbanitat, doctrina cristiana i costura, i en anys posteriors es van afegir la història i la geografia. De seguida, es van ampliar els plans d'estudi amb llengua francesa, piano, *corte i confecció*, brodat, planxa, dibuix i pintura.

El 1936, es va implantar el comerç, que va suposar una gran innovació. Però aquest mateix any, amb motiu de la Guerra Civil, els ensenyants van haver d'exiliar-se. El 1937, el local es destina a l'escola de la Generalitat. Al final de la guerra, es van iniciar els tràmits per reobrir el centre, però no va ser fins al 1941, quan el rector de la Universitat de Barcelona va atorgar el permís.

Com a assignatures principals, la doctrina cristiana, la cultura general, el comerç i els idiomes, la urbanitat i la costura i, d'optatives complementàries, piano, brodat i *corte*. Cal·ligrafia amb plomí i tinta xinesa i manualitats fetes amb corda, suro arpallera i paper d'estany, els dibuixos al carbonet i els mapes mundis acolorits amb pastel.

A la dècada dels 60, es va implantar el Batxillerat, però com que a Puigcerdà no hi havia institut, les noies s'havien d'anar a examinar fora de la comarca. En canvi, els nois podien fer-ho als Escolapis.

A les monges també hi assistien alumnes dels pobles dels voltants de la Vila. Les alumnes de la rodalia solien ser internes, d'altres, com que no hi havia transport escolar com actualment, s'havien de quedar a dinar a l'escola. Els nens que baixaven diàriament feien servir diferents tipus de transport: els baixava el pare, al remolc del tractor de la llet o a

peu. Al vespre, els pares de Guils tenien contractat el servei d'un taxista que els recollia a la plaça Cabrinetty i els duia a casa. Fins a mitjan anys vuitanta no hi va haver transport escolar cap a Puigcerdà.

Pel que fa als espais, l'escola Vedruna va anar canviant a mesura que va passar el temps. Antics dormitoris, sales que es remodelaven, es condicionaven les aules, la cuina, els lavabos, el menjador i es feia un canvi en el mobiliari escolar. També en l'espai extern, guanyant-ne per engrandir el pati, la construcció d'una sala polivalent; més endavant, es va construir la llar d'infants. I així successivament.

El 1975, l'escola va ser reconeguda com a centre de pàrvuls i d'Ensenyança General Bàsica (EGB), es va acollir al règim de concertació estatal i després autonòmic i va passar a ser mixta. Segons la informació donada per la Germana Montserrat Puigvert, el 1988, el col·legi deixava de dir-se de Nostra Senyora del Carme per passar a anomenar-se Vedruna. Vint anys més tard, es va implantar l'Ensenyament Secundari Obligatori (ESO). El 2000, es va obrir la Llar d'Infants.

La Mercè Arderiu, mestra jubilada de l'escola Vedruna, en el llibre titulat *Vint mestres, 1 vall*, ens explica que les aules acostumaven a ser de quaranta a quaranta-cinc alumnes, més endavant de trenta-set a trenta-nou. Evidentment, corregir feines, fer informes, fer entrevistes amb els pares, etc. es convertien en tasques inacabables.

Pels setanta i inicis dels vuitanta, es treballava molt amb material construït pels mateixos mestres en forma de fitxes i que es fotocopiaven amb cola de peix (una cola feta a base de gelatina, sucre i aigua) i es feia el primer full amb paper carbó, a manera de clíxé, el marcaven sobre la gelatina i després s'hi anava passant els quaranta fulls perquè quedessin marcats.

Fins als vuitanta, també, les germanes van anar vestides amb l'hàbit i donaven la major part de les classes. La "madre", era alhora la directora de l'escola i la "madre" superiora.

Hi havia una certa rivalitat entre els alumnes de les monges i els dels nacionals, amb el temps tot això va anar canviant, un seguit d'avenços van fer possible una millor coneixença, primer entre mestres i després entre alumnes.

Cada vegada més, els encarregats d'impartir classes eren mestres seglars, joves, i cada vegada menys ho eren menys les "hermanes".

Va ser molt important la creació del Centre de Recursos Pedagògics, el José Luís n'era el responsable. Tothom el recorda de manera entranyable, una persona afable, amable, responsable i amb sentit de l'humor, que ens va deixar quan encara era massa jove i amb molt de talent per demostrar. Per aquesta època van començar els cursets, els treballs i les activitats entre els mestres de tota la Cerdanya. Fins i tot es van fer escoles d'estiu. Aquest fet va fer possible la coneixença i en alguns casos l'inici d'amistats entre els docents de la comarca. Es van poder compartir coneixements, experiències, intercanvi de materials pedagògics; d'iniciar cursos d'informàtica i, en definitiva, fer equip. Va ser l'inici de canvis importants en el món de l'ensenyament a la comarca.

En aquells moments, qualsevol activitat adreçada a avançar, en millorar, en donar una visió més oberta de l'ensenyament a la comarca era molt important. Es va tornar a celebrar el Dia de l'Arbre, fet que va fer possible el tracte entre alumnes de la Cerdanya francesa i l'espanyola.

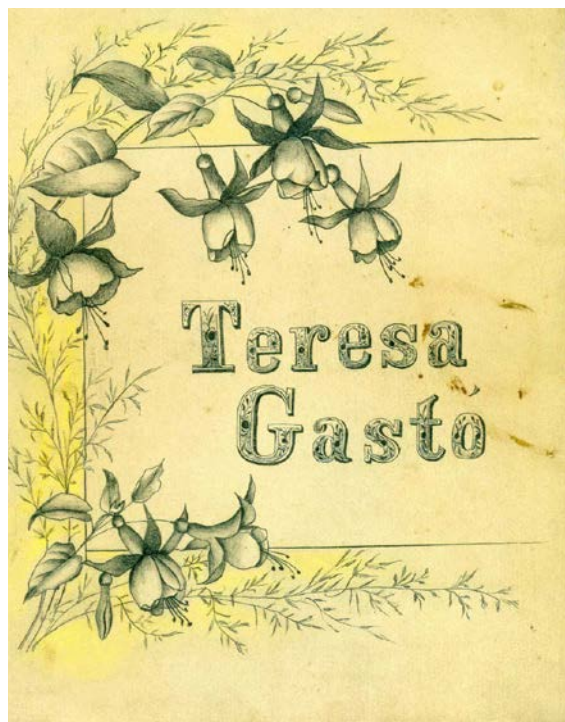
Va arribar la revolució informàtica a l'escola i a l'aula: projectors, pissarres digitals, tauletes, etc.

El 1994, l'Àngel Maurell Bonet va entrar-hi com a professor i l'agost de 1995 fou nomenat director, el primer director seglejar que hi ha hagut a l'escola.

LES MONGES FRANCESES D'AGE

Aquestes germanes pertanyien a l'orde de les dominiques del Santíssim Nom de Jesús i procedien de Tolosa de Llenguadoc i de Pamiers. La directora era Madame Saint-Leon. Aquesta congregació va ser fundada el 1880 a Tolosa per l'abat François Vincent i per antigues membres de la Congregació de l'Infant Jesús, *Les Dames de Saint-Maur*. Tenien com a objectiu proporcionar una educació cristiana a les nenes que no tenien l'oportunitat d'estudiar i crear escoles gratuïtes per als nens pobres.

Si venim a parlar d'aquesta congregació, és perquè durant un temps es van instal·lar al poble d'Age. El treball de recerca que en el seu moment van fer l'Oriol Mercadal i el Martí Soler han fet possible que es tingui una millor coneixença de la seva actuació a la Baixa Cerdanya.



Portada de la llibreta d'una de les alumnes de les monges d'Age

Segons els autors de la recerca, és possible que cap al 1901 s'instal·lessin a Age. El periòdic *La Cerdanya* informa que el 1906 hi eren de ben segur i que feien una bona feina. Se sap per una notícia on parla d'una exposició de labors que van organitzar les monges franceses residents a Age per donar a conèixer els avenços de les seves alumnes. Segons es conta, va ser una festa "*lirico, artístico literaria, por demás simpática y agradable*". Pel que es veu, el treball resultant va ser molt exitós, ja que les alumnes van fer un molt bon paper, tant les franceses com les espanyoles, tant en la recitació de poemes, com en tocar el piano i tota la resta de treballs exposats. La festa va acabar amb l'actuació d'una coral, que pel que es veu ho va fer molt bé. L'explicació continua dient: "*las familias que asistieron, quedaron tan satisfechas al ver los progresos que en realidad habían experimentado sus hijas, que no hacen más que tributar alabanzas a las maestras por su actividad en la educación de las mismas (...).*"

El fet és que les germanes tenien un gran interès per les arts i les lletres: la música, la plàstica o la poesia; a més, les nenes acabaven fent una cal·ligrafia excel·lent.

L'educació de les nenes era fonamentalment francesa, encara que els exercicis eren bilingües, en castellà i en francès. Les alumnes internes procedien d'ambdós costats de la frontera cerdana.

Es trobava a la sortida del poble, al costat de cal Sabater. Tenia forma de ela, amb dos pisos i falsa, integrava un pati i al seu darrere hi havia un ampli terreny amb horts i camps.

L'any 1920, les religioses, van tornar a França i l'escola va tancar.

És bo poder reflexionar sobre com unes religioses vingudes de França van anar a parar a Age; a part de les qüestions polítiques, que hi van ser, també cal tenir en compte les socials, perquè si s'hi van quedar, va ser perquè hi havia una demanda, una necessitat.

Acabem aquesta recerca aquí, a punt per ser continuada, millorada i criticada, com ha de ser; una empresa com aquesta demana temps i dedicació, però és engrescadora. Demana tenir ajuda de gent disposada a passar informació que ja té, amb el grau de generositat que representa i, també, cal agrair la tasca d'aquelles persones que han fet recerca i han publicat les seves conclusions o troballes en llibres, revistes o documents orals. En aquest cas, em remeto a la bibliografia consultada, que ha estat molt necessària per fer la recerca i a Maria Moliné Condomines per la seva ajuda tan desinteressada.

BIBLIOGRAFIA

20 mestres, 1 vall. Varis autors, Edicions Salòria, Barcelona
2014

Recull de Riu de Cerdanya, Núria Maeso Salvà, Pilar Albertí
Barberà, Pagès Editors, Lleida 2003

I a La Cerdanya... Prullans, Edita Ajuntament de Prullans,
2005

Història de la vall de Meranges, Salvador Galceran Vigué, Josep Solé Segarra. Edita Ajuntament de Meranges, Ripoll 1985

Viaje por las escuelas de Cataluña, Luis Bello. Edita Tirant Lo Blanch, Valencia 2002

Història de la Cerdanya, Gràfiques Alzamora, 2021

Llívia, R. Garriga, M. Vilaseca i J. Vinyet, Diputació de Girona Caixa de Girona, 2000

Fets, costums i llegendes, la Cerdanya (Batllia i Baridà), Joan Bellmunt Figueras, Pagès editors, Lleida 1992

Bellver de Cerdanya 1879-1979. Cent anys d'història gràfica, Joan Pous i Porta, Salvador Vigo i Pubill, Ajuntament De Bellver de Cerdanya, 2000

Puigcerdà 1870-1039 Història gràfica, Sebastià Bosom i
Isern, Edicions Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2001

Puigcerdà 1939-1975 Història gràfica, Sebastià Bosom i Isern, Edicions Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2003

Revista Cadí Pedraforca, número 16, Editorial Gavarres,
Cassà de la Selva, 2006

[illegible]

Full de serveis i sous, J. Mill



Nens de l'escola de
Músser, anys quaranta



Don RICARDO DEL RIVERO E IGLESIAS JEFE DE LA SECCION DE JUBILACIONES

~~Subdirector primero de la Dirección de la Deuda y Clases Pasivas.~~

CERTIFICO: Que visto el expediente promovido por D. JUAN MILL ARTISO

maestro de
de 5 octubre 1934 Montella jubilado por R. O.
en solicitud de clasificación con arreglo a la escala de la ley de
16 de julio de 1887 y Reglamento de 30 de Diciembre de 1918 por estar comprendido en el art. 5.º del
Real decreto de 23 de Abril de 1927, esta Dirección general ha acordado, con fecha de hoy, reconocerle
treinta y nueve años dos meses y diez y nueve
días de servicios abonables y declararle con derecho al haber pasivo de DOS MIL CUATROCIENTAS PESETAS

anuales, que son los ochenta céntimos de sueldo de tres mil...
pesetas que sirve de regulador; abonable desde el día veintidos de octubre de mil nove-
cientos treinta y cuatro, siguiente al de su cese en la enseñanza.

advertiéndole que, con arreglo al art. 62 del Reglamento de 29 de Julio de 1924, en el caso de que se con-
sidere perjudicado con este acuerdo, puede interponer recurso de alzada ante el Tribunal Económico Ad-
ministrativo Central dentro del término improrrogable de quince días, a contar desde el siguiente al de la
notificación y por conducto de la Delegación de Hacienda de Lérida.

Y para que conste y pueda acreditarlo en la Intervención de la misma

expido la presente certificación con el V.º B.º del Ilmo. Sr. Director, en Madrid a veintiuno
de enero de mil novecientos treinta y cinco.

V.º B.º:

EL DIRECTOR GENERAL,

Ricardo del Rivero
Juan Mill Artiso

Queda

Memòria d'un alumne de l'escola Pia de Puigcerdà

JOAN PEITX



L'edifici antic dels escolapis a Puigcerdà i l'edifici de nova construcció a partir dels anys 60 (actual Institut Pere Borrell). Fotos. Arxiu Comarcal de Cerdanya

Si *“la infància és la pàtria de l'home”*, com deia el poeta J. M. Rilke, no hi hauria gaires dubtes en defensar que l'escola és la llar on es configuren els trets de totes i cadascuna de les generacions. És per això que els records dels primers anys en què ens estem formant són vistos gairebé per tothom com un temps en què una nostàlgia beatificadora ho embolcalla tot amb paper de seda. Els amics, els professors, els espais escolars esdevenen sovint dipòsits o magatzems d'un temps tant immòbil com mitificat.

Però no puc dir que aquest sigui exactament el meu cas i probablement tampoc el de moltes persones que van ser educades als anys 50-60, quan l'escola no era aquell espai d'acollida afable que és avui. Quan rememoro els meus anys d'alumne a l'Escola Pia de Puigcerdà sorgeixen imparables evocacions molt crítiques al costat d'altres de més benèvols. És clar que en onze anys d'escola puc atresorar remembrances positives dels amics que vam compartir aquell temps i d'alguns professors que d'una manera o l'altra em van deixar una empremta positiva. Des de la senyoreta Ventureta que ens acollia a pàrvuls als cinc anys fins als setze en

què vaig acabar sisè de Batxillerat, van ser molts els docents que ens van impartir classes, a mi i als meus companys. M'és grat recordar figures d'aquell passat remot com el “padre” (als professors de l'orde dels escolapis, els anomenàvem així) Jordi Pratdepàdua que ens ensenyava història i, sobretot, història de l'art posant-nos diapositives o oferint-nos audicions de música clàssica a classe. També al pare Fàbregas, que va ser rector del centre, i que ens impartia Ciències Naturals amb una passió encomanadissa i amb exemplificacions molt didàctiques com la de portar uns pulmons de vedella a classe per il·lustrar-nos sobre el funcionament de la respiració humana; o el seu impuls per interessar-nos en la mineralogia de tal manera que em van portar a fruit d'una col·lecció de minerals que encara conservo i pretenc traspassar als meus fills, sense gaire èxit; o de l'única excursió didàctica a les mines de Súria i Cardona mentre ressonaven a l'autocar ecos de la Guerra dels Set Dies iniciada per Israel (1967). Recordo l'afable “padre” Vidal i el bon tracte que tenia amb els seus alumnes. O el “padre” Pelegrí, llavors també rector del centre, que va organitzar uns

“exercicis espirituals” a l’Hotel Muntanya de Prullans, on després de dos dies de recolliment vaig sortir convençut que volia ser capellà, missioner... encara que la dèria durés poc. No vaig tenir la sort de tenir com a professor al “padre” Carlos Loiseau, però el poc con-



Un grup de “pares escolapis” en una celebració. D’esquerra a dreta: pare Fàbregas, pare Piguillem, pare Vidal, pare Bosom, l’“hermano” i pare Jordi. Foto: Arxiu Comarcal de Cerdanya

tacte que hi vaig establir i els comentaris de companys que gaudien del seu mestratge, l’exalcen en el meu record. I alguns altres, sacerdots o professors, com és el cas del senyor Cirera que ens va impartir Geografia. Segur que en aquesta llista improvisada alguns companys d’escola discreparien o la trobarien incompleta. Lògicament, la visió és personal.

Però el balanç global de la meva escolaritat no és tan positiu, ni de bon tros. Perquè al costat d’aquests professors tan encomiables, sorgeixen grans ombres negres de fantasmes del passat que no han marxat mai del tot. La primera mala impressió indeleble que sorgeix de l’escola es produïa ben aviat. Quan ingressaves a segona o tercera classe, encara a l’edifici vell, t’ensenyaven un petit quartet a dins de l’aula del qual en treien una calavera que es mostrava al conjunt dels alumnes, en aquell moment ben silenciosos. I se’ns deia que aquells que no es portessin bé se’ls tancaria al quartet fosc, acompanyats de la calavera. Afortunadament, no vaig haver de passar per aquesta experiència, que era excepcional, però sí que la va haver d’experimentar algun company. Un càstig més sovintejat era el de tan-

car algun alumne a la carbonera. Encara recordo una tarda, avançada ja la foscor, en què els pares del Rogeli (DEP), estranyats que el seu fill no hagués arribat a casa, trucaven els altres pares per saber si sabíem alguna cosa d’ell que, en realitat, continuava tancat amb el carbó perquè qui l’havia castigat se n’havia oblidat.

No gaire temps després, en els nivells educatius de tercera classe i Ingrés (el període entre els vuit i els deu anys era un llarg pròleg fent dictats i copiant centenars de vegades paraules per haver fet faltes d’ortografia amb tres bolígrafs a una sola mà, abans d’ingressar a Batxillerat), veig encara el professor encarregat, el senyor Manzano, que ens va acostumar a un ritual paorós quan algun alumne feia una malifeta. Dos companys, en Luís i el mateix Rogeli, van escapar-se de l’escola a l’hora del pati. Ho acostumaven a fer, però aquell dia se’ls va descontrolar el temps i no van ser puntuals a l’hora de fer files per retornar a l’aula. El professor de seguida va notar la seva absència i, després de preguntar als altres alumnes si en sabien alguna cosa, va callar esperant que arribessin. La tensió a l’aula es tallava. Així que, quan els dos companys van arribar, tard, els va col·locar a la paret i, cerimoniosament, s’anava traient el rellotge i l’anell de casat tot comentant que no volia que es trenquessin en l’acte que venia a continuació. Mai podré oblidar aquella sensació de por empàtica pel que els esperava als nostres companys que van acabar rebent dues bufetades d’aquelles que deixen els dits marcats a la cara. Als nou o deu anys ja vam aprendre què era la por quan algú ostentava la seva força i el seu poder sobre nosaltres, un poder totalment impune, perquè les famílies acataven disciplinadament l’autoritat de l’escola, encara que remuguessin alguns desacords que no traspassaven les parets de la llar. Quasi com ara.

No érem tan conscients d’un fet que la distància temporal ha fet ben evident: l’enorme segregació escolar segons el sexe i l’origen dels nens i nenes de les escoles de Puigcerdà als anys 50 i 60. El col·legi de les monges de la congregació de Vedruna recollia les nenes de les classes benestants i mitjanes de Puigcerdà. Els escolapis, per la seva part, aplegaven els nens dels mateixos segments socials de la Vila. Les Escoles Nacionals agrupaven per als estudis primaris els fills de les classes més pobres i els fills dels immigrants en aquells anys en què va arribar molta gent de la resta d’Espanya. I capítol a part mereix l’Acadèmia Mont

Cerdà, situada a l'estany, que impartia classes als fills barons d'uns pares que eludien els preus més cars dels escolapis o l'ensenyament religiós. El resultat era una palpable segmentació social de l'alumnat de la Vila que feia que els alumnes d'una o altres escoles gairebé no ens coneguéssim. No, no érem gens conscients d'aquesta classificació social que se'ns imposava des de ben petits. Però en la nostra condició d'"alumnes externs" dels escolapis, els que érem del poble, en contraposició amb els "interns", que eren el que aportaven unes quotes més altes i per als quals s'havia organitzat aquell "Pensionado de Alta Montaña", sí que percebíem que el nostre pes i la nostra presència al centre tenia un marcat caràcter complementari. O més ro-

tundament, érem un zero a l'esquerra. El centre s'organitzava com un internat que oferia als seus alumnes la possibilitat de compaginar els estudis amb l'esquí. Els horaris de classes a l'hivern, els dimarts i els dijous, s'organitzaven de 8 a 10-11 h. I a partir de llavors els interns anaven a esquiar a la Molina i als externs, que no esquivàvem, ens quedava el temps lliure fins a les cinc de la tarda en què repreníem les classes fins a les vuit o dos quarts de nou de la nit. No cal dir que a aquelles hores i amb els interns cansats després d'una jornada intensa d'esquí, el clima de treball a les classes era nul.

Si els primers anys d'escola ja em van situar perfectament en aquelles condicions en què la submissió



El grup escolar de l'autor a 6è de Batxillerat (1969). Foto:Arxiu Comarcal de Cerdanya

estava ben lligada a la por que sentíem per alguns dels nostres preceptors, el Batxillerat tampoc va ser un camí de roses. El meu principal problema en aquells sis anys va ser el dibuix. De les altres assignatures me'n vaig anar sortint sense destacar, però la meua imperícia en el dibuix va ser monumental. La primera làmina de dibuix que ens trobàvem a primer de Batxillerat era una representació força naïf del centre d'una ciutat amb cotxes i transeünts (i crec que un guàrdia urbà) transitant per ella. Era un dibuix atractiu per a nens de 10 o 11 anys. El professor, el "padre" Bosom, ens va ordenar que en féssim una còpia en el nostre quadern de làmines. Jo, sense consciència que era un barroer, m'hi vaig posar, a copiar el dibuix, sense calcular espais, amb un llapis inadequat que desprenia grafit per tot arreu i s'escampava per la làmina i fent correccions amb una goma d'esborrar que no aconseguia fer desaparèixer les línies massa negres i gruixudes dels tres traços que ja havia perpetrat, mentre guaitava amb enveja com a la làmina d'algun company anava sorgint amb netedat i destresa la plaça urbana. Quina enveja sentia, mentre intentava tapar amb braços o colzes el bunyol brut de la meua làmina, que de tant esborrar ja se m'havia arrugat. Allà mateix vaig tenir la primera topada amb el professor de l'assignatura:

-Que hi has embolicat l'esmorzar en aquest dibuix? - em va dir i sense esperar resposta el va estripar sense cap misericòrdia i sense cap indicació correctora: l'havia de repetir, cosa que vaig poder fer amb ajuda de la meua mare.

Només era el començament d'un llarg curs de primer que es repetiria a segon, on l'assignatura tornava a aparèixer en el currículum. Amb el mateix professor. Mai he pogut entendre com una persona amb la sensibilitat de fotògraf més que demostrada del "padre" Bosom, fos també un dels educadors més temuts dels escolapis. Ens va impartir gramàtica a primer, on no vaig tenir cap problema, però sí alguns companys que van poder assaborir la fortalesa de la seva mà a la galta; i dibuix a primer i segon. No recordo que mai ens expliqués res o que ens orientés a aquells alumnes que més mala mà teníem a l'assignatura. Recordo que en Pere (DEP) i jo, que compartíem el mateix problema, l'hora pati de les tardes de dimarts i dijous, just abans de la classe de dibuix, ens la passàvem amb el cap situat a la mala estona que ens tocava patir després. I ho teníem tot estudiat. Si el "padre" Bosom es

presentava a classe amb el missal, probablement s'asseuria a la taula, ens diria que anéssim copiant les làmines del model que ens havien proporcionat i, amb una mica de sort, passaríem quasi tota l'hora sense sentir els seus ulls sobre les nostres làmines. Després potser ja ens ajudarien a casa a fer avançar els dibuixos. A vegades arribava amb una foto-mural i es posava a acolorir-la amb llapis de colors amb aquella gràcia que tenen les seves fotografies. Per a nosaltres, volia dir tranquil·litat absoluta, no es mouria del davant de l'aula. Però el dia que venia sense res... aquell dia podia ser terrible. Començava a passejar-se entre les taules dels seus alumnes i anaves sentint comentaris depreciatius, senties com a algun pobre desgraciat li feia una estirada d'orelles fins a deixar-les ben vermelles i com una vegada a algú que mastegava xiclet li embolicava la burilla del seu cigarret en la goma dolça i li feia mastegar. Tot plegat fins que senties que arribava a la teua esquena i es detenia per observar el teu dibuix, que tu tractaves de tapar inútilment amb el braç i el colze. I en aquell moment sabies que cauria un castanyot, en el millor dels casos, o una estirada d'orelles o un comentari humiliant. I hauries volgut fondre't, desaparèixer. Allò que vaig adquirir en aquells dos anys de suposat aprenentatge de les tècniques de dibuix és a desenvolupar una por a la làmina en blanc que m'impossibilitava evolucionar de la imperícia a l'elaboració discreta.

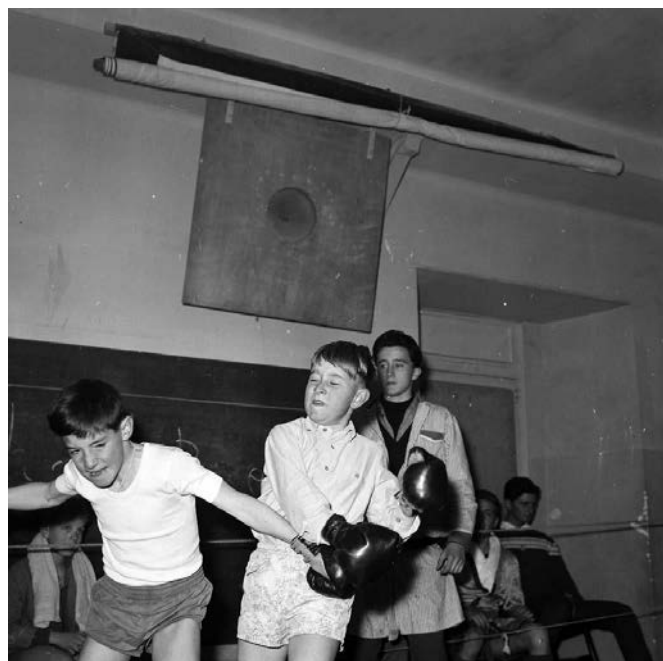
Altres companys devien experimentar la mateixa impressió en altres assignatures o amb altres professors. La meua creu va ser el dibuix. Vaig respirar a tercer i a quart, cursos en què no es contemplava aquesta assignatura, però la vaig trobar a cinquè, ja en plena adolescència. I com la resposta del professor de torn a la primera làmina lliurada (una catedral de Burgos amb llums i ombres) va ser la mateixa, és a dir, estripar-me la làmina amb ostentació davant tota la classe, allà mateix vaig decidir no presentar cap làmina més en tot el curs i suspendre l'assignatura, amb aquella obcecació rebel d'adolescent que no fa el càlcul que això em podia impedir accedir a la revàlida de 6è de Batxillerat. I va ser així, però com tenia totes les altres assignatures aprovades i només em quedava el dibuix del curs anterior, en aquest cas la junta de professors va ser condescendent: el professor de dibuix em va demanar que lliurés totes les làmines del curs. Me les va deixar un company, amb una "Gillette" hi

vaig rascar el seu nom per escriure-hi el meu i les vaig lliurar amb la consciència plena que ho notarien de lluny. Però van fer els ulls grossos i em van aprovar. Hauria d'estar agraït, potser, però no n'acabo d'estar.

Sigui dit de passada: he dedicat bona part de la meua vida a l'ensenyament, amb vocació. Però el destí va voler que una de les primeres tasques que vaig fer en aquest camp fos impartir l'assignatura de Visual i Plàstica a l'EGB. Vaig suplir la meua poca habilitat en aquest terreny, amb voluntat, creativitat i molt material. I un principi rector: *cap dels meus alumnes tindrà por al full en blanc (o al que sigui)*. Crec que puc dir que ho vaig aconseguir amb bons resultats: vaig acabar dissenyant un programa d'imatge per a tota la segona etapa d'EGB que va estar prou reconegut.

És suficient una mala experiència amb una assignatura per tenir una visió crítica de tota una escolaritat? És clar que no. I, a més, es poden entendre coses en el context dels temps de Dictadura en què ens situem. Es pot entendre que un professor amb camisa blava ens impartís "Gimnàstica" i "Formación del Espíritu Nacional (FEN)", on ens dictava els "Principios Generales del Movimiento", que ens havíem d'aprendre per repetir-los als exàmens; o que haguéssim de memoritzar el catecisme amb aquella oració tan llarga que odiàvem justament per la seva longitud: "Salve María...". Això es pot contextualitzar, però difícil de comprendre és que durant uns anys, el centre organitzés combats de boxa entre els seus alumnes fora d'hores de classe o que, fins i tot, un dia ens traguessin de les aules i, situats al menjador on hi havia un televisor, ens disposéssim a veure un combat de boxa entre Cassius Clay (després Mohamed Ali) i un altre boxejador. Ho valoro amb alguna imatge que val més que mil paraules.

I el resultat d'aquesta educació? Si al final del període escolar, els nivells assolits haguessin estat bons, ens ho podríem mirar d'una altra manera. Però la veritat és que, després que el centre decidís suprimir el curs de Preu (l'equivalent del COU o de l'actual 2n de BAT.) de lletres, segurament en un intent d'estalviar despeses atenent que dos anys després la congregació anunciaria el seu tancament definitiu, vaig haver d'anar a estudiar el curs a Barcelona. Allà la percepció del nivell educatiu que havia aconseguit em situava molt per sota dels nous amics amb les meves mateixes inquietuds que vaig fer a la ciutat: jo no sabia res al costat seu.



Combats de boxa entre alumnes organitzats per les Escoles Pies fora d'hores de classe. Fotos: Arxiu Comarcal de Cerdanya

Així que, en rebre la notícia, primer, que els escolapis tancaven precipitadament les portes a Puigcerdà i de la creació d'un nou Institut públic a la Vila (1972), que podria recollir alumnes d'ambdós sexes de tota la comarca, no va fer més que alegrar-me encara que jo no en pogués gaudir.

Querol

_REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

Podeu descarregar tots els números:

<https://www.recercacerdanya.org/querol/>



La publicació d'aquesta revista ha estat possible gràcies al suport dels socis del Grup de Recerca de Cerdanya.

Fes-te soci o sòcia: 40 € l'any!

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 38
PRIMAVERA 2025



Grup de Recerca
de Cerdanya